

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Ματιές από την ιστορία της στον διεθνή χώρο

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**

© Υπουργείο Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

Ανάπτυξη παιδιού. Ανάπτυξη για όλους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Το Πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών» χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στα πλαίσια του Μέτρου 1.1. του ΕΠΕΑΕΚ II και υλοποιήθηκε από το «Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών» του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για την παραγωγή του διδακτικού υλικού που περιέχεται στο παρόν τεύχος εργάστηκαν τα παρακάτω πρόσωπα:

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντώνης Χουρδάκης

ΚΕΙΜΕΝΑ

Μαρία Μανιουδάκη, Σοφία Τρούλη

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Υακίνθη Παρίση

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Χρυσούλα Κελαϊδή

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

Μιχάλης Δαμανάκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	9
----------------	---

A' ΜΕΡΟΣ

Θεωρητικά και Μεθοδολογικά Ζητήματα.....	9
--	---

I. Η επιλογή της ύλης και ο τρόπος παρουσίασης της ιστορικής γνώσης

1. Η επιλογή της ύλης.....	10
2. Ο τρόπος παρουσίασης της ιστορικής γνώσης	10
3. Τα μέσα.....	11
4. Η αξιοποίηση.....	11
5. Οι προϋποθέσεις	13

II. Το εγχειρίδιο «Η Ελλάδα στον σύγχρονο και νεότερο κόσμο»: Ματιές από την ιστορία της στον διεθνή χώρο

1. Εισαγωγή.....	14
2. Θεματικές περιοχές.....	15

B' ΜΕΡΟΣ

Οργάνωση διδασκαλίας και ανάλυση ενοτήτων.....	17
--	----

A) ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ ΩΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

1. Η καρδιά της Ελλάδας χτυπά και έξω από τα σύνορά της.....

Σκοπός	17
Στόχοι διδασκαλίας.....	17
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	17
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες.....	23

2. Voyage en Grece... Travel in Greece... Reise mach Griechenland.....

Σκοπός.....	24
Στόχοι διδασκαλίας	24
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	24
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	26

3. Η Ελληνική Επανάσταση στις Ευρωπαϊκές Αυλές.....

Σκοπός.....	28
Στόχοι διδασκαλίας	28
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	28
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	31

Β) ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΩΣ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4. Ένας Γερμανός βασιλιάς για την Ελλάδα	33
Σκοπός	33
Στόχοι διδασκαλίας	33
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση	33
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	34
5. Επτά Νησιά δώρο στον βασιλιά Γεώργιο Α'	35
Σκοπός	35
Στόχοι διδασκαλίας	35
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση	35
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	38
6. Το μοίρασμα μιας Αυτοκρατορίας	39
Σκοπός	39
Στόχοι διδασκαλίας	39
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση	39
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	43

Γ) ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

7. Βαλκανικοί Πόλεμοι	45
Σκοπός	45
Στόχοι διδασκαλίας	45
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση	45
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	48
8. Ο Εθνικός Διχασμός	49
Σκοπός	49
Στόχοι διδασκαλίας	49
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση	49
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	52
9. Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος	53
Σκοπός	53
Στόχοι διδασκαλίας	53
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση	53
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	56
10. Τα τετράδια του Ξεριζωμού	58
Σκοπός	58
Στόχοι διδασκαλίας	58

Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	58
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες.....	63

Δ) ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΗΣ WALL STREET ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

11. Το Κραχ της Wall Street	64
Σκοπός.....	64
Στόχοι διδασκαλίας.....	64
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	64
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	65
12. Βιβλία στη φωτιά	67
Σκοπός.....	67
Στόχοι διδασκαλίας.....	67
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	67
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	70
13. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Ελλάδα	72
Σκοπός.....	72
Στόχοι διδασκαλίας.....	72
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	72
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες.....	75
14. Τα χρόνια της Δημοκρατίας μετά από πολλούς κόπους	76
Σκοπός.....	76
Στόχοι διδασκαλίας.....	76
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	76
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	79
15. Σύνορα η τέχνη δεν γνωρίζει	80
Σκοπός	80
Στόχοι διδασκαλίας.....	80
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	80
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	85
16. Κύπρος: Χρυσοπράσινο φύλλο ριγμένο στο πέλαγος	86
Σκοπός	86
Στόχοι διδασκαλίας.....	86
Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση.....	86
Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες	94

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε, για να βοηθήσει τον/την εκπαιδευτικό να αξιοποιήσει σωστά το εγχειρίδιο, *Η Ελλάδα στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο, Ματιές από την ιστορία της στον διεθνή χώρο*, προς όφελος των μαθητών/-τριών του. Περιέχει ορισμένες θεωρητικές αρχές και κάποιες προτάσεις διδασκαλίας, ώστε να καταλάβει ο/η εκπαιδευτικός τη φιλοσοφία του εγχειριδίου και να επιλέξει τον τρόπο που θα το χρησιμοποιήσει.

Χωρίζεται σε δύο μέρη:

- **Το πρώτο μέρος** περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο με βάση το οποίο γράφτηκε το εγχειρίδιο, *Η Ελλάδα στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο*. Σ' αυτό αναφέρονται βασικές παιδαγωγικές αρχές και μέθοδοι, επιστημονικές και διδακτικές προσεγγίσεις, τεχνικές οργάνωσης της ύλης, τρόποι σχεδιασμού των ενοτήτων, ενδεικτικές προτάσεις και μια σύντομη εισαγωγή στο εγχειρίδιο.
- **Το δεύτερο μέρος** περιλαμβάνει τη συστηματική οργάνωση της διδασκαλίας των ενοτήτων. Η ανάλυση κάθε μιας ενότητας, χωριστά, περιέχει: το σκοπό της ενότητας, τους στόχους της διδασκαλίας, την οργάνωση της διδασκαλίας, την αξιοποίηση των δραστηριοτήτων και προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες.

Σε γενικές γραμμές ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει τα παρακάτω:

- Στην αρχή της σχολικής χρονιάς και πριν αρχίσει η διδασκαλία του, το σχολικό εγχειρίδιο θα πρέπει να μελετηθεί ολόκληρο από τον/την εκπαιδευτικό, ώστε να δει το περιεχόμενό του, να κατανοήσει τη δομή του και να επιλέξει εκείνες τις διδακτικές ενότητες που, ανάλογα με το επίπεδο ή τα ενδιαφέροντα των μαθητών του, κρίνει πιο πρόσφορο να διδάχτούν.
- Κάθε φορά που ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει μια ενότητα για να τη διδάξει, θα πρέπει να ανατρέχει σε τούτο το βιβλίο, ώστε, σύμφωνα με τις οδηγίες, να διαμορφώνει την πιο κατάλληλη διδακτική μέθοδο, για τον ίδιο/α και τους μαθητές/τριες του, για να πετύχει τους στόχους του.
- Η μέθοδος διδασκαλίας, που προτείνεται, δεν είναι απαραίτητο να ακολουθηθεί πιστά. Άλλωστε, το εγχειρίδιο είναι γραμμένο με τέτοιο τρόπο που αφήνει πολλά περιθώρια επιλογής, τόσο στην ύλη, όσο και στον τρόπο προσέγγισης και αξιοποίησής της. Ο/η διδάσκων/-σκουσα, λοιπόν, μπορεί να διαφοροποιήσει τη μέθοδο, να κρατήσει κάποια σημεία, να απορρίψει άλλα, να συμπληρώσει, να βελτιώσει ή ακόμη και να την ανατρέψει εξ' ολοκλήρου και να διαμορφώσει τη δική του/της, η οποία ενδεχομένως να είναι πιο αποτελεσματική για τις συνθήκες που αντιμετωπίζει στην τάξη του/της.

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

1. Η επιλογή της ύλης

Κατά τη συγγραφή του εγχειριδίου κρίθηκε σκόπιμο, η ύλη που θα περιλαμβάνεται σ' αυτό, να καλύπτει μια περίοδο της ιστορίας, η οποία ανήκει στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν ώστε η μικρή απόστασή της από το παρόν, να την κάνει πιο ενδιαφέρουσα στους μαθητές/-τριες. Άλλωστε, πολλά από τα γεγονότα που διαπραγματεύεται, αν και συνέβησαν κάποια χρόνια πριν, επηρεάζουν με τις συνέπειές τους και το δικό μας παρόν.

Ωστόσο, το ιστορικό γεγονός το οποίο αποτελεί τη βάση της κάθε θεματικής ενότητας, παρουσιάζεται πολύ περιληπτικά και εξετάζονται περισσότερο οι βαθύτερες αιτίες που το προκάλεσαν, η συμμετοχή των απλών ανθρώπων σ' αυτό και οι συνέπειές του στο άτομο και στο κοινωνικό σύνολο.

Η ύλη κατατάσσεται σε θεματικές ενότητες, όπου τα γεγονότα ακολουθούν μια χρονολογική σειρά αλλά δεν αποτελούν κατ' ανάγκη το ένα συνέπεια του άλλου. Υπάρχουν κάποια άλματα στην παρουσίαση της ύλης, που ενδεχομένως να δημιουργούν κάποια κενά στην αφήγηση, τα οποία όμως δεν είναι απαραίτητο να καλυφθούν γιατί η ιστορία εξετάζεται σε μια μεγάλη χρονική περίοδο και σ' ένα μεγάλο βάθος χρόνου, αντιπροσωπευτικά.

Ο σεβασμός στα ιστορικά γεγονότα είναι δεδομένος καθώς και η προσπάθεια για όσο γίνεται πιο αντικειμενική παρουσίασή τους. Αυτό όμως δεν εμποδίζει να δοθεί και μια διαφορετική ερμηνεία ή να παρουσιαστεί μια άλλη εκδοχή χωρίς να παραποιείται η ιστορική αλήθεια.

Η πρόθεση της συγγραφικής ομάδας ήταν να δημιουργηθεί ένα εγχειρίδιο, όσο το δυνατόν πιο πλήρες αλλά ταυτόχρονα συνοπτικό και εύχρηστο, το οποίο να μπορεί να χρησιμοποιηθεί με μια σχετική ευελιξία από τον εκπαιδευτικό, να του αφήνει κάποια περιθώρια ελιγμών και διαφορετικών επιλογών, να μην κουράζει και προπαντός, να μην είναι βαρετό και ανιαρό.

2. Ο τρόπος παρουσίασης της ιστορικής γνώσης

Ο βασικός στόχος εδώ ήταν να επιλεγεί μια μέθοδος, που θα προκαλέσει το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριων και θα κάνει την ιστορική γνώση, όσο γίνεται πιο ελκυστική. Ως προς τον σκοπό αυτό γίνεται προσπάθεια να ενεργοποιηθούν οι ίδιοι οι μαθητές/-τριες, να δοθούν, δηλαδή, στον διδάσκοντα/ουσα τα μέσα και οι τρόποι, με τους οποίους θα προκαλέσει τη συμμετοχή των μαθητών/-τριων του. Έτσι, οι μαθητές/τριες καταλαβαίνουν ότι η ιστορική γνώση δεν είναι ένα αγαθό που παρέχεται από ψηλά, ότι η ιστορική γνώση δεν χιτίζεται ερήμην τους, αλλά διαμορφώνεται με βάση κάποιες επιστημονικές και μεθοδολογικές αρχές και προπάντων στηρίζεται στην ενεργό συμμετοχή τους. Η ιστορική γνώση γίνεται βίωμα, ακόμη και για γεγονότα που αφορούν το μακρινό παρελθόν. Γίνεται δημιουργική και θεμελιώνει το διδακτικό ρόλο της ιστορίας.

3. Τα μέσα

Το σενάριο του εγχειριδίου δίνει στην ιστορική γνώση μια μορφή οικεία και βιωματική. Η αναζήτησή της γίνεται μια δραστηριότητα της καθημερινής ζωής, πολλές φορές ένα παιχνίδι και μάλιστα μεταξύ παιδιών, που η ηλικία τους δεν διαφέρει απ' αυτή των μαθητών/-τριων. Ο διάλογος δίνει ζωντάνια και παραστατικότητα στην αφήγηση. Καταργεί τη μονοτονία της συνεχούς ιστορικής αφήγησης και προκαλεί με την ευρηματικότητά του το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριων. Οι εικόνες συμπληρώνουν το κείμενο και εγείρουν τη φαντασία των μαθητών/-τριων. Οι δραστηριότητες, που είναι διάσπαρτες μέσα στο κείμενο αλλά και εκείνες που βρίσκονται στο τέλος κάθε ενότητας, απαιτούν την ενεργό συμμετοχή τους. Οδηγούν τους μαθητές/-τριες στην έρευνα, στην αναζήτηση της πληροφορίας, στη χρησιμοποίηση μέσων της σύγχρονης τεχνολογίας. Καταργούν την παθητικότητα. Ενεργοποιούν τη σκέψη τους, καλλιεργούν την δημιουργικότητά τους και βοηθούν στην αποτελεσματικότερη αφομοίωση της ύλης. Οι συχνές αναφορές στο παρόν και οι συσχετισμοί γεγονότων του παρελθόντος με άλλα του παρόντος δίνουν την εντύπωση στους μαθητές/-τριες ότι το ίδιο το παρελθόν επιβιώνει μέσα στο παρόν.

4. Η αξιοποίηση

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω αποτελέσματα θα πρέπει η χρήση των μέσων και η αξιοποίηση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων να γίνει με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σχολαστικότητα και επάρκεια. Θα πρέπει να καλλιεργηθεί η αντίληψη στους μαθητές/-τριες ότι η ιστορία γράφεται καθημερινά, μέσα από τις ενέργειες όλων των ανθρώπων. Άρα, αξιομνημόνευτα δεν είναι μόνο τα γεγονότα που η παραδοσιακή αντίληψη για την ιστορία κρίνει ότι πρέπει να καταγραφούν. Σημαντικό ιστορικό γεγονός, που αξίζει την προσοχή και τη σπουδή μας, είναι οτιδήποτε μπορεί να επηρεάσει την καθημερινή ζωή του κοινωνικού συνόλου μια δεδομένη χρονική στιγμή. Επίσης, οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να αντιληφθούν ότι η καταγραφή των ιστορικών γεγονότων και πολύ περισσότερο η εκτίμηση και η αξιολόγησή τους δεν είναι μια διαδικασία οριστική και αμετάκλητη αλλά προσωρινή, εφήμερη, που είναι απολύτως θεμιτό μέσα στο πλαίσιο της έρευνας να συμπληρωθεί, να βελτιωθεί ή και να ανατραπεί. Επομένως, μπορεί ο καθένας με τη σωστή αξιοποίηση νέων στοιχείων να συμβάλλει σ' αυτό, να προωθήσει την ιστορική έρευνα και ν' αλλάξει τη μέχρι τώρα αντίληψη για τα πράγματα.

Ο/η εκπαιδευτικός, λοιπόν, θα πρέπει να εισάγει τους/τις μαθητές/-τριες σ' αυτή την ερευνητική διαδικασία κάνοντάς τους μέλη της παρέας των παιδιών, που είναι οι ήρωες του εγχειριδίου. Οι μαθητές/-τριες καλό είναι να μπαίνουν στη θέση των ηρώων. Ότι διαπιστώνεται κάθε φορά από τους ήρωες θα πρέπει να θεωρείται δική τους κατάκτηση και μέσα από την σωστή εκτίμηση των στοιχείων να διατυπώνονται οι δικές τους σκέψεις και κρίσεις για τα ιστορικά γεγονότα, οι οποίες βέβαια θα υποβάλλονται σε αξιολόγηση, για να οριστικοποιηθούν και να γίνουν αποδεκτές.

Οι εικόνες δεν αποτελούν διακοσμητικό στοιχείο του εγχειριδίου, αλλά έχουν

λειτουργικό ρόλο. Συμπληρώνουν την αφήγηση. Αναπαριστούν μια εποχή. Δίνουν επιπλέον πληροφορίες. Βοηθούν στην κατανόηση και πολλές φορές φωτίζουν μια πλευρά των γεγονότων, που ως τώρα είχε περάσει απαρατήρητη.

Παρόμοιος είναι και ο ρόλος των γραπτών πηγών. Τα κείμενα προέρχονται από διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες. Πρόκειται για προσωπικές μαρτυρίες, ημερολόγια, επιστολές απλών αλλά και επώνυμων ανθρώπων. Είναι πλούσια σε συναισθήματα, περιέχουν κρίσεις, δίνουν στοιχεία για τα γεγονότα και τα πρόσωπα. Η στάση των μαθητών/-τριων απέναντι σ' αυτά θα πρέπει να είναι κριτική. Η μελέτη τους θα πρέπει να αποβλέπει στην επανεκτίμηση και στην ανασύνθεση των γεγονότων και όχι στη στείρα αναπαραγωγή τους. Μόνο έτσι η αξιοποίησή τους μπορεί να γίνει δημιουργική και να οδηγήσει σε μια νέα θεώρηση του παρελθόντος ώστε να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες ότι και οι ίδιοι μπορούν να συμβάλλουν σε μια καινούργια καταγραφή της ιστορικής πραγματικότητας.

Οι δραστηριότητες, που προτείνονται, θα ήταν χρήσιμο να γίνονται όλες και με τη σειρά, γιατί έχουν επιλεγεί με τέτοιο τρόπο και έχουν ταξινομηθεί, έτσι, ώστε αυτές περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, να βοηθούν όχι μόνο στην κατανόηση του παρελθόντος, αλλά και στην εμπέδωσή του και πολύ περισσότερο στη δημιουργική αφομοίωσή του. Επιπλέον, το είδος των δραστηριοτήτων, επειδή δεν ανήκει σε παραδοσιακές μορφές, ωθεί τους/τις μαθητές/-τριες στην ενασχόληση με τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας που πολλές φορές είναι ασυνήθιστοι και πρωτόγνωροι, για τα θέματα που εξετάζονται και προκαλούν έντονο ενδιαφέρον. Πολλές απ' αυτές τις δραστηριότητες δεν μπορούν να γίνουν από τα παιδιά χωρίς τη βοήθεια του διδάσκοντα. Ειδικά, εκείνες που υπάρχουν στο τέλος κάθε ενότητας και απαιτούν επιπλέον υλικό. Ο/η διδάσκων/-σκουσα θα πρέπει να προσφέρει στους/στις μαθητές/-τριες του αυτό το υλικό για να το αξιοποιήσουν, σύμφωνα με τις υποδείξεις ή να τους υποδείξει τρόπους για την ανεύρεση αυτού του υλικού. Καλό θα ήταν να μην παραλειφθούν εκ των προτέρων δραστηριότητες που θεωρούνται δύσκολες και απαιτούν μεγάλη προσπάθεια και από την πλευρά των εκπαιδευτικών αλλά και από την πλευρά των μαθητών/-τριων. Θα πρέπει βέβαια αυτά που κάθε φορά ζητάμε, να φροντίζουμε να είναι μέσα στις δυνατότητες των μαθητών/-τριων, αλλά παράλληλα να επιδιώκουμε να ανεβάζουμε, το γνωστικό επίπεδο. Αυτό είναι πολύ χρήσιμο και εποικοδομητικό για όλους τους φορείς της εκπαιδευτικής πράξης.

Αν και θα ήταν ευτύχημα για τη συγγραφική ομάδα το εγχειρίδιο αυτό να διδαχτεί διεξοδικά και να εφαρμοστούν οι προτάσεις της, ωστόσο αντιλαμβάνεται πως τα πράγματα μπορούν να πάρουν και ένα εντελώς διαφορετικό δρόμο.

Το εγχειρίδιο εξ' αρχής έχει μια τέτοια δομή αλλά και το περιεχόμενο των ενότητων παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί με δυο τρόπους. Σύμφωνα με τον πρώτο τρόπο ο/η εκπαιδευτικός ακολουθεί τους διάλογους και παράλληλα αφηγείται και τα γεγονότα, βάζοντας κατά περίπτωση και τους/τις μαθητές/-τριες στη διαδικασία, μέσω των δραστηριοτήτων και της ανάλυσης των εικόνων και των πηγών. Ο δεύτερος τρόπος είναι περισσότερο παρα-

δοσιακός. Σύμφωνα μ' αυτόν μπορεί να ακολουθήσει την ιστορική αφήγηση παραλείποντας τους διαλόγους, αλλά οπωσδήποτε οι μαθητές θα πρέπει να συμμετέχουν στις δραστηριότητες.

Οι ενότητες του εγχειριδίου τώρα μπορούν να διδαχτούν όλες ή ο/η διδάσκων/-σκουσα μπορεί να επιλέξει να διδάξει κάποιες απ' αυτές, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στο σχολείο του/της ή με την αφορμή κάποιας γιορτής ή επετείου. Ακόμη όμως και η ενότητα που θα επιλεγεί για διδασκαλία, μπορεί να μην διδαχτεί ολόκληρη αλλά ένα μέρος της. Αυτό ισχύει βέβαια περισσότερο για τις ενότητες εκείνες που είναι πολύ μεγάλες και μπορούν εύκολα να χωριστούν σε υποενότητες. Επίσης, το εγχειρίδιο αυτό μπορεί να μην είναι το μοναδικό που θα χρησιμοποιήσει ο/η εκπαιδευτικός για τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας. Μπορεί να παίξει συμπληρωματικό ή και απλώς συμβουλευτικό ρόλο.

5. Οι προϋποθέσεις

Για να είναι όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματική η διδασκαλία θα πρέπει να υπάρχει και η σωστή καθοδήγηση από την πλευρά του/της εκπαιδευτικού. Αυτό σημαίνει συστηματική οργάνωση, καλή προετοιμασία και ευελιξία για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν στην τάξη.

Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να αξιοποιήσει τον διδακτικό του χρόνο, να ανακοινώσει από την αρχή τους σκοπούς και τους στόχους του, και να εντάξει τους/τις μαθητές/-τριες στο ιστορικό πλαίσιο της διδαχτικής ενότητας, να χρησιμοποιήσει μια αφορμή για να ξεκινήσει. Να δημιουργήσει δηλαδή μια προβληματική κατάσταση ή μια σύγκρουση πάνω σ' ένα γεγονός, με σκοπό να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Προς το σκοπό αυτό μπορούν να βοηθήσουν φωτογραφίες, χάρτες ή πηγές, προσωπικές μαρτυρίες, κριτικά κείμενα, εφημερίδες, που έχουν σχέση με το θέμα ή που το αντιμετωπίζουν από άλλη πλευρά. Η διδασκαλία που θα ακολουθήσει καθώς και οι παρεχόμενες πληροφορίες θα πρέπει να έχουν μια οργανωμένη δομή, για να είναι σε θέση οι μαθητές/-τριες να παρακολουθήσουν από την αρχή ως το τέλος. Η παρουσίαση γίνεται με απλό, σαφή και κατανοητό τρόπο. Δίνονται διευκρινίσεις, όπου είναι απαραίτητο και χρησιμοποιούνται παραδείγματα από τη σύγχρονη ζωή, με τα οποία μπορεί να υπάρξει αναλογία. Εκείνο που κατά κανόνα θα πρέπει να επιδιώκει ο/η εκπαιδευτικός θα είναι να αναπτυχθεί διάλογος μέσα στην τάξη, μεταξύ του ίδιου και των μαθητών/-τριων ή και μεταξύ των μαθητών/-τριων, που θα μεθοδεύεται από τον/την ίδιο/-α, χρησιμοποιώντας ως οδηγό το σχολικό εγχειρίδιο, την ιστορική αφήγηση ή τις πηγές του. Η χρήση εποπτικών μέσων μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς υπάρχει ποικιλία στον τρόπο παροχής της πληροφορίας. Τέλος ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να ελέγχει την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας του μέσα από συχνές ερωτήσεις, που θα υποβάλλει κάθε τόσο στους/στις μαθητές/-τριες ή μέσα από εργασίες, που θα αναθέτει στο τέλος κάθε ενότητας, ατομικές ή ομαδικές.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ. ΜΑΤΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

Α' ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το εγχειρίδιο, *Η Ελλάδα στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο*, εντάσσεται στο Πέμπτο Επίπεδο της σειράς εγχειριδίων με το γενικό τίτλο «Εμείς και οι Άλλοι» (Στοιχεία Ιστορίας και Πολιτισμού). Απευθύνεται σε Έλληνες μαθητές/τριες ηλικίας 15 με 18 χρονών, με καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας και εκπαιδευτικούς, που φοιτούν και εργάζονται σε ελληνικά σχολεία της Διασποράς και ζουν σε συνθήκες πολυπολιτισμικές. Περιλαμβάνει θεματικές ενότητες από τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας και έχει ως στόχο να δώσει πληροφορίες για γεγονότα, που εντάσσονται σε ευρύτερες ιστορικές περιόδους, η εξέλιξη των οποίων, όμως, καθόρισε τη συνολική πορεία της χώρας μέσα στον χρόνο, αλλά και τη θέση της μέσα στο ευρύτερο ιστορικό γίγνεσθαι. Επιδιώκει, λοιπόν, από τη μια να υποστηρίξει την ελληνική γλώσσα, μέσα σ' ένα περιβάλλον τουλάχιστον δίγλωσσο και από την άλλη να προβάλλει σταθμούς της ελληνικής ιστορίας, χωρίς να καλλιεργεί πάθη και φανατισμούς, με τον απαιτούμενο σεβασμό στα γεγονότα αλλά και την κατανόηση και της «άλλης» πλευράς. Έτσι, επιλέγονται περίοδοι της ελληνικής ιστορίας που επηρεάστηκαν από τις παγκόσμιες εξελίξεις, αλλά και γεγονότα που προέβαλλαν την Ελλάδα στο εξωτερικό, καθώς η ίδια με τη στάση της καθόρισε τις διεθνείς συνθήκες.

Ως προς τη μεθοδολογία, βασική επιδίωξη του εγχειριδίου είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και η συμμετοχή του/της μαθητή/-τριας στην ανακάλυψη της ιστορικής γνώσης. Αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι τόσο η ποσότητα όσο η ποιότητα της παρεχόμενης γνώσης. Γι' αυτό εξετάζονται μεγάλες ιστορικές περίοδοι με συνοπτικό τρόπο. Δίνεται έμφαση σε μια διαθεματική προσέγγιση της ιστορίας, καθώς γίνονται αναφορές στην καθημερινή ζωή αλλά και στην ποίηση, στη μουσική, το τραγούδι, τη ζωγραφική, τον κινηματογράφο.

Επιπλέον τονίζονται περισσότερο οι αιτίες και οι συνέπειες των γεγονότων και όχι τόσο αυτά καθ' αυτά τα γεγονότα. Πρωτεύοντα ρόλο στη διδακτική αξιοποίηση του εγχειριδίου παίζουν οι ιστορικές πηγές, είτε είναι εικόνες και φωτογραφίες της εποχής, είτε είναι κείμενα, προσωπικές μαρτυρίες, ημερολόγια, χάρτες κ.λπ. Αυτές συμπληρώνουν την ιστορική αφήγηση και δεν παίζουν μόνο ρόλο διακοσμητικό. Οι περισσότερες δραστηριότητες άλλωστε βασίζονται σ' αυτές τις πηγές.

Το εγχειρίδιο *Η Ελλάδα στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο*, *Ματιές από την ιστορία της στον διεθνή χώρο* προτείνει ένα οκείο και βιωματικό τρόπο προσέγγισης της ιστορικής γνώσης. Γι' αυτό ακολουθεί ένα ευρηματικό σενάριο, μέσα από το οποίο σιγά-σιγά αναδεικνύονται τα γεγονότα με την παράλληλη συμμετοχή των μαθητών/-τριων, οι οποίοι τελικά επιχειρούν να πάρουν τη θέση των πρωταγωνιστών του σεναρίου μας και να ταυτιστούν μ' αυτούς.

Πιο συγκεκριμένα, μια παρέα παιδιών από τις ελληνικές παροικίες της Διασποράς έρχονται, από τον τόπο που μένουν, στην Ελλάδα για να γνωρίσουν τον

τόπο καταγωγής τους και να μάθουν την ιστορία του. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους, κάνουν μια έρευνα, για να συγκεντρώσουν πληροφορίες για συγκεκριμένες περιόδους από την ιστορία της Ελλάδας, τις οποίες πρόκειται να δημοσιεύσουν στο περιοδικό του σχολείου τους όταν επιστρέψουν στη χώρα διαμονής τους. Πολύτιμοι βοηθοί τους σ' αυτή την έρευνα αναδεικνύονται ο παππούς και η γιαγιά ενός παιδιού από την παρέα, αλλά και άνθρωποι ειδικοί σε επιμέρους θέματα όπως ιστορικοί τέχνης, διευθυντές μουσείων, ερευνητικών κέντρων κ.λπ. που συναντούν για να συλλέξουν πληροφορίες. Οι άνθρωποι αυτοί, είτε τους δίνουν οι ίδιοι τα στοιχεία που χρειάζονται, είτε τους προτείνουν βιβλία, διευθύνσεις στο διαδίκτυο και άλλες πηγές, όπου μπορούν να πάρουν πληροφορίες. Κατά τη διάρκεια όλης αυτής της διαδικασίας, είναι αναγκασμένοι να παρατηρήσουν φωτογραφίες να διαβάσουν διάφορα είδη κειμένων, να μελετήσουν χάρτες για να βρουν τα στοιχεία που χρειάζονται, να τα καταγράψουν και να καταλήξουν σε συμπεράσματα.

Β' ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Το βιβλίο διαρθρώνεται σε τέσσερις ευρύτερες θεματικές περιοχές. Κάθε μια από αυτές χωρίζεται σε επιμέρους μικρότερες ενότητες:

Α) Περίοδος Τουρκοκρατίας: Από τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό έως την Επανάσταση του 1821

- Η καρδιά της Ελλάδας χτυπάει και έξω από τα σύνορα της
- Voyage en grece... Travel in greece... Reise nach griechenland...
- Η Ελληνική Επανάσταση στις Ευρωπαϊκές Αυλές.

Β) Από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους έως την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα

- Ένας Γερμανός βασιλιάς για το ελληνικό κράτος
- Επτά Νησιά δώρο στον βασιλιά Γεώργιο Α΄!
- Το μοίρασμα μιας Αυτοκρατορίας

Γ) Από τους Βαλκανικούς Πολέμους στη Μικρασιατική Καταστροφή

- Βαλκανικοί Πόλεμοι
- Εθνικός Διχασμός
- Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
- Τα τετράδια του Ξεριζωμού

Δ) Από το Κράχ της Wall Street στη Σύγχρονη Εποχή

- Το Κραχ της Wall Street

- Βιβλία στη φωτιά
- Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η Ελλάδα
- Τα χρόνια της Δημοκρατίας μετά από πολλούς κόππους
- Σύνορα η τέχνη δεν γνωρίζει
- Κύπρος: Χρυσοπράσινο φύλλο ριγμένο στο πέλαγος

Στο τέλος υπάρχει σχετική ενδεικτική βιβλιογραφία πηγών και εικόνων και θησαυρός ιστορικών εννοιών.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΧΤΥΠΑ ΚΑΙ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ

A. Σκοπός

Να κατανοήσουν οι μαθητές/-τριες τη συμβολή των ελληνικών παροικιών στην προετοιμασία του αγώνα των Ελλήνων για την απελευθέρωση τους από τους Τούρκους.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους κάποιοι Έλληνες αναγκάζονταν να μεταναστεύσουν στο εξωτερικό, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας στην Ελλάδα.
- Να γνωρίσουν τις περιοχές που επέλεξαν, συνήθως, για να ταξιδέψουν ή και να εγκατασταθούν
- Να μάθουν τις σημαντικότερες ελληνικές παροικίες του εξωτερικού
- Να ενημερωθούν για τις δραστηριότητες των ελληνικών παροικιών
- Να γνωρίσουν τους τρόπους με τους οποίους, οι Έλληνες των παροικιών βοήθουσαν την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.
- Να καταλάβουν το ρόλο των λογίων και των εμπόρων.
- Να δουν τις πρώτες ελληνικές εφημερίδες και περιοδικά, που τυπώνονταν στο εξωτερικό.
- Να μάθουν για τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και πώς αυτός επέδρασε, μέσω των παροικιών, στη διαμόρφωση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.
- Να πληροφορηθούν για τους σημαντικότερους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού
- Να μάθουν για τον Αδαμάντιο Κοραή και τον Ρήγα Φεραίο.
- Να γνωρίσουν τη δράση της Φιλικής Εταιρείας και τη συμβολή της στην προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης.
- Να μιλήσουν για τη σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί ανάμεσα στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού και στην κυρίως Ελλάδα, όχι μόνο σε παραγμένες εποχές αλλά και σε ειρηνικές περιόδους.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφήγηση: Οι ήρωες της ιστορίας κατά την έρευνά τους σ' αυτή την ενότητα βρίσκουν την υπεύθυνη για τον Απόδημο Ελληνισμό και μαθαίνουν πληροφορίες για τις Ελληνικές παροικίες τον 19^ο αιώνα. Η διδασκαλία ξεκινά με την αφορμή της πρώ-

της εικόνας, όπου αρχικά και χωρίς καμία υπόδειξη μπορεί να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες, να περιγράψουν, τι βλέπουν. Στη συνέχεια ρωτούνται, αν γνωρίζουν τα πρόσωπα.

Σχολιασμός εικόνας: Αποκαλύπτονται τα ονόματα (Ρήγας – Κοραΐς), και δίνονται λίγες πληροφορίες για τη δράση τους, μόνο όσες χρειάζονται για να ερμηνευθεί η εικόνα, άλλωστε αναφέρεται αναλυτικά η δράση τους προς το τέλος της ενότητας. Ήταν άνθρωποι μορφωμένοι, που πίστευαν ότι οι Έλληνες μέσα από την παιδεία μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν τη θέση που βρίσκονταν και να ξεσηκωθούν.

Εναλλακτικά, μπορεί να ζητηθεί από τους ίδιους τους/τις μαθητές/-τριες να βρουν πληροφορίες γι' αυτούς. Μόλις ολοκληρωθεί η παραπάνω διαδικασία, ζητείται από τους/τις μαθητές/-τριες να ερμηνεύσουν την εικόνα, αφού εξηγήσουν τα σύμβολα: η Ελλάδα εδώ παρουσιάζεται προσωποποιημένη στη μορφή μιας ταλαιπωρημένης γυναίκας, που έχει καταρρεύσει. Σ' αυτή την κατάσταση βρισκόταν η Ελλάδα την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να μάθουν, τι συνέβαινε μέσα στη χώρα. Να καταλάβουν την οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πνευματική κατάσταση της χώρας κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας (φόροι, καταπίεση, υποδούλωση-εξάρτηση, ανυπαρξία πολιτικής και πνευματικής ηγεσίας, έλλειψη παιδείας).

Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες θα πρέπει να μιλήσουν για τη συμβολή των δύο ανδρών που, όπως φαίνεται από τη φωτογραφία, παίζουν τον ρόλο των σωτήρων. Η πνευματική τους κατάρτιση, η αγωνιστική τους διάθεση, η αγάπη τους για την πατρίδα, τα ταξίδια τους στο εξωτερικό, η επαφή τους με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, η συνεργασία τους με τις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, ήταν τα εφόδια αλλά και οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούσαν να βγάλουν τη χώρα από τη δύσκολη αυτή κατάσταση.

Παρακάτω σύμφωνα με την ιστορική αφήγηση γίνεται λόγος για τη μετανάστευση των Ελλήνων στο εξωτερικό, κατά τον 19^ο αιώνα και συγκεκριμένα την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Δραστηριότητα: Πάνω στον χάρτη εντοπίζεται ο χώρος και υπογραμμίζονται ή κυκλώνονται οι βασικοί προορισμοί (παραδουνάβιες ηγεμονίες, Αυστρία, Ιταλία, Ρωσία κ.λπ.).

Ζητείτε από τους/τις μαθητές/τριες να εξηγήσουν για ποιους λόγους νομίζουν ότι οι Έλληνες επέλεξαν για την εγκατάστασή τους στο εξωτερικό, τις συγκεκριμένες περιοχές. Ένας από τους βασικότερους λόγους ήταν ότι στις περιοχές αυτές υπήρχε ήδη ελληνικό στοιχείο, εξαιτίας των εμπορών, που για την εξυπηρέτηση των δραστηριοτήτων τους είχαν δημιουργήσει εκεί εμπορικούς σταθμούς. Ένας άλλος λόγος ήταν ότι οι περιοχές αυτές βρισκόταν στην καρδιά των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Έτσι, ζώντας κανείς εκεί, μπορούσε να έχει εύκολη πρόσβαση και να πάρει μια ιδέα για όλες αυτές τις πνευματικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, που συντελούνταν στην Ευρώπη.

Αρχικά, γίνεται μια προσπάθεια ανίχνευσης των λόγων αυτής της μετανάστευσης. Ο πρώτος λόγος που αναφέρεται είναι η κατάσταση στην οποία είχε περιέλ-

θει η χώρα. Έχει γίνει αναφορά σ' αυτήν πιο πάνω και οι μαθητές/-τριες πρέπει να θυμηθούν και να περιγράψουν τις συνθήκες. Πέρα από το φόβο και την ανάγκη για επιβίωση, που είναι λόγοι που δικαιολογούν απολύτως όλη αυτή την κίνηση, θα πρέπει στη συνέχεια να διαχωριστούν οι οικονομικοί λόγοι και να αναλυθούν. Η ενασχόληση με το εμπόριο δημιούργησε πολλές προσδοκίες οικονομικής ανάπτυξης, η οποία, πέρα από το προσωπικό όφελος, θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη και στο συλλογικό επίπεδο και να βοηθήσει την προετοιμασία της επανάστασης. Επιλέχτηκε ως παράδειγμα εδώ η παροικία της Βενετίας, μια από τις σημαντικότερες ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα πώς η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, μέσω του εμπορίου, συντέλεσε στην πνευματική αυτή κίνηση, που περιγράφεται (τυπογραφεία, εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, εκπαίδευση, υποτροφίες, επιστήμες κ.λπ.). Αναδεικνύεται, λοιπόν, εδώ η χρησιμότητα του εμπορίου και η οικονομική ανάπτυξη που αυτό προκαλεί, στον βαθμό που βοηθά την πνευματική καλλιέργεια του υπόδουλου γένους. Οι άνθρωποι μορφώνονται, για να μεταφέρουν στη συνέχεια τις γνώσεις τους αυτές στην υπόδουλη Ελλάδα και να κάνουν τους Έλληνες κοινωνούς των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Τον ίδιο σκοπό έχουν και όλ' αυτά τα βιβλία, τα περιοδικά και οι εφημερίδες, που τυπώνονται και μεταφέρονται στην Ελλάδα.

Ανάλυση εικόνας: Οι μαθητές/-τριες πρέπει να παρατηρήσουν το εξώφυλλο του περιοδικού *Λόγιος Ερμής*. Να προσπαθήσουν να διαβάσουν τις πληροφορίες που τους δίνει και, με βάση το εξώφυλλο, να κάνουν υποθέσεις για το περιεχόμενό του. Πρέπει να τονιστεί στους/στις μαθητές/-τριες ότι σκοπός όλης αυτής της προσπάθειας ήταν η καλλιέργεια εθνικής συνείδησης στον υπόδουλο ελληνισμό, που θα οδηγούσε στην εθνική του αποκατάσταση (αναλυτικά γίνεται αναφορά σ' αυτό πιο κάτω. Εδώ γίνεται μια πρώτη νύξη και με την ευκαιρία τονίζεται η συμβολή των παροικιών, που είναι και ο βασικός στόχος).

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μπορεί να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες να βρουν πληροφορίες και για άλλες παροικίες (Βενετία, Πάδοβα, Τεργέστη, Οδησσό κ.λπ.) και να περιγράψουν σ' αυτές ανάλογες δραστηριότητες. Οι περισσότεροι έμποροι εκείνη την περίοδο ακολουθούσαν τους δρόμους που άλλοι είχαν ανοίξει προηγουμένως.

Στη συνέχεια, γίνεται μια αναφορά στη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καιναρτζή, για τη συμβολή της στην ανάπτυξη του εμπορίου. Εδώ αναφέρονται μόνο όσα στοιχεία μας είναι απαραίτητα για το θέμα, που αναλύουμε. Αν κριθεί σκόπιμο μπορούν τα παιδιά ν' αναζητήσουν επιπλέον πληροφορίες: Υπογράφηκε το 1774, μετά τη νίκη των Ρώσων στο ρωσοτουρκικό πόλεμο, που είχε ξεσπάσει το 1768, και είχε σκοπό τη ρωσική εξάπλωση στον Εύξεινο Πόντο και στις βαλκανικές χώρες και την κατάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με τη συνθήκη, οι Ρώσοι έδωσαν στο Σουλτάνο τα νησιά του Αιγαίου, που είχαν καταλάβει, κι αυτός χορήγησε στους Έλληνες γενική αμνηστία και το δικαίωμα να ταξιδεύουν τα πλοία τους ελεύθερα, με ρωσική σημαία.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Ζητούμε από τους/τις μαθητές/-τριες να δείξουν πάνω στον χάρτη τον χώρο όπου κυρίως ταξίδευαν τα ελληνικά πλοία (λεκάνη Μεσογείου) και να σημειώσουν τα κυριότερα λιμάνια (Ιταλία, Γαλλία, Εύξεινος Πόντος). Να δείξουν, επίσης πάνω στον χάρτη, τα ναυτικά νησιά (Υδρα, Σπέτσες, Ψαρά) και να σκεφτούν για ποιους λόγους νομίζουν ότι τα νησιά αυτά ανέπτυξαν μεγάλο εμπορικό στόλο: η μορφολογία του εδάφους αλλά και η μικρή παραγωγικότητα σε άλλους τομείς έστρεψε τους κατοίκους, από πολύ νωρίς, στην ενασχόληση με τη θάλασσα. Η σκληρότητα των Τούρκων στη συνέχεια, που πολλές φορές έφτανε και ως την ολική καταστροφή των νησιών, ήταν άλλος ένας σημαντικός λόγος, που ανάγκαζε τους κατοίκους να βρουν διεξόδους για αντίσταση αλλά και για επιβίωση.

Ανάλυση εικόνων: Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να γνωρίσουν τα μέσα που χρησιμοποιούσαν για τα ταξίδια εκείνη την εποχή. Το φωτογραφικό υλικό πρέπει να αξιοποιηθεί και να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες να περιγράψουν ένα πλοίο. Πρέπει να αναφερθούν στο είδος του πλοίου, στην εξωτερική του εμφάνιση, πώς ταξίδευε, αν ήταν αργό ή γρήγορο, αν παρείχε ασφάλεια, να το συγκρίνουν μ' ένα πλοίο της σημερινής εποχής.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούν στους κινδύνους(κακοκαιρία, πειρατές). Στους πειρατές μπορεί να αφιερωθεί λίγος χρόνος, αφού πρόκειται για θέμα που ενδιαφέρει τους/τις μαθητές/-τριες. Γίνεται περιγραφή με τη βοήθεια των φωτογραφιών. Μπορούν να σχολιάσουν την εμφάνισή τους, να μιλήσουν για τις δραστηριότητές τους, για τη σκληρότητά τους, να πουν αν γνωρίζουν κάποιον πειρατή (Μπαρμπαρόσα).

Τονίζεται ότι εμπόριο διεξάγονταν και από την ξηρά. Μερικοί χερσαίοι εμπορικοί δρόμοι μπορούν να σημειωθούν στο χάρτη. Πολλές φορές γινόταν και συνδυασμός των δύο τρόπων. Τα εμπορεύματα μεταφέρονταν ως ένα εμπορικό σταθμό από τη θάλασσα, τα παραλάμβαναν οι έμποροι και συνέχιζαν τη μεταφορά τους δια ξηράς.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες μπορούν να παρακινηθούν να απαντήσουν, γιατί κάποιος μπορεί να προτιμούσαν το ταξίδι από την ξηρά και όχι από τη θάλασσα και πώς γινόταν το ταξίδι. Οι έμποροι μετέφεραν τα προϊόντα με τα ζώα, δημιουργώντας караβάνια, δηλαδή ταξίδευαν πολλοί μαζί για περισσότερη ασφάλεια. Ταξίδευαν από την ξηρά γιατί πολλές φορές ήταν μοναδική επιλογή, η πρόσβαση στον προορισμό ήταν ευκολότερη ή γρηγορότερη, δεν είχαν πλοία, απέφευγαν τους πειρατές και την κακοκαιρία. Παρόλα αυτά, ανάλογοι κίνδυνοι με αυτούς της θάλασσας υπήρχαν και στην ξηρά (κακοκαιρία, δύσβατα μέρη, ληστές κ.λπ.).

Σχολιασμός εικόνας: Σκόπιμο είναι να εξηγηθεί στους/στις μαθητές/-τριες τι ήταν το λοιμοκαθατήριο, με αφορμή τη σχετική εικόνα. Επειδή οι συνθήκες που ταξίδευαν οι έμποροι ήταν δύσκολες, συχνά αναπτύσσονταν μικρόβια που μπορούσαν να προκαλέσουν ασθένειες και να εκδηλωθούν με τη μορφή επιδημίας. Το λοιμοκαθατήριο, λοιπόν, ήταν ο χώρος όπου γινόταν μια προληπτική απολύμανση σε κάθε

ταξιδιώτη, που έμπαινε στη χώρα.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Σαν ανακεφαλαίωση μπορεί να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες να επαναλάβουν, όσα ειπώθηκαν για τα ταξίδια εκείνης της εποχής (το σκοπό, τα μέσα, τους κινδύνους) και ακόμα να κάνουν μια σύγκριση με τις σημερινές συνθήκες ή να διηγηθούν μια προσωπική εμπειρία τους, μια περιπέτειά τους σ' ένα ταξίδι τους.

Σημείωση: Το θέμα του εμπορίου είναι πολύ μεγάλο. Χρειάζεται, λοιπόν, προσοχή να μην παρεκκλίνουμε από το θέμα, που είναι οι λόγοι για τους οποίους οι Έλληνες έφευγαν από την Ελλάδα για το εξωτερικό.

Ένας ακόμη λόγος ήταν οι σπουδές. Το φαινόμενο αυτό ήταν αρκετά παλιό, εκδηλώνεται σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, όπου οι συνθήκες στο θέμα της παιδείας ήταν άθλιες αλλά σε πολλές περιοχές ήδη και από την περίοδο της ενετοκρατίας, όπου η πρόσβαση στα ιταλικά πανεπιστήμια ήταν σχετικά εύκολη. Οι Έλληνες λόγιοι, λοιπόν, στα πανεπιστήμια του εξωτερικού ήταν πολλοί. Με την ευκαιρία μπορεί να γίνει λόγος για ένα ανάλογο φαινόμενο, που εκδηλώνεται και στις μέρες μας.

Αφού ολοκληρωθεί η επιμέρους ενότητα, που αναφέρεται στους λόγους της μετανάστευσης στο εξωτερικό, ξεκινά η ανάλυση πλέον του αρχικού θέματος, που είναι και ο βασικός στόχος της ενότητας, δηλαδή η συμβολή των ελληνικών παροικιών στην επανάσταση, που θα οδηγήσει στην απελευθέρωση από τους Τούρκους.

Δραστηριότητα: Τα παιδιά θα πρέπει να απαντήσουν, για ποιον σκοπό οι Έλληνες έμποροι μετάφεραν στην Ελλάδα τις ιδέες που κυκλοφορούσαν στην Ευρώπη:

Στις παροικίες, λοιπόν, υπήρχε μια αγαστή συνεργασία λογίων και εμπόρων ως προς αυτόν τον σκοπό. Οι λόγιοι ήταν εκείνοι που έρχονταν άμεσα σε επαφή με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις σε όλους τους τομείς. Επίσης, ήταν εκείνοι που από νωρίς κατάλαβαν, ότι όλ' αυτά που συμβαίνουν στο εξωτερικό, πρέπει πάση θυσία να μεταφερθούν στην Ελλάδα ώστε οι Έλληνες να αποκτήσουν μια στοιχειώδη παιδεία, που θα τους βοηθήσει να συνειδητοποιήσουν την κατάστασή τους και ν' αγωνιστούν για την ελευθερία τους. Ως προς αυτόν τον σκοπό χρησιμοποίησαν τους εμπόρους, σαν το πιο πρόσφορο μέσο μεταφοράς αυτών των ιδεών. Οι έμποροι, είτε είχαν μνηθεί στη διαδικασία είτε όχι, ήταν πρόθυμοι να συμβάλλουν σ' αυτήν, παρακινημένοι πολλές φορές μόνο από την φιλοπατρία τους.

Μετάφεραν όλο το έντυπο υλικό, που τυπώνονταν στα τυπογραφεία των παροικιών, τις περισσότερες φορές με δικά τους έξοδα. Μαζί τους ταξίδευαν και οι λόγιοι, όπου στην Ελλάδα αναλάμβαναν το ρόλο του διαφωτιστή και προσπαθούσαν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της παιδείας.

Στο σημείο αυτό εισάγεται ο όρος Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Αναλύονται τα αίτια, ο σκοπός (έχει αναφερθεί πιο πάνω) και οι πρακτικές (έκδοση βιβλίων, ίδρυση σχολείων, νέες μέθοδοι διδασκαλίας) αυτής της πνευματικής κίνησης και εξηγείται ο όρος αλληλοδιδασκτική μέθοδος (μέθοδος διδασκαλίας όπου οι προχωρημένοι/-ες μαθητές/-τριες διδάσκουν τους αρχάριους).

Πρόσθετη δραστηριότητα: Με τη βοήθεια του θησαυρού ιστορικών εννοιών και των

πληροφοριών που έχουν ήδη δοθεί, ζητείται από τους/τις μαθητές/-τριες να δώσουν ένα ορισμό για την έννοια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Επιπρόσθετα, αν κριθεί σκόπιμο, τους ζητείται να βρουν κάποιες πληροφορίες, για το έργο των Νεοελλήνων διαφωτιστών που αναφέρονται (Μοισιόδακας, Κούμας, Ψαλλίδας, Καϊρης, Λέσβιος).

Αν και για τον Κοραή δίνονται κάποιες πληροφορίες, ως βασικού εκπροσώπου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, θα ήταν καλό, για την ολόπλευρη εξέταση του θέματος, να ανατεθούν στους/στις μαθητές/-τριες εργασίες, όπου θα διαπραγματευθούν επιμέρους θέματα όπως: η στάση του Κοραή στη διαμάχη για τη γλώσσα (ο Κοραής μεταξύ δημοτικιστών και καθαρευουσιάνων ακολουθούσε τη μέση οδό). Γιατί ήταν σημαντική για τον Κοραή η διδασκαλία των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων; (οι ιδέες που υπάρχουν μέσα σ' αυτά τα κείμενα γίνονταν ξανά επίκαιρες εκείνη την εποχή. Ήταν ήδη γνωστές στην Ευρώπη και στον ελληνικό χώρο θα μπορούσαν να αποτελέσουν το ιδεολογικό υπόβαθρο για την επανάσταση). Τι θέση έχει ο όρος «μετεκένωση» στις απόψεις του Κοραή; (μεταφορά από την Ευρώπη στον ελληνικό χώρο και δημιουργική αφομοίωση των ιδεών του Διαφωτισμού).

Ανάλυση εικόνας: Τα παιδιά θα πρέπει να αναλύσουν το συμβολισμό της σκλάβας Ελλάδας στο φυλλάδιο, *Πολεμιστήριο Σάλπισμα*, του Κοραή. Η ανάλυση θα πρέπει να κινείται στο σκεπτικό ότι ο Κοραής με το φυλλάδιό του προτρέπει τους Έλληνες να ξεσηκωθούν, προκειμένου να αποτινάξουν το ζυγό. Φυσικά, η ανάλυση μπορεί να επεκταθεί, να γίνουν αναφορές στην κατάσταση της σκλάβας Ελλάδας και για ποιους λόγους οι άνθρωποι δεν μπορούν να υπομένουν πια την καταπίεση, καθώς και στη διαδικασία (παιδεία) που ο Κοραής προτείνει, για να οδηγηθούν στην Επανάσταση. Η συμβολή της παιδείας, και μάλιστα εκείνης που θα στηρίζεται στις ιδέες που συναντώνται στα κείμενα της κλασικής αρχαιότητας, δίνεται στην εικόνα, με το σκισμένο χιτώνα της σκλάβας Ελλάδας και τις αρχαίες πεσμένες κολώνες. Η βάση, δηλαδή, για την αναγέννηση του νέου ελληνικού πολιτισμού θα πρέπει να είναι ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, του οποίου ο νέος αποτελεί και συνέχεια.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά σ' έναν επίσης σημαντικό εκπρόσωπο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, τον Ρήγα. Από τις ιδέες του, κυρίως θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην ένωση των βαλκανικών λαών ενάντια στην καταπίεση και στη δημιουργία ενός κράτους χωρίς φυλετικές ή θρησκευτικές διακρίσεις. Φυσικά, μπορούν οι μαθητές/-τριες να βρουν κι άλλες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Ρήγα, να διαβάσουν το *Θούριο* ή να βρουν και να μελετήσουν τη *Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδας*, για να καταλάβουν, πώς οραματιζόταν ο Ρήγας τη χώρα.

Ανάλυση εικόνας: Ζητείται από τους/τις μαθητές/-τριες να ερμηνεύσουν την υδατογραφία των Ζωγράφου – Μακρυγιάννη. Η εικόνα είναι συμβολική. Για να βοηθηθούν οι μαθητές/-τριες μπορούν να γίνουν κάποιες ερωτήσεις: Τι μπορεί να είναι ο σπόρος (ιδέες); Ποιες ιδέες μπορεί να οδηγήσουν στη διεκδίκηση της ελευθερίας; Ισότητα, αξιοπρέπεια, δικαιοσύνη, σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ανθρώπινα δικαιώματα κ.λπ. Πρέπει να τονιστεί ότι ο Ρήγας πλήρωσε με τη ζωή του αυτή την αγάπη του για την ελευθερία.

Το τελευταίο μέρος της ενότητας αναφέρεται στην ενεργό δράση των παροικιών στον Αγώνα για την ελευθερία. Συγκεκριμένα, στη συμμετοχή πολλών ατόμων στα επαναστατικά κινήματα, που εκδηλώθηκαν στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και στα ελληνικά νησιά, πριν από την έναρξη της Επανάστασης. Ακόμη, στη δημιουργία της Φιλικής Εταιρείας, μιας μυστικής οργάνωσης που προετοίμαζε την επανάσταση και αριθμούσε μέλη απ' όλη την Ευρώπη.

Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να παρατηρήσουν τις ταυτότητες, τα σύμβολα, τον όρκο, τη σφραγίδα και να διαπιστώσουν πόσο αυστηρή οργάνωση ήταν.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν

- Να αναζητήσουν στοιχεία για τον χαρακτήρα και τις πεποιθήσεις του Κοραή και του Ρήγα, όπως για παράδειγμα ότι ο Κοραής ήταν μετριοπαθής, άνθρωπος περισσότερο των γραμμάτων και των ιδεών. Ο Ρήγας ήταν περισσότερο επαναστάτης, ριζοσπαστικός, άνθρωπος της δράσης.
- Να βρουν κάποια έργα του Ρήγα: *Επαναστατική προκήρυξη, Τα δίκαια του ανθρώπου, Η μεγάλη χάρτα της Ελλάδας, Φυσικής απάνθισμα, Το Σχολείο των Ντελικάτων Εραστών.*
- Να διαβάσουν και να παρουσιάσουν στην τάξη το έργο του Κοραή *Ο Παπατρέχας.*
- Να διαλέξουν έναν έτοιμο χάρτη, που τους βολεύει και να σχεδιάσουν πάνω σ' αυτόν τις διαδρομές που έχουν κάνει οι ίδιοι, θαλάσσιες ή χερσαίες, στα διάφορα ταξίδια τους με την οικογένειά τους.

VOYAGE EN GRECE... TRAVEL IN GREECE... REISE NACH GRIECHENLAND...

A. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες μέσω της διδασκαλίας να έρθουν σε επαφή με το κίνημα του Φιλελληνισμού και να γνωρίσουν τον ρόλο που έπαιξε στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Οι Φιλέλληνες από την Ευρώπη και την Αμερική συνέβαλαν ουσιαστικά στην τελική αίσια έκβαση της επανάστασης.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να γνωρίσουν τι είναι ο Φιλελληνισμός.
- Να μάθουν ποιοι ήταν οι Φιλέλληνες, από ποια μέρη έρχονταν, τι τους έφερε στην Ελλάδα.
- Να δουν πώς περιγράφουν οι Φιλέλληνες την Ελλάδα πριν από την Επανάσταση.
- Να γνωρίσουν ποια ήταν η άποψη των Φιλελλήνων, για τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.
- Να δουν με ποιους τρόπους βοήθησαν οι Φιλέλληνες, στη διεξαγωγή της Ελληνικής Επανάστασης.
- Να μάθουν ποια ήταν η συμβολή των Φιλελλήνων, στη συνειδητοποίηση της αξίας των αρχαίων μνημείων.
- Να γνωρίσουν καλύτερα ορισμένους γνωστούς Φιλέλληνες, όπως ήταν ο Λόρδος Βύρων, αλλά και να μάθουν για την καθημερινή ζωή στην Κρήτη, ενός λιγότερου γνωστού Αμερικανού Φιλέλληνα.
- Να κατανοήσουν ότι το κάθε νόμισμα έχει διπλή όψη. Έτσι και οι Φιλέλληνες βοήθησαν σημαντικά την Ελλάδα, αλλά κάποιες φορές προκάλεσαν και κακό, όπως συνέβη με τον Λόρδο Έλγιν, που άρπαξε τα Μάρμαρα του Παρθενώνα.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφορμή: Η αφορμή δίνεται από μια επίσκεψη των ηρώων στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και έναν πίνακα που βλέπουν εκεί.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρείτε τον πίνακα, που απεικονίζει ανθρώπους ανάμεσα σε ελληνικές αρχαιότητες. Μέσα από ερωτήσεις του τύπου: *Υπάρχει διαφορά στην ενδυμασία του ανθρώπου πάνω στο άλογο και των υπόλοιπων; Ποιος θα μπορούσε να είναι αυτός πάνω στο άλογο; Γιατί βρίσκεται ανάμεσα στις αρχαιότητες; Τι δείχνει με το χέρι του; Τι κάνουν οι υπόλοιποι;* γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για κάποιον ξένο περιηγητή, που έχει επισκεφθεί την Ελλάδα. Η επόμενη ερώτηση θα μπορούσε να είναι: *πότε έγινε αυτή η επίσκεψη και για ποιον λόγο; Πώς το καταλαβαίνουμε;*

Η αφήγηση, η οποία ακολουθεί λύνει τις απορίες. Το ενδιαφέρον για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, αλλά και η συμπάθεια για τους υπόδουλους Έλληνες, έκαναν πολλούς Ευρωπαίους, αλλά και Αμερικάνους να επισκεφθούν την Ελλάδα. Όταν έφταναν στην Ελλάδα, κατέγραφαν τις εντυπώσεις τους.

Ανάλυση εικόνων: Πρόκειται για έργα Φιλελλήνων, που απαθανατίζουν το ένα στιγμές από την καθημερινή ζωή μιας ελληνικής οικογένειας και το άλλο το κέντρο της σημερινής Αθήνας, δηλαδή την περιοχή της Πύλης του Ανδριανού, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Παρατηρώντας την πρώτη εικόνα, μπορείτε να αναφερθείτε στις ακόλουθες δραστηριότητες μιας οικογένειας: Ο άντρας ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και οι γυναίκες έμεναν σπίτι για να μεγαλώνουν τα παιδιά, αλλά και για να μαγειρέψουν και να υφάνουν το ρουχισμό. Η οικογένεια ήταν συσπειρωμένη.

Παρατηρώντας τη δεύτερη εικόνα, μπορείτε, επίσης, να δείτε τη βασική ενασχόληση των αντρών με την κτηνοτροφία, το βασικό μεταφορικό μέσο της εποχής, το γαϊδουράκι, αλλά και την κατάσταση, στην οποία βρίσκονταν σημαντικές αρχαιότητες.

Ανάλυση γραπτών πηγών: Παρατίθενται γραπτές πηγές από κείμενα διαφόρων ξένων περιηγητών στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, στα κείμενα περιγράφονται στοιχεία από τη διατροφή των Ελλήνων την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Μπορείτε με βάση τις πληροφορίες που σας παρέχονται να προετοιμάσετε ένα γεύμα της εποχής, στο οποίο πρωτοστατούσε το ψωμί.

Στη συνέχεια στην ιστορική αφήγηση περιγράφονται οι πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες που ευνόησαν την καλλιέργεια του Φιλελληνισμού. Αυτές ήταν ο Διαφωτισμός που είχε προηγηθεί, η άνθιση του πνεύματος του Ρομαντισμού στην Ευρώπη, που αφύπνιζε τις συνειδήσεις των Ευρωπαίων σε θέματα στήριξης των αδυνάτων και βασανισμένων λαών, η ανακάλυψη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, όλα αυτά οδηγούσαν τους Ευρωπαίους στην Ελλάδα. Επίσης, η κατάπιξη των επαναστάσεων και των φιλελεύθερων ιδεών από τα συντηρητικά ευρωπαϊκά καθεστώτα, έδωσαν την ευκαιρία στους Ευρωπαίους, αλλά και Αμερικάνους λόγιους να εκφράσουν τις απόψεις τους.

Ανάλυση γραπτών πηγών: Επηρεασμένος από αυτό το πνεύμα ο Αλφόνς ντε Λαμαρτίν συνδέει την Ελληνική Επανάσταση με την ελληνική αρχαιότητα στο πρώτο κείμενο, ενώ στο δεύτερο κείμενο, ο Αυγούστος Φλωμπέρ περιγράφει την επίσκεψη του στο σπίτι της οικογένειας του Κωνσταντίνου Κανάρη, τον Ιανουάριο του 1851. Πρόκειται για το σπίτι ενός εύπορου Έλληνα. Ήταν, άλλωστε, ναύαρχος και μέλος της Κυβέρνησης. Μπορείτε να αναζητήσετε περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή του Κανάρη.

Δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε φιλελληνικά κείμενα του Βίκτωρος Ουγκώ, του Σίλλερ, του Μίλλερ, του Πούσκιν, του Σανταρόζα, του Ευνάρδου, αλλά και του αμερικανού προέδρου Μονρόε και του γιατρού Χάου. Πολλοί από αυτούς επισημαίνουν στο έργο τους ότι ο ευρωπαϊκός πολιτισμός έχει τις ρίζες του στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Διαβάσετε, επίσης, το ποίημα του Γιώργου Σουρή *Εις τους*

Φιλέλληνας.

Ο Φιλελληνισμός δεν εκδηλώθηκε μόνο με κείμενα, αλλά και με πράξεις. Γίνεται αναφορά στις φιλελληνικές επιτροπές, που ιδρύθηκαν, και στη δράση τους, που επικεντρωνόταν στην οικονομική βοήθεια των επαναστατημένων Ελλήνων. Πολλοί Φιλέλληνες ήρθαν όμως και ως εθελοντές για να πολεμήσουν στο πλευρό των Ελλήνων.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήσετε την εικόνα με τους Ευρωπαίους αξιωματικούς, που ήρθαν ως εθελοντές, στην Ελληνική Επανάσταση. Ποιες εθνικότητες ξεχωρίζετε; Π.χ. τον Γάλλο που φοράει το καπέλο σε στυλ Ναπολέοντα κ.α.

Ανάλυση γραπτής πηγής:

Ο αμερικάνος γιατρός Σάμουελ Ικρίντλεϋ Χάου περιγράφει την καθημερινότητα του ύπνου του, ως εθελοντή στο μέτωπο του πολέμου. Οι δυσκολίες ήταν πολύ μεγάλες. Δεν είχαν μόνιμο σπίτι, δεν είχαν πάντα τροφή. Οι μετακινήσεις ήταν δύσκολες και επικίνδυνες.

Επίσης Φιλέλληνες ζωγράφοι φιλοτέχνησαν τα προβλήματα των Ελλήνων και τις μάχες που έδωσαν για την Ανεξαρτησία τους. Ένας από αυτούς ήταν ο Ευγένιος Ντελακρουά. Αλλά και ανώνυμοι καλλιτέχνες έφτιαξαν παρόμοιες σκηνές, πάνω σε αντικείμενα καθημερινής χρήσης, όπως πιάτα (εικόνα με πιάτα), βεντάλιες κ.α. για να ενισχύσουν οικονομικά τον αγώνα. Σημαντικός ήταν και ο ρόλος ξένων πολιτικών με φιλελληνικά αισθήματα, όπως ήταν ο Γεώργιος Κάνιγκ. Αλλά μεγάλη ώθηση στο κίνημα του Φιλελληνισμού, έδωσε ο ερχομός του γνωστού βρετανού λόρδου Βύρωνα στην Ελλάδα και ο θάνατός του στο Μεσολόγγι.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήσετε τον πίνακα της άφιξης του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι. Ποιοι και πώς τον ακούνε; Τι φοράει; Πού είναι ανεβασμένος; Μπορείτε να δραματοποιήσετε τη σκηνή και να φανταστείτε, τι θα μπορούσε να έλεγε στους πολίτες του Μεσολογγίου.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήσετε τις εικόνες που δείχνουν τον Φωβέλ στο σπίτι που έμενε και τον βασιλιά Λουδοβίκο της Βαυαρίας. Και οι δύο ήταν Φιλέλληνες, αλλά παράλληλα ήταν και συλλέκτες έργων της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Αυτό το γεγονός είχε ως αποτέλεσμα, αρκετές αρχαιότητες να μεταφερθούν στη Γαλλία και τη Γερμανία.

Στην ιστορική αφήγηση θίγεται το θέμα της αρπαγής των ελληνικών αρχαιοτήτων από Φιλέλληνες αλλά και άλλους ξένους πολιτικούς και ταξιδιώτες. Πιο γνωστές έμειναν η αρπαγή των Μαρμάρων του Παρθενώνα και της Αφροδίτης της Μήλου. Παρουσιάζονται, επίσης, οι πρώτες προσπάθειες των Ελλήνων, να προστατεύσουν τις αρχαιότητές τους.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να αναζητήσουν τη στάση της χώρας που κατοικούν απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση, ή να μάθουν αν κάποιος Φιλέλληνας καταγόταν από εκεί. Καλού-

νται να σκεφτούν, τι θα έκαναν οι ίδιοι για τη Ελληνική Επανάσταση.

- Να αναζητήσουν σε κάποιο βιβλίο, οδηγό μουσείου ή στο διαδίκτυο τις επίσημες ενδυμασίες κάθε κράτους.
- Να βρουν περισσότερες πληροφορίες για τα Γλυπτά του Παρθενώνα, που απέσπασε ο Έλγιν. Αλλά και να βρουν σε ποιο Μουσείο του κόσμου βρίσκεται το άγαλμα της Αφροδίτης της Μήλου και να ανακαλύψουν την ιστορία του, διαβάζοντας το βιβλίο του Τάκη Θεοδωρόπουλου, *Το Αριστερό χέρι της Αφροδίτης*, Εκδόσεις Ωκεανίδα.
- Να διαβάσουν το βιβλίο Νάνου Βαλαωρίτη τα σπασμένα χέρια της Αφροδίτης της Μήλου και να συζητήσουν γύρω από το θέμα της επιστροφής των αρχαιοτήτων στη χώρα όπου ανήκουν.
- Να δουν τις ταινίες του Τζούλιαν Φαρίνο ή του Νίκου Κούνδουρου, *Λόρδος Βύρων* και να διαβάσουν κείμενα του Άγγλου φιλέλληνα προκειμένου να μάθουν πώς περιγράφει την Ελλάδα.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΑΥΛΕΣ

A. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες μέσω της διδασκαλίας, να γνωρίσουν σημαντικά γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης και ιδιαίτερα να παρατηρήσουν την εξέλιξη της στάσης των ξένων Δυνάμεων και κυρίως των Ευρωπαϊκών Αυλών, απέναντι στον Αγώνα τους, για την Ανεξαρτησία τους.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να μάθουν ότι ως ημερομηνία για την έναρξη της Επανάστασης έχει επικρατήσει η 25η Μαρτίου, αλλά ότι μέσα από τα χειρόγραφα έγγραφα, που σώζονται από τότε, φαίνεται ότι οι πρώτες μάχες είχαν ήδη αρχίσει λίγες μέρες νωρίτερα.
- Να πληροφορηθούν ότι οι Έλληνες ζήτησαν από την αρχή κιάλας της Επανάστασης τη στήριξη των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων.
- Να γνωρίσουν ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις ή αλλιώς Ευρωπαϊκές Δυνάμεις εκείνης της εποχής, ήταν η Αγγλία, η Αυστρία, η Γαλλία, η Πρωσία και η Ρωσία, που είχαν συστήσει και την Πενταπλή ή Ιερή Συμμαχία.
- Να μάθουν ότι στην αρχή οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν αναγνώρισαν την Ελληνική Επανάσταση.
- Να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους άρχισαν να ενδιαφέρονται για την Ελληνική Επανάσταση.
- Να αντιληφθούν τα βαθύτερα αίτια, πίσω από τις αφορμές, τα οποία οδήγησαν κάθε Μεγάλη Δύναμη να αλλάξει πολιτική απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση.
- Να πληροφορηθούν για το πώς πολεμούσαν και πώς ζούσαν οι επαναστατημένοι Έλληνες
- Να αντιληφθούν τη σημασία της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου, για την αίσια έκβαση της Επανάστασης
- Να αιτιολογήσουν τη μεγάλη εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων στα θέματα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους
- Να μάθουν για την έκταση του νέου ελληνικού κράτους αμέσως μετά το τέλος της Επανάστασης και για την επέκτασή του τα επόμενα χρόνια.
- Να πληροφορηθούν για ορισμένες σημαντικές μάχες της Επανάστασης και για ορισμένα σημαντικά πρόσωπά της

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφορμηση: Οι ήρωες βρίσκουν σ' ένα βιβλίο μια επιστολή του Πέτρου Μαυρομιχάλη προς τις Ευρωπαϊκές Αυλές, με την οποία ενημερώνει για την έναρξη της

Ελληνικής Επανάστασης. Καθώς η επιστολή υπογράφεται στις 23 Μαρτίου 1821, σχολιάζεται από τα παιδιά ότι η αρχή της Επανάστασης τοποθετείται χρονολογικά λίγο νωρίτερα και λίγο νοτιότερα στην Καλαμάτα.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Μπορείτε να διαβάσετε την επιστολή του Πέτρου Μαυρομιχάλη. Εξηγεί την ανάγκη για την Επανάσταση και ζητάει την στήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων. Επιπλέον, μπορείτε να συζητήσετε για τον τρόπο διάσωσης, φύλαξης και μελέτης παλιών εγγράφων.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήστε τον πίνακα του όρκου των πολεμιστών. Τι συμβαίνει ακριβώς; Πού εκτυλίσσεται η σκηνή; Τι κάνουν οι άνθρωποι; Αναφερθείτε στην άποψη που έχει επικρατήσει ότι η Επανάσταση κηρύχθηκε στο Μοναστήρι της Αγίας Λαύρας στις 25 Μαρτίου 1825.

Σχολιασμός χάρτη: Αναζητήστε στον χάρτη της Ευρώπης στις αρχές του 19^{ου} αιώνα τις Ευρωπαϊκές Αυλές, την Αγγλία, την Αυστρία, τη Γαλλία, την Πρωσία, τη Ρωσία. Συζητήστε για τη γεωγραφική θέση της Ελλάδας. Αν και βρισκόταν στην άκρη της Ευρώπης, η θέση της ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση ήταν πολύ σημαντική, για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους.

Οι εκπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων ή αλλιώς της Ιερής Συμμαχίας, έλαβαν την επιστολή του Μαυρομιχάλη ενώ συνεδρίαζαν στο Λάιμπαχ, για να καταστείλουν άλλα επαναστατικά κινήματα στην Ιταλία και την Ισπανία. Έτσι δε δέχθηκαν να στηρίξουν την Επανάσταση. Όταν, όμως, διαπίστωσαν τη δυσκολία της Τουρκίας να τη σταματήσει, τότε μία-μία οι Μεγάλες Δυνάμεις άλλαξαν στάση και άρχισαν να υποστηρίζουν τον Αγώνα, καθώς επιθυμούσαν να ελέγχουν την περιοχή, λόγω της θέσης της.

Ανάλυση εικόνων: Η πρώτη εικόνα είναι ένα Πάνθεον των ηρώων της Επανάστασης, ενώ η δεύτερη παρουσιάζει ορισμένα σημαντικά γεγονότα και πρόσωπα της. Πρόκειται για δύο λαϊκές εικόνες, που παρόμοιες τους κυκλοφορούσαν πολλά χρόνια μετά την Επανάσταση και είχαν χαρακτήρα διδακτικό.

Δραστηριότητα: Αναζητήστε στο Πάνθεον το όνομα του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε'. Ο απαγχονισμός του είναι η τρίτη εικόνα στην πρώτη σειρά των εικόνων. Άλλα γεγονότα που απαθανατίζονται είναι η δράση της Μπουμπουλίνας, το τραγούδι του Θούριου κ.α.

Ανάλυσης γραπτής πηγής: Το κείμενο αναφέρεται στην ανάγκη ζυμώματος, συγκέντρωσης και αποστολής ψωμιού για τη σίτιση των στρατιωτών. Η υποστήριξη του απλού λαού σε καθημερινά θέματα επιβίωσης του στρατού ήταν σημαντική για τη διεξαγωγή του Αγώνα.

Ανάλυση εικόνας: Στον πίνακα απεικονίζεται ο αποχαιρετισμός του καπετάνιου. Όλη η οικογένεια του και φίλοι είναι συγκεντρωμένοι για αυτήν την ιδιαίτερη στιγμή. Μπορεί να μην τον ξαναδούν και τα συναισθήματα είναι ανάμεικτα, χαράς και λύπης. Ο ίδιος ο καπετάνιος προσπαθεί να ενθαρρύνει τη γυναίκα του και το

παιδί του, μιλώντας τους πιθανότατα με ενθουσιασμό για τη σημασία του Αγώνα. Μπορείτε να θυμηθείτε ένα άλλον αποχαιρετισμό από την Ιλιάδα του Ομήρου, εκείνον ανάμεσα στον Έκτορα και τη γυναίκα του και το γιο του. Μπορείτε, επίσης, να δραματοποιήσετε τη σκηνή. Σχολιάσετε τα όπλα της εποχής, που έχει ζωσμένα πάνω του ο καπετάνιος. Κάθε στρατιώτης είχε δυο πιστόλες και ένα τουφέκι. Δείτε καλύτερα αυτά τα όπλα στις επόμενες εικόνες.

Ανάλυση εικόνας: Στον πίνακα απεικονίζεται ένα μικρό αγόρι που κρατάει το τουφέκι του, με την οικογένειά του. Ο πατέρας του είναι και εκείνος έτοιμος για τον πόλεμο, ενώ η μητέρα του κλαίει που θα το αποχωριστεί. Οι ανάγκες του Αγώνα ήταν πολύ μεγάλες. Έτσι επιστρατεύονταν όλοι, μικροί και μεγάλοι, άντρες, γυναίκες και παιδιά όλων των ηλικιών.

Στην ιστορική αφήγηση αναφέρονται οι δύσκολες στιγμές που περνούσε η Ελληνική Επανάσταση γύρω στα 1823, λόγω δύο κυρίως γεγονότων. Από την μία ήταν οι εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ των αγωνιστών, που είχαν χωριστεί σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα που είχαν χωριστεί σε αυτό του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και σε εκείνο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Από την άλλη ήταν η συνεργασία της Αιγύπτου με την Τουρκία και της άφιξης του αιγυπτιακού στόλου του Ιμπραήμ στην Ελλάδα στο 1823.

Δραστηριότητα πρόσθετη:

Μπορείτε να αναζητήσετε περισσότερες πληροφορίες για τις εμφύλιες διαμάχες ανάμεσα στους Έλληνες στρατηγούς και για τη δράση του Ιμπραήμ στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές/-τριες θα μάθουν για παράδειγμα για τη φυλάκιση του Κολοκοτρώνη και του Οδυσσέα Ανδρούτσου, αλλά και για την πολιορκία και την πτώση του Μεσολογγίου και της Ακρόπολης των Αθηνών το 1826 και 1827 αντίστοιχα.

Ωστόσο, σε διπλωματικό επίπεδο τα πράγματα πήγαιναν καλύτερα. Η υπογραφή της Ιουλιανής Συνθήκης, στο Λονδίνο στις 6 Ιουλίου 1827, από τις τρεις μεγαλύτερες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις της εποχής, την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία. Με αυτήν συμφωνούσαν να πιέσουν Έλληνες και Τούρκους να κάνουν ανακωχή και να βρουν μια λύση, για τη δημιουργία ενός αυτόνομου ελληνικού κράτους. Έτσι πιθανότατα θα έβρισκαν και την αφορμή να αναμιχθούν, νόμιμα πια, στην Επανάσταση. Τα πλοία των τριών Δυνάμεων έπλεαν στο Ιόνιο για να πιέσουν την οθωμανική πλευρά να αποδεχθεί τις ρυθμίσεις της Συνθήκης. Στις αρχές του Οκτωβρίου του 1827, όμως, ο Ιμπραήμ παραβίασε την ανακωχή και ο στόλος των τριών Δυνάμεων συγκρούστηκε με τον τουρκο-αιγυπτιακό στόλο, στον κόλπο του Ναυαρίνου, στην Πελοπόννησο. Οι Μεγάλες Δυνάμεις νίκησαν. Οι Οθωμανοί στράφηκαν κατά των Ρώσων, καθώς τους θεώρησαν υπεύθυνους για τη ναυμαχία και την ήττα τους. Στον πόλεμο που ακολούθησε, όμως, κέρδισαν οι Ρώσοι. Έτσι, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν μπορούσε να μην αποδεχθεί τις αποφάσεις των τριών Δυνάμεων για την Ελλάδα.

Ανάλυση εικόνας: Ο πίνακας απεικονίζει τη ναυμαχία του Ναυαρίνου. Τα πλοία

των τριών Δυνάμεων είναι ιστοσόφρα και διαθέτουν κανόνια. Ο ζωγράφος του πίνακα ήταν ένας γάλλος πυροβολητής, ο Martin Verdiot, που πήρε μέρος στον πόλεμο και καταγράφει σχεδόν φωτογραφικά την ημέρα της ναυμαχίας.

Ανάλυση εικόνας: Πρόκειται για μια σελίδα από τα κλασικά εικονογραφημένα. Τα κόμικς αυτά κυκλοφόρησαν με στόχο την εκλαΐκευση των ιστορικών γεγονότων. Ο Μιαούλης, ο Κουντουριώτης και ο Τομπάζης ήταν και οι τρεις ναύαρχοι. Μπορείτε να διαβάσετε τι συζητούν και να φανταστείτε τι άλλο θα μπορούσε να τους απασχολεί και να δραματοποιήσετε τη σκηνή.

Ανάλυση εικόνας: Στα σχέδια παρουσιάζονται οι χώροι ενός πυρπολικού σκάφους. Έτσι ονομάζονταν τα πλοία που είχαν μπαρούτι και τα χρησιμοποιούσαν για να βάλουν φωτιά στα εχθρικά πλοία. Τα πυρπολικά σκάφη και τα μεγαλύτερα πλοία με τα κανόνια ήταν τα κύρια μέσα με τα οποία διεξαγόταν μια ναυμαχία, αλλά και γενικότερα ο Αγώνας των Ελλήνων στη θάλασσα. Και εννοείται ότι οι σύμμαχοι, αλλά και οι εχθροί είχαν ανάλογα μέσα.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Το κείμενο περιγράφει τον τρόπο δράσης του πυρπολικού πλοίου.

Ανάλυση γραπτών πηγών: Τα κείμενα περιγράφουν την άποψη ενός Τούρκου ιστορικού για τα αίτια της ήττας στο Ναυαρίνο και την άποψη ενός Έλληνα αγωνιστή για την νίκη. Ο πρώτος αποδίδει την ήττα στη διαφωνία μεταξύ του αιγυπτίου και του οθωμανού ναύαρχου. Ο δεύτερος αποδίδει τη νίκη στις Μεγάλες Δυνάμεις. Με αφορμή τις δυο πηγές, μπορείτε να αναφερθείτε στο πόσο διαφορετικά μπορούν να ερμηνευθούν τα ιστορικά γεγονότα, αλλά και οι ιστορικές πηγές και για τις δυσκολίες της ιστορικής αντικειμενικότητας.

Στην ιστορική αφήγηση αναφέρεται ότι η νίκη στο Ναυαρίνο οδήγησε, τελικά, στην αναγνώριση της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, που υπογράφηκε στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου του 1830.

Σχολιασμός χάρτη και δραστηριότητα: Το νέο ελληνικό κράτος θα εκτεινόταν μέχρι τη γραμμή του Αμβρακικού-Παγασητικού κόλπου και περιλάμβανε και την Εύβοια, τις Σποράδες και τις Κυκλάδες. Το 1864, προσαρτήθηκαν σε αυτό τα Επτάνησα, μετά από παραχώρηση της Αγγλίας. Το 1881, προσαρτήθηκε η Θεσσαλία μέχρι την Άρτα δυτικά και λίγο κάτω από τον Πλαταμώνα ανατολικά με απόφαση του Συνεδρίου του Βερολίνου. Το 1913, ενώθηκαν με την Ελλάδα η Ήπειρος, η Μακεδονία και η Κρήτη και τα νησιά του βορείου Αιγαίου, το 1923, η Θράκη και το 1945, τα Δωδεκάνησα.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν

- Να φτιάξουν το δικό τους *Πάνθεον των Ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης*, αναζητώντας και σύντομα βιογραφικά στοιχεία για καθένα και καθεμία από αυτούς. Επίσης, μπορούν να φτιάξουν και ένα Πάνθεον το σημερινών ηρώων τους.

- Να παρατηρήσουν τον χάρτη με ορισμένες από τις σημαντικότερες μάχες της Επανάστασης και να τον συμπληρώσουν, αναζητώντας και άλλες μάχες και φτιάχνοντας τον προσωπικό τους χρονολόγιο με τα γεγονότα του Αγώνα.
- Να διαβάσουν το βιβλίο της Γ. Γρηγοριάδου, *Ο μικρός μπουρλοτιέρης*, Πατάκης 1990 ή της Γ. Πατεράκη, *Το Ψαριανό και το καράβι* και να συζητήσουν για το περιεχόμενό τους.
- Να επισκεφθούν τον δικτυακό τόπο της Βουλής των Ελλήνων και να περιηγηθούν εικονικά της έκθεση «180 Χρόνια Ελληνικής Παλιγγενεσίας».
- Να ψάξουν τις σημαίες της Ελληνικής Επανάστασης αλλά και να φτιάξουν τη δική τους σημαία για την Επανάσταση. Μπορούν, επίσης, να αναζητήσουν πληροφορίες για την ιστορία της σύγχρονης ελληνικής σημαίας, που άρχισε να χρησιμοποιείται ήδη από το 1822.
- Να βρουν τα ρούχα που φορούσαν οι Έλληνες και οι άλλοι κάτοικοι των χωρών των Μεγάλων Δυνάμεων και να φτιάξουν τον δικό τους κατάλογο μόδας της εποχής.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες για την εκπαίδευση στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης.

ΕΝΑΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Α. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες μέσω της διδασκαλίας να γνωρίσουν την περίοδο της Βαυαροκρατίας στην Ελλάδα, που άρχισε το 1832 και τελείωσε το 1862 και να κατανοήσουν τις σχέσεις του νέου ελληνικού κράτους με τα ευρωπαϊκά κράτη.

Β. Στόχοι διδασκαλίας:

Οι μαθητές/-τριες:

- Να μάθουν πώς έγινε βασιλιάς της Ελλάδας ο Όθωνας.
- Να πάρουν πληροφορίες για το πώς κυβέρνησε ο Όθωνας.
- Να γνωρίσουν τι ήταν η Αντιβασιλεία.
- Να κατανοήσουν γιατί ξέσπασε το Κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843.
- Να μάθουν πότε ψηφίστηκε το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας.
- Να γνωρίσουν ότι πρώτος πρωθυπουργός της Ελλάδας ήταν ο Ιωάννης Κωλέττης.
- Να αντιληφθούν τους λόγους της Έξωσης του Όθωνα.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμηση: Με αφορμή την απορία τους, για το πώς έγινε βασιλιάς της Ελλάδας ένας Βαυαρός, οι ήρωες αναζητούν στο διαδίκτυο πληροφορίες, για την περίοδο της βασιλείας του.

Ανάλυση εικόνας: Ζητήσετε από τους/τις μαθητές/-τριες να περιγράψουν τον Όθωνα. Φαίνεται πάρα πολύ μικρός στον πίνακα. Πράγματι ήταν μόλις 17 χρονών, όταν έγινε βασιλιάς της Ελλάδας.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήσετε το σκίτσο. Ο Ιωάννης Κωλέττης ανακοινώνει σε έλληνες πολίτες την εκλογή του νεαρού Όθωνα. Θα τους μιλάει για το ποιος είναι, πώς έγινε βασιλιάς κ.ά.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες για την περίοδο του Καποδίστρια.

Η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία υπέγραψαν με τη Βαυαρία το Πρωτόκολλο του 1832, στο Λονδίνο. Σύμφωνα μ' αυτό ιδρύταν το ανεξάρτητο ελληνικό βασίλειο με σύνορα τη γραμμή Παγασητικού-Αμβρακικού. Το νέο κράτος περιλάμβανε, εκτός από την Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα, την Εύβοια, τις Κυκλάδες, τις Σποράδες και τα νησιά του Αργοσαρωνικού. Οριζόταν βασιλιάς του Όθωνας, δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Βαυαρίας.

Σχολιασμός χάρτη: Εκτός ελληνικού κράτους έμεναν η Θεσσαλία, η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη, τα Επτάνησα, τα Δωδεκάνησα, η Κρήτη.

Η Βαυαρία όρισε τρεις βοηθούς για τον Όθωνα, που ονομάστηκαν Αντιβασιλείς και ήταν ο Ιωσήφ Λουδοβίκος Άρμασπεργκ, ο Γκεόργκ Μάουερ και Καρλ Βίλεμ Έυντεκ. Αυτοί προχώρησαν στη συγκρότηση του νεοσύστατου κράτους, με τη δημιουργία νέων θεσμών.

Ανάλυση εικόνων: Μπορείτε να αναζητήσετε περισσότερες πληροφορίες για το ιδρύματα που απεικονίζονται, το Πανεπιστήμιο Αθηνών και την Εθνική Τράπεζα.

Όταν ο Όθωνας έγινε είκοσι χρονών, συγκέντρωσε στο πρόσωπό του όλες τις εξουσίες. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με την άρνησή του να παραχωρήσει Σύνταγμα οδήγησε τον λαό σε διάφορες αντιδράσεις. Αποκορύφωση αυτών των αντιδράσεων ήταν το Κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843. Πρωτοστάτες υπήρξαν ο Δημήτριος Καλλέργης και ο στρατηγός Μακρυγιάννης. Συγκεντρώθηκαν μπροστά από τα ανάκτορα, τη σημερινή Βουλή και απαιτούσαν Σύνταγμα. Ο Όθωνας υποχώρησε και το Σύνταγμα ψηφίστηκε, στις 18 Μαρτίου 1844. Από τότε η πλατεία ονομάζεται πλατεία Συντάγματος.

Δραστηριότητα: Πληροφορίες για το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας μπορείτε να αναζητήσετε στην ηλεκτρονική διεύθυνση της Βουλής www.parliament.gr.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Το κείμενο είναι απόσπασμα από το δημοσίευμα εφημερίδας που περιγράφει τα συναισθήματα του λαού την ημέρα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου.

Όστόσο η πολιτική κατάσταση δεν άλλαξε. Ο Όθωνας διόριζε τις Κυβερνήσεις που ήταν καθαρά αυλικές. Η οικονομική ανάπτυξη επηρέασε την εσωτερική πολιτική της χώρας. Άρχισε να διαμορφώνεται η αστική τάξη και να καλλιεργούνται οι φιλελεύθερες ιδέες, που ισχυροποιούσαν την αντιπολίτευση κατά του Όθωνα. Το 1860, η αυλική κυβέρνηση έχασε την πλειοψηφία της στη Βουλή, αλλά ο Όθωνας τη διατήρησε έως το 1862. Η στάση αυτή δημιούργησε σειρά εξεγέρσεων. Πιο σημαντική ήταν εκείνη της 10ης Οκτωβρίου 1862, που οδήγησε τελικά στην Έξωση του Όθωνα.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Πρόκειται για απόσπασμα του ψηφίσματος που προβλέπει την κατάργηση της βασιλείας του Όθωνα.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες: μπορούν:

- Να διαβάσουν το μυθιστόρημα της Φανής Παπαλουκά, *Τον καιρό του Όθωνα*.
- Να βρουν στο διαδίκτυο ή σε βιβλία της βιβλιοθήκης ποιο ήταν το έργο της Αντιβασιλείας και του Όθωνα στον χώρο της παιδείας.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες για την μόδα της εποχής, τι φορούσαν οι άντρες και οι γυναίκες στην πόλη, αν άλλαζαν τα ρούχα στην επαρχία.
- Να βρουν πληροφορίες για το πώς ήταν τα σπίτια εκείνη της εποχής.

ΕΠΤΑ ΝΗΣΙΑ ΔΩΡΟ ΣΤΟΝ ΒΑΣΙΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟ Α΄

Α. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες: να γνωρίσουν γεγονότα από τη νεότερη ιστορία των Επτανήσων και τις συνθήκες της Ένωσης τους με την Ελλάδα το 1864.

Β. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να γνωρίσουν πώς έγινε βασιλιάς της Ελλάδας ο Γεώργιος Α΄.
- Να μάθουν γιατί τα Επτάνησα ανήκαν στους Άγγλους.
- Να κατανοήσουν τους λόγους που οδήγησαν τους Άγγλους να τα παραχωρήσουν στον βασιλιά Γεώργιο Α΄.
- Να πάρουν ορισμένες πληροφορίες για την Επτανησιακή Πολιτεία και το Ιόνιο Κράτος.
- Να γνωρίσουν πώς ζούσαν οι Επτανήσιοι την περίοδο της Αγγλοκρατίας.
- Να αποκτήσουν πληροφορίες για τις κοινωνικές διαφορές μεταξύ των ευγενών και των αγροτών.
- Να γνωρίσουν ορισμένους λόγους για τους οποίους ξεσηκώνεται ένας λαός κατά κάποιου κατακτητή.
- Να μάθουν για την Επτανησιακή Σχολή της λογοτεχνίας.
- Να μάθουν πώς αντέδρασαν οι Επτανήσιοι στην Ένωση των νησιών τους με την Ελλάδα.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμηση: Με αφορμή τη φράση *Επτά Νησιά προίκα στον νέο βασιλιά της Ελλάδας*, που διάβασαν οι ήρωες στο βιβλίο *Ιστοριοδρομίες II*, αρχίζει η έρευνα τους για τη νεότερη ιστορία των Επτανήσων. Στέλνουν ηλεκτρονικό μήνυμα στη δασκάλα τους, την Στέλλα, για να τους δώσει περισσότερες πληροφορίες.

Ανάλυση εικόνας: Η εικόνα δείχνει τη σημαία της Επτανησιακής Πολιτείας. Κάθε νησί υποδηλώνεται με ένα σύμβολο σχετικό με τον μύθο, με τον οποίο συνδέεται το όνομα του. Στην κορυφή παρουσιάζεται το φτερωτό λιοντάρι, που ήταν το σύμβολο της Βενετίας ή της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου και αποκαλύπτει τις σχέσεις των Επτανήσων με τη Βενετία. Στη βάση του αναγράφεται το έτος ίδρυσης της Επτανησιακής Πολιτείας. Έτσι, μπορεί να γίνει μια σύνδεση με το βιβλίο *Ιστοριοδρομίες I* και να θυμηθούν οι μαθητές/-τριες, μέσα από ερωτήσεις, αυτούς τους μύθους αλλά και τη βυζαντινή ιστορία των νησιών. Π.χ. οι Παξοί παρουσιάζονται με την εικόνα μιας τρίαινας. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ποσειδώνας δημιούργησε τους Παξούς, χτυπώντας τη θάλασσα με την τρίαινά του, για να ξεκουραστεί.

Ανάλυση εικόνας: Η άλλη εικόνα δείχνει τον βασιλιά Γεώργιο Α΄. Μπορείτε να

σχολιάσετε το νεαρό της ηλικίας του, τα ρούχα που φοράει κ.ά.

Στην αφήγηση παρουσιάζεται πότε και πώς έγινε βασιλιάς της Ελλάδας ο Γεώργιος Α΄, αλλά και τι σκέφτηκε η Αγγλία, που ήταν μια από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής (οι άλλες δύο ήταν η Γαλλία και η Ρωσία) που τον διάλεξαν για βασιλιά, για να κερδίσει την εύνοια των Ελλήνων, την οποία είχε χάσει κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου.

Μπορείτε να ανατρέξετε στην ενότητα, Το μοίρασμα μιας Αυτοκρατορίας και να θυμηθείτε για ποιο λόγο οι Έλληνες είχαν αρνητική εντύπωση για τους Άγγλους. Παρακάτω στην παρούσα ενότητα αναφέρεται η αιτία, αυτής της αρνητικής εντύπωσης που ήταν ο αποκλεισμός του Πειραιά από τους Άγγλους και τους Γάλλους, για να μην πάρουν οι Έλληνες το μέρος των Ρώσων στον Κριμαϊκό Πόλεμο.

Γεννιέται, όμως, η απορία, πώς βρέθηκαν τα Επτάνησα στην κυριότητα των Άγγλων. Γίνεται παραπομπή στις *Ιστοριοδρομίες II* και υπενθυμίζονται τα γεγονότα της ίδρυσης της Επτανησιακής Πολιτείας, της σύντομης πορείας της, της γαλλικής κατοχής των νησιών, μετά από σχετική συνθήκη μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας. Μετά την ήττα του Ναπολέοντα το 1814, η Γαλλία έχασε τα Επτάνησα που πέρασαν στην Αγγλία. Το 1817, ιδρύθηκε το Ιόνιο Κράτος, που ήταν υπό την προστασία της Αγγλίας.

Ανάλυση εικόνας: Μπορείτε να σχολιάσετε το έργο άγγλου ταγματάρχη που δείχνει μια άποψη της Κέρκυρας, της εποχής της αγγλικής κατοχής. Π.χ.: Πώς ήταν τα σπίτια των ανθρώπων; Τι ρούχα φορούσαν; Τα ίδια ρούχα φορούσαν όλοι; Πώς ήταν τα πλοία τους; Πώς ταξίδευαν στην στεριά;

Σχολιασμός χάρτη: Στον χάρτη φαίνεται το Ιόνιο Κράτος. Συζητήστε τη γεωγραφική του θέση. Αναζητήστε έναν μεγαλύτερο χάρτη της Ευρώπης και σκεφτείτε πώς ταξίδευαν μέχρι εκεί οι Άγγλοι.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Τι είναι μια παροιμία; Είναι μια φράση που έχει φτιάξει ο λαός για να περιγράψει μια κατάσταση, έναν άνθρωπο κ.α.

Μέσα από τις συγκεκριμένες παροιμίες περιγράφονται η κοινωνική και οικονομική κατάσταση των Επτανησιών, την περίοδο της αγγλικής κατοχής. Τα βάσανα του λαού ήταν η φτώχεια (π.χ. *Ανάθεμα δύο πράγματα τη φτώχεια, τα γεράματα*), η πείνα (π.χ. *Η πείνα είναι βαρύτερη από το τσαπί*), η αδικία στην κατανομή του πλούτου (π.χ. *Άλλος σκάφτει και κλαδεύει και άλλος πάει και θερίζει*).

Οι έντονες κοινωνικές και οικονομικές διαφορές ανάμεσα στους ευγενείς και τις λαϊκές τάξεις, που περιγράφονται και μέσα από τις πηγές, οδήγησαν σε μια σειρά εξεγέρσεων στα Επτάνησα προκαλώντας προβλήματα στην Αγγλία, η οποία και λόγω της απόστασης, δεν μπορούσε εύκολα να τις σταματήσει. Επιπλέον, μετά το τέλος της Ελληνικής Επανάστασης, οι Επτανήσιοι ήθελαν την ένωση με το νέο ελληνικό κράτος και το κόμμα των Ριζοσπαστών, που είχε την πλειοψηφία στην Ιόνιο Βουλή, ζητούσε συνεχώς την απομάκρυνση των Άγγλων από τα νησιά.

Ανάλυση εικόνας: Στον πίνακα απεικονίζεται διαδήλωση κατά της αγγλικής κατοχής, το 1848. Πώς γινόντουσαν τότε οι εκδηλώσεις; Πώς γίνονται σήμερα; Η διαδήλωση ή το συλλαλητήριο είναι ένας τρόπος να δείξει ο λαός τη δυσαρέσκεια του προς τους κυβερνώντες και τις αποφάσεις τους.

Οι Άγγλοι σκέφτηκαν ότι ήταν καλό να έχουν με το μέρος τους τον νέο Έλληνα βασιλιά και τον λαό του και καθώς ήταν δύσκολο να διοικούν τα Επτάνησα, αποφάσισαν να του τα παραχωρήσουν. Έτσι, τον Μάρτιο του 1864, υπογράφηκε στην Κοπεγχάγη, ανάμεσα στη Δανία, την Ελλάδα και τις Μεγάλες Δυνάμεις, η Συνθήκη, που όριζε νέο βασιλιά τον Γεώργιο Α΄ και την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα. Από την πλευρά της Ελλάδας, υπέγραψε τη Συνθήκη ο Χαρίλαος Τρικούπης.

Δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε συμπληρωματικές πληροφορίες για τον Χαρίλαο Τρικούπη. Για παράδειγμα, μπορείτε να συζητήσετε τις αλλαγές που έγιναν στο πολίτευμα, όταν ήταν πρωθυπουργός, για την αρχή της δεδηλωμένης στο εκλογικό σύστημα, αλλά και για τα μέτρα που πρότεινε για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Ο κύριος αντίπαλός του ήταν ο Θεόδωρος Δελιγιάννης.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Πρόκειται για το τελευταίο ψήφισμα της Βουλής του Ιονίου κράτους, που υπερψηφίζει κι εκείνη την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα. Οι λέξεις που εκφράζουν τα συναισθήματα των βουλευτών της, αλλά και του επτανησιακού λαού είναι: διακαής πόθος, θέληση, ευχές. Μια μορφή που θα μπορούσε να έχει με απλά λόγια το κείμενο είναι:

Η Βουλή των Επτανήσων, η οποία είχε εκλεγεί μετά από πρόσκληση των Μεγάλων Δυνάμεων, συγκεντρώθηκε για να πει την άποψη της για την εθνική αποκατάσταση του Επτανησιακού Λαού. Έτσι σύμφωνα με τον πόθο, τη θέληση, αλλά και τις ευχές και τις διακηρύξεις της τόσο καιρό, αποφασίζει ότι: Τα νησιά Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Ζάκυνθος, Λευκάδα, Κύθηρα, Ιθάκη, Παξοί και τα υπόλοιπα μικρά νησάκια, που ανήκουν σε αυτά, ενώνονται για πάντα με το Βασίλειο της Ελλάδας και θα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του.

Ανάλυση εικόνας: Σχολιάστε την αλληγορική λιθογραφία της προσωποποίησης της Ένωσης της Ελλάδας με τα Επτάνησα. Επτά γυναίκες ντυμένες με αρχαιοελληνικούς πέπλους υψώνουν τα χέρια, κρατώντας δάφνες και γίνονται δεκτές από δύο γυναίκες, που κρατούν ελληνικές σημαίες, η μια είναι η θεά Αθηνά ή άλλη προφανώς η Ελλάδα. Η επίδραση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος είναι έντονη σε εκείνον που τη φιλοτέχνησε.

Τέλος μπορείτε να παρατηρήσετε τις εικόνες και να βρείτε στο διαδίκτυο στοιχεία για την Επτανησιακή Σχολή, τον Διονύσιο Σολωμό, την Ιόνιο Ακαδημία, αλλά και τη μουσική παράδοση των Επτανήσων. Αρκετές πληροφορίες θα βρείτε στο βιβλίο *Ιστοριοδρομίες II*. Ενδεικτικά, αναφέρουμε:

Η λογοτεχνική παραγωγή των Επτανησίων στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα έμεινε γνωστή στην ιστορία της λογοτεχνίας ως Επτανησιακή Σχολή.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες: μπορούν:

- Με αφορμή τις παροιμίες του Επτανησιακού Λαού, να αναζητήσουν φράσεις του λαού της χώρας που κατοικούν, οι οποίες περιγράφουν ενδεχομένως τα δικά τους προβλήματα. Ακόμη, μπορούν να φτιάξουν δικές τους παροιμίες για να περιγράψουν τις δυσκολίες για παράδειγμα της μαθητικής ζωής κ.α.
- Να συζητήσουν για τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να αντιδράσει ο λαός σήμερα στις αποφάσεις των κυβερνήσεων.
- Να παρακολουθήσουν την ταινία *Επαναστάτης Ποπολάρος* του Γιάννη Δαλιανίδη, που βασίζεται στο θεατρικό έργο του Επτανήσιου Γρηγορίου Ξενόπουλου, *Ποπολάρος*. Να βρουν το θεατρικό έργο και να δραματοποιήσουν ορισμένες σκηνές του. Να αναζητήσουν και άλλα θεατρικά έργα με κοινωνικό περιεχόμενο.

ΤΟ ΜΟΙΡΑΣΜΑ ΜΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Α. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες: να γνωρίσουν πτυχές και σημαντικές φάσεις του Ανατολικού Ζητήματος, του διεθνούς δηλαδή προβλήματος που προέκυψε με την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη δημιουργία νέων κρατών στα Βαλκάνια.

Β. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να γνωρίσουν τι έγινε με τους ελληνικούς πληθυσμούς, που έμεναν εκτός συνόρων, μετά την Επανάσταση.
- Να κατανοήσουν τις διεργασίες της δημιουργίας των νέων βαλκανικών χωρών, μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να μάθουν για τον Κριμαϊκό Πόλεμο και τις συνέπειές του.
- Να γνωρίσουν ένα άλλο είδος ιστορικής πηγής, την πολιτική γελοιογραφία, που σχολιάζει με τον δικό της τρόπο τα ιστορικά γεγονότα.
- Να μάθουν για την εκπαίδευση των Ελλήνων στις υπόδουλες ακόμη περιοχές.
- Να πάρουν πληροφορίες για το Κρητικό Ζήτημα και την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.
- Να διαβάσουν για τις Συνθήκες του Αγίου Στεφάνου και του Συνεδρίου του Βερολίνου και τις επιπτώσεις τους στη διαμόρφωση των συνόρων του ελληνικού κράτους.
- Να μάθουν για το Μακεδονικό Ζήτημα.
- Να προβληματιστούν για τις σχέσεις των Βαλκανικών λαών αυτήν την περίοδο, με αφορμή τη στάση των Βουλγάρων απέναντι στους Έλληνες της Βόρειας Μακεδονίας, του Εύξεινου Πόντου και της Ανατολικής Ρωμυλίας.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμιση: Οι ήρωες επισκέφθηκαν μια έκθεση γελοιογραφιών του 19^{ου} αιώνα και αποφάσισαν να καλέσουν τον Νίκο, υπεύθυνο της έκθεσης, για να τους δώσει ορισμένες πληροφορίες για κάποιες από τις γελοιογραφίες, που τους έκαναν εντύπωση.

Ανάλυση εικόνων: Η πρώτη γελοιογραφία δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Νέος Αριστοφάνης*. Μέσα από μια σειρά ερωτήσεων, όπως: *Τι βράζουν μέσα στο καζάνι; Ποιοι είναι οι άνθρωποι γύρω από την φωτιά; Τι κάνουν;* Οι μαθητές/-τριες: μπορούν να συνειδητοποιήσουν την πολυπλοκότητα του Ανατολικού Ζητήματος και τα «μαγευρέματα», τα οποία έγιναν για να βρεθούν οι λύσεις του. Με ανάλογο τρόπο μπορείτε να σχολιάσετε τη δεύτερη γελοιογραφία. Οι χώρες που προσωποποιούνται είναι η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία. Προσπαθούν να ξεμπλέξουν ένα κουβάρι που γράφει πάνω *Oriental Question* (Ανατολικό Ζήτημα) και συμβολίζει την

πολυπλοκότητα της επίλυσής του.

Για το πώς μπορείτε να ερμηνεύσετε μια γελοιογραφία, επισκεφθείτε και την ιστοσελίδα <http://www.netschoolbook.gr/history.html>.

Στην αφήγηση αναφέρεται ότι η ίδρυση του ελληνικού κράτους, το 1832, άφηνε πολλές περιοχές, με ελληνικούς πληθυσμούς, εκτός των ελληνικών συνόρων. Η ένωση αυτών των περιοχών με το ελληνικό κράτος ήταν ο σκοπός της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και το μεγάλο πρόβλημα του ελληνικού κράτους, από τα μέσα του 19^ο αιώνα και ως τις αρχές του 20^{ου}.

Σχολιασμός χαρτών: Στον πρώτο χάρτη, στον οποίο απεικονίζεται η δημιουργία των βαλκανικών κρατών, μπορείτε να παρατηρήσετε ότι τα σύνορα του ελληνικού κράτους έφταναν μέχρι τη γραμμή των ποταμών Αχελώου και Σπερχειού. Στο ελληνικό κράτος ανήκαν η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα, η Εύβοια, οι Σποράδες και οι Κυκλάδες. Εκτός των συνόρων βρίσκονταν όμως η Θεσσαλία, η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη, τα Επτάνησα, η Κρήτη και τα Δωδεκάνησα, που ανήκουν σήμερα στην Ελλάδα. Επιπλέον, ελληνικοί πληθυσμοί ζούσαν στον Εύξεινο Πόντο, την Ανατολική Ρωμυλία, τα παράλια της Μικράς Ασίας, την Κύπρο.

Στον δεύτερο χάρτη, μπορείτε να παρατηρήσετε την έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να συζητήσετε για τα εδάφη που θα μοιράζονταν μετά την πτώση της.

Μετά την Ελληνική Επανάσταση και οι άλλοι βαλκανικοί λαοί άρχισαν να επαναστατούν κατά των Τούρκων για την ελευθερία τους. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ήθελαν να ελέγχουν την περιοχή. Όλοι αυτοί οι παράγοντες θα εμπλέκονταν στο διαχωρισμό των εδαφών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, γεγονός που δυσκόλευε τα πράγματα, καθώς υπήρχαν αντικρουόμενα συμφέροντα. Όλη αυτή η διαδικασία ονομάστηκε Ανατολικό Ζήτημα.

Ανάλυση εικόνας: Γελοιογραφία που σατιρίζει τη στάση που ακολούθησε η Ρωσία απέναντι στην Ελλάδα, μέχρι τη λήξη του Κριμαϊκού Πολέμου, προκειμένου να προωθήσει τις επεκτατικές της βλέψεις, στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αλλά και στα Βαλκάνια. Η Ρωσία απεικονίζεται σαν μια μεγάλη αρκούδα. Φοράει το στέμμα των Ρώσων στο κεφάλι και κρατάει στο χέρι έναν δίσκο με μια πόλη πάνω, την Κωνσταντινούπολη. Την πόλη αυτή προσφέρει σε ένα μικρό παιδάκι ντυμένο τσολιά που είναι η προσωποποίηση του νέου ελληνικού κράτους. Το παιδάκι στηρίζεται στα πόδια της αρκούδας-Ρωσίας και είναι πολύ σκεπτικό.

Στην αφήγηση γίνεται λόγος για την πρωτοβουλία της Ρωσίας να κηρύξει πόλεμο κατά της Τουρκίας, το 1853, με πρόσχημα την απελευθέρωση των υπόδουλων ορθόδοξων πληθυσμών της βαλκανικής χερσονήσου. Η Αγγλία και η Γαλλία πίστευαν ότι έτσι θα μεγάλωνε η ρωσική επιρροή στην περιοχή και πήραν το μέρος της Τουρκίας. Παράλληλα, με τον αποκλεισμό του λιμανιού του Πειραιά, πίεσαν την Ελλάδα να μην πάρει θέση. Ο πόλεμος ονομάστηκε Κριμαϊκός, γιατί έλαβε χώρα στην Κριμαία. Στο τέλος, η Ρωσία έχασε και ο πόλεμος έληξε το 1856.

Ανάλυση χάρτη: Με αφορμή τον χάρτη μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες για τα πολεμικά γεγονότα του Κριμαϊκού Πολέμου.

Δραστηριότητα: Ο Κριμαϊκός Πόλεμος επέφερε πολιτικές αλλαγές στην Ελλάδα. Από την εποχή της ανεξαρτησίας της Ελλάδας είχαν σχηματιστεί τρία κόμματα: το αγγλικό, το γαλλικό και το ρωσικό. Οι αρχηγοί αυτών κομμάτων και οι οπαδοί τους πίστευαν, ότι οι αντίστοιχες τρεις Μεγάλες Δυνάμεις θα βοηθούσαν τους Έλληνες στον Αγώνα τους. Ο Κριμαϊκός Πόλεμος απέδειξε την εξάρτηση του ελληνικού κράτους από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Διάφορα γεγονότα και κυρίως ο αποκλεισμός του Πειραιά από αγγλικές και γαλλικές δυνάμεις για τρία χρόνια, προκειμένου η Ελλάδα να μείνει ουδέτερη στον Κριμαϊκό Πόλεμο και στις εξεγέρσεις στη Θεσσαλία και την Ήπειρο, αλλά και η αλλαγή στάσης της Ρωσίας, η οποία θα άρχιζε να υποστηρίζει τους σλαβικούς πληθυσμούς των Βαλκανίων, δημιούργησαν αρνητικό κλίμα στην Ελλάδα για τις Μεγάλες Δυνάμεις και οδήγησαν στη διάλυση των τριών κομμάτων.

Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για μια σημαντική ελληνοτουρκική εμπορική και ναυτιλιακή συμφωνία που υπογράφηκε στην πόλη Καλιτζά, τον Μάιο του 1855. Ήταν η πρώτη συνθήκη που υπογράφηκε μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας που επέτρεπε στα πλοία των δυο συμβαλλόμενων χωρών, ελευθερία και ασφάλεια στις θάλασσες. Το 1856, ο Σουλτάνος προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις, που έμειναν γνωστές ως το *Χάτι Χουμαγιούμ*, που προέβλεπαν κυρίως την ισότητα όλων των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανεξάρτητα από το θρήσκευμα και τη φυλή. Άρχισε μια περίοδος ακμής για τον Ελληνισμό. Αυτήν την περίοδο ιδρύθηκαν πολλά ελληνικά σχολεία, στις υπόδουλες περιοχές με ελληνικούς πληθυσμούς. Αυτές οι συνθήκες ευνόησαν τις προσπάθειες απελευθέρωσής τους.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Πρόκειται για απόσπασμα από την πρώτη προκήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Κρητών. Συνδέουν την επανάστασή τους του 1866, με εκείνη του 1821 και διακηρύττουν ότι σκοπός τους είναι η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

Η ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα ενίσχυσε το επαναστατικό ρεύμα στην Κρήτη. Η Επανάσταση ξέσπασε το 1866. Από τα πιο σημαντικά γεγονότα της ήταν το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου. Αυτό το γεγονός επηρέασε Έλληνες και Ευρωπαίους και δημιούργησε ένα κλίμα υποστήριξης για τον Αγώνα των Κρητών. Αυτό μαρτυρούν και οι δυο εικόνες: η πρώτη με το πλοίο Αρκάδι, το οποίο ήταν ένα από τα πλοία που μετέφεραν στην Κρήτη εθελοντές και πολεμοφοδία και η δεύτερη με την πώληση όπλων στο Μοναστηράκι για την Κρήτη.

Ωστόσο, οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν ήθελαν ένα νέο ελληνοτουρκικό πόλεμο. Πίεσαν την ελληνική κυβέρνηση να μη στείλει βοήθεια και η Επανάσταση έληξε το 1869. Οι Τούρκοι έκαναν όμως ορισμένες υποχωρήσεις, που βελτιώναν κάπως τη ζωή των χριστιανών στην Κρήτη (Οργανικός Νόμος).

Ανάλυση εικόνας: Γελοιογραφείται η ουδετερότητα των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στο Κρητικό Ζήτημα. Οι εκπρόσωποι τους παρακολουθούν, από το θεωρείο ενός θεάτρου, την αλυσοδεμένη Κρήτη να απειλείται από έναν Τούρκο και τον Έλληνα βασιλιά να του ζητά ελεημοσύνη.

Ανάλυση εικόνων: Εικόνες Κρητών επαναστατών. Ανάμεσα τους βρίσκονταν και

γυναίκες.

Στη συνέχεια, αναφέρεται ότι οι επαναστατικές κινήσεις δε σταμάτησαν στην Κρήτη. Αυτό είχε ως συνέπεια οι Τούρκοι να κάνουν ορισμένες παραχωρήσεις για να τις σταματήσουν. Το 1895, άρχισε η Επανάσταση που θα οδηγούσε τελικά στην απελευθέρωση του νησιού. Μετά από μια περίοδο αυτονομίας, η Κρήτη θα ενωνόταν με την Ελλάδα, το 1913.

Ένας από τους ήρωες διερωτάται, τι έγινε με την Μακεδονία και ο υπεύθυνος της έκθεσης, θέλοντας να εικονογραφήσει την πολυπλοκότητα του Μακεδονικού Ζητήματος, τους δείχνει πάλι μια γελοιογραφία.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήσετε την εικόνα. Γελοιογραφείται η πανσλαβιστική κίνηση, που έγινε με πρωτοβουλία των Ρώσων.

Η Ρωσία, με πρόσχημα αυτή τη φορά την απελευθέρωση των σλάβικων ορθόδοξων πληθυσμών της βαλκανικής χερσονήσου, κήρυξε νέο πόλεμο στην Τουρκία, τον Απρίλιο του 1877, τον οποίο και κέρδισε. Η Συνθήκη υπογράφηκε στον Άγιο Στέφανο. Οι υπόλοιπες, όμως, Μεγάλες Δυνάμεις, δεν αποδέχτηκαν τη Συνθήκη και συγκάλεσαν Συνέδριο στο Βερολίνο, όπου συζήτησαν πάλι τους όρους της. Στο Συνέδριο κάλεσαν την Ελλάδα να εκθέσει τις απόψεις της.

Σχολιασμός χάρτη: Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου προέβλεπε τη δημιουργία του βουλγαρικού κράτους, την ανεξαρτησία της Σερβίας, του Μαυροβούνιου και της Ρουμανίας και υποσχόταν την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Κρήτης. Ωστόσο περιοχές, όπως η Θράκη και η Μακεδονία περνούσαν στη Βουλγαρία. Στο Συνέδριο στο Βερολίνο αποφασίστηκε ο περιορισμός των συνόρων της Βουλγαρίας, η αναγνώριση της Ανατολικής Ρωμυλίας ως αυτόνομης οθωμανικής επαρχίας. Η Ελλάδα προσαρτούσε τη Θεσσαλία και τμήμα της Ηπείρου, ενώ η Μακεδονία επανερχόταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία με μυστικό Πρωτόκολλο παραχωρούσε την Κύπρο στην Αγγλία.

Οι αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου ήταν επόμενο να ξεσηκώσουν τους βαλκανικούς λαούς και ιδιαίτερα τους Βουλγάρους που θίγονταν με τον περιορισμό του κράτους τους. Το πρόβλημα ήταν περίπλοκο και καθώς είχε να κάνει και με το μοίρασμα της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας, ονομάστηκε αντίστοιχα Μακεδονικό Ζήτημα.

Σχολιασμός χάρτη: Συζητήσετε για τη διοικητική διαίρεση της Μακεδονίας, κατά την οθωμανική περίοδο και αναζητήσετε σχετικές πληροφορίες στο διαδίκτυο.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Η πηγή είναι απόσπασμα από την επαναστατική προκήρυξη της εξέγερσης του 1878, για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Περιγράφει την αγανάκτηση των Ελλήνων της Μακεδονίας για τις συνθήκες της ζωής τους, ως υποτελείς στην οθωμανική αυτοκρατορία και την επιθυμία της ένωσής τους με την Ελλάδα.

Το 1897 η αποστολή ελληνικού στρατού στην Κρήτη και η εισβολή 3.000, ελλήνων ενόπλων στην Μακεδονία έδωσαν την αφορμή στην οθωμανική αυτοκρατορία, να

κηρύξει πόλεμο στην Ελλάδα.

Ανάλυση εικόνας: Απεικονίζεται η επίθεση του τουρκικού ιππικού εναντίον Ελλήνων, στο Βελεστίνο. Μέσα από ερωτήσεις μπορείτε να αναλύσετε τον πίνακα και να αντλήσετε πληροφορίες για τους Έλληνες στρατιώτες. *Πώς ντύνονταν; Τι όπλα είχαν;* κ.α.

Η Ελλάδα έχασε στον πόλεμο και υποχρεώθηκε να δώσει αποζημίωση στην Τουρκία. Ωστόσο με την ίδια ελληνοτουρκική Συνθήκη, η Κρήτη αποκτάει καθεστώς αυτονομίας, με ύπατο αρμοστή τον πρίγκιπα Γεώργιο.

Δραστηριότητα: Για την περίοδο της αυτονομίας της Κρήτης μπορείτε να ανατρέξετε και στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.parliament.gr/Vouli_crete και να διαβάσετε για την Κρητική Πολιτεία.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Απόσπασμα από το βιβλίο του Ίωνα Δραγούμη, *Μαρτύρων και Ηρώων αίμα*. Ο Δραγούμης ήταν γραμματέας του ελληνικού προξενείου στο Μοναστήρι. Με το κείμενο του ξεσηκώνει τους ελληνικούς πληθυσμούς της Μακεδονίας, να ενωθούν για να πολεμήσουν για την ελευθερία τους, χωρίς να περιμένουν μόνο τη βοήθεια της Ελλάδας.

Στην Μακεδονία οι συνθήκες δεν ήταν εύκολες για τους Έλληνες. Οι βουλγαρικές επιρροές ήταν έντονες και δεν άργησαν να γίνουν επιθέσεις κατά των ελληνικών πληθυσμών. Οι ελληνική κυβέρνηση έστειλε αξιωματικούς του ελληνικού στρατού στη Μακεδονία, να εργαστούν ως υπάλληλοι, για να οργανώσουν τους ελληνικούς πληθυσμούς σε στρώματα στρατού. Ο Μακεδονικός Αγώνας δεν άργησε να ξεσπάσει με συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων, τις οποίες προσπαθούσε να καταστείλει ο τουρκικός στρατός.

Δραστηριότητα: Η Ρωσία και η Αυστροουγγαρία πρότειναν, για την επίλυση του μακεδονικού, να δοθεί αυτονομία από τον Σουλτάνο στην περιοχή.

Ανάλυση εικόνων: Μακεδονομάχοι από την μία φωτογραφίζονται σε μια στιγμή ανάπαυλας, από τις πολεμικές συγκρούσεις. Και από την άλλη, μια οικογενειακή φωτογραφία του Παύλου Μελά.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Ο Παύλος Μελάς συχνά κατέγραφε τις σκέψεις του. Κάποιες από αυτές αναφέρονταν στη γυναίκα του. Από το συγκεκριμένο απόσπασμα διαφαίνεται η αγάπη που της έτρεφε, γιατί του έδινε κουράγιο και δύναμη να συνεχίσει τον αγώνα του.

Οι Έλληνες στην αρχή νικούσαν, γεγονός που οδήγησε τους Βούλγαρους σε αντίποινα και διώξεις των ελληνικών πληθυσμών στα εδάφη που έλεγχαν. Τα επόμενα χρόνια, το Μακεδονικό Ζήτημα θα έπαιρνε ευρύτερες διαστάσεις, με τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες: μπορούν:

- Να φτιάξουν τη δική τους γελοιογραφία για το Ανατολικό Ζήτημα.
- Να συζητήσουν για ένα δύσκολο ζήτημα που απασχολεί τη χώρα που κατοικούν και να φιλοτεχνήσουν γελοιογραφίες για αυτό.
- Να διαβάσουν διάφορα μυθιστορήματα που αναφέρονται στο Κρητικό και το Μακεδονικό Ζήτημα όπως είναι: Φράν. Σταθάτου, *Φως από το Αρκάδι*, Ρέας Γαλανάκη, *Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά*, Γ. Γρηγοριάδου-Σουρελή, *Καπετάν Κώττας*, εκδόσεις Ψυχογιός, της Π. Δέλτα, *Τα μυστικά του βάλτου* και *Τον Μάγκα*.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση της χώρας, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

A. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες: θα πρέπει να κατανοήσουν τη σημασία των Βαλκανικών Πολέμων για την Ελλάδα, γιατί χάρη σ' αυτούς αύξησε την εδαφική της επικράτεια και τον πληθυσμό της.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να κατανοήσουν ότι η βασική αιτία των Βαλκανικών Πολέμων ήταν η διεκδίκηση της περιοχής της Μακεδονίας, που ανήκε στην Τουρκία, απ' όλους τους βαλκανικούς λαούς(Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο).
- Να καταλάβουν ότι οι συνθήκες γίνονταν δυσκολότερες, επειδή όλοι οι βαλκανικοί λαοί διεκδικούσαν περίπου τις ίδιες περιοχές, με αποτέλεσμα να κάνουν μεταξύ τους συμμαχίες, με σκοπό κάθε φορά να εξοβελίσουν και μια χώρα, από τον κατάλογο των διεκδικητών.
- Να αντιληφθούν ότι η κατάσταση περιπλεκόταν ακόμη περισσότερο εξαιτίας της συμμετοχής των Μεγάλων Δυνάμεων, που για τα δικά τους συμφέροντα δεν επιθυμούσαν το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να πάρουν μια ιδέα για τον τρόπο που πολεμούσαν εκείνη την εποχή και τα μέσα που χρησιμοποιούσαν.
- Να καταλάβουν τι σήμαινε η διαφωνία μεταξύ Βενιζέλου-βασιλιά σχετικά με την κίνηση του ελληνικού στρατού.
- Να μάθουν ποιες περιοχές έπαιρνε καθεμιά από τις βαλκανικές χώρες, σύμφωνα με τη συνθήκη του Λονδίνου.
- Να γνωρίσουν τι προέβλεπε η Συνθήκη του Βουκουρεστίου.
- Να μάθουν ποια ήταν τα κέρδη της Ελλάδας από τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμιση: Οι ήρωες της ιστορίας, κατά την έρευνά του, σ' αυτή την ενότητα, ψάχνουν στο Ίντερνετ πηγές για την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων. Τυχαία, ανακαλύπτουν έναν χάρτη του 1878. Παρατηρώντας τον, διαπιστώνουν ότι η Καστοριά, απ' όπου κατάγεται η μητέρα του ενός, και που σήμερα βρίσκεται στη Μακεδονία, δεν συμπεριλαμβανόταν τότε στο ελληνικό κράτος. Η ενότητα ξεκινά παίρνοντας αφορμή από τον χάρτη. Πολύ προσεχτικά οι μαθητές/-τριες σημειώνουν τα σύνορα της Ελλάδας και παρατηρούν ποιες περιοχές ανήκαν σ' αυτήν, μέχρι το 1912. Τονίζεται ότι η Μακεδονία δεν ήταν μέρος του Ελληνικού κράτους, αφού είχε κατακτηθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Ελλάδα τη διεκδικούσε, επειδή πολλοί ελληνικοί πληθυσμοί ζούσαν εκεί. Για την Ελλάδα αυτό είχε

πολύ μεγάλη σημασία, γιατί έτσι θα αύξανε την έκταση και τον πληθυσμό της.

Δραστηριότητα: Ποιες είναι οι βαλκανικές χώρες; Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να τις αναζητήσουν στο χάρτη: Ελλάδα, Αλβανία, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο.

Ανάλυση εικόνας: Με αφορμή την φωτογραφία (αλληγορική απεικόνιση της επαναφοράς σε ισχύ του συντάγματος του 1876 από τους Νεότουρκους) δίνονται στοιχεία για τους Νεότουρκους, που εμφανίζονται το 1908 και το κίνημά τους, που σκοπό είχε ή να διώξουν όλους τους ξένους από τα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – βασικό σύνθημά τους ήταν «η Τουρκία ανήκει στους Τούρκους» – ή να τους εξισλαμίσουν, με σκοπό να υπάρξει ομοιογένεια πληθυσμού και να εξουδετερώσουν έτσι οποιαδήποτε διεκδίκηση από ξένη χώρα. Με αυτό το σκοπό η καταπίεση που ασκούσαν στους ξένους πληθυσμούς ήταν μεγάλη. Αυτό τους έκανε να επαναστατούν και τις χώρες τους να διεκδικούν τα εδάφη, για να τους λυτρώσουν.

Δραστηριότητα: Σε ποιες άλλες περιοχές, που είχαν τότε κατακτηθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ζούσαν τότε Έλληνες; Αναφορικά με την ερώτηση ενδιαφέρον θα είχε να μάθουν οι μαθητές/-τριες ότι ανάλογες συνθήκες επικρατούσαν και για τους Έλληνες που ζούσαν στην περιοχή της Μικράς Ασίας, μετά την εμφάνιση των Νεοτούρκων. Η αναφορά αυτή έχει μια σκοπιμότητα, γιατί προετοιμάζει τους/τις μαθητές/-τριες για την ενότητα που ακολουθεί παρακάτω – Τετράδια Ξεριζωμού – και αναφέρεται στη Μικρασιατική Καταστροφή.

Ανάλυση εικόνας: Επίσης δεν θα πρέπει να περάσει απαρατήρητη η φωτογραφία «Τα Βαλκάνια κατά του τυράννου» που δείχνει τον ξεσηκωμό των βαλκανικών χωρών απέναντι στην Τουρκία. Θα πρέπει να συζητηθεί, πώς απεικονίζονται οι σύμμαχοι – με πολεμική ενδυμασία έτοιμοι να εξοντώσουν τον τύραννο – αλλά και η Τουρκία – ως δράκος που έχει ήδη κατασπαράξει αρκετούς που της αντιστάθηκαν.

Η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο, αρχικά σε συμμαχία με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες, για να αντιμετωπίσουν σε πρώτη φάση τον κοινό εχθρό, την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ανάλυση εικόνας: Το πλούσιο φωτογραφικό υλικό που υπάρχει πρέπει να αξιοποιηθεί κατάλληλα, ώστε να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες τις συνθήκες κάτω από τις οποίες πολεμούσαν αλλά και τα μέσα που χρησιμοποιούσαν. Για το σκοπό αυτό, οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να περιγράψουν αναλυτικά, τι βλέπουν σε κάθε φωτογραφία: πώς είναι ντυμένοι; (στολές εποχής), τι όπλα κρατούν; (παλιάς τεχνολογίας), πώς μεταφέρονται; (με κάρα, με άλογα, με πλοία αλλά και με τα πόδια). Τέλος, θα πρέπει να γίνει μια σύγκριση με την σημερινή εποχή. Πώς πολεμούν οι άνθρωποι σήμερα (συνθήκες, μέσα κ.λπ.);

Ένας επιμέρους στόχος της ενότητας είναι να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες τη σημασία που είχε για την Ελλάδα, η κατάληψη της Θεσσαλονίκης (έμφαση δίνεται με την παρατήρηση των σχετικών φωτογραφιών) και εξαιτίας της θέσης της και του λιμανιού της αλλά και για τη διεκδίκηση της υπόλοιπης Μακεδονίας. Ανάλογη βέβαια σημασία είχε και για τους άλλους βαλκανικούς συμμάχους.

Ανάλυση πηγών: Ιδιαίτερη βαρύτητα, ως προς αυτό το θέμα, αποκτά η διαφω-

νία μεταξύ Βενιζέλου – Βασιλιά, για να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/-τριες, ποιος ενδιαφερόταν πραγματικά για τα συμφέροντα της χώρας. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να διαβαστούν με προσοχή τα κείμενα (τηλεγραφήματα). Θα πρέπει να τονιστεί η αποφασιστικότητα του Βενιζέλου και η σκληρή του στάση, όπως και ο αποπροσανατολισμός των διεκδικήσεων που επιχειρεί ο Βασιλιάς, στέλνοντας το στρατό στην περιοχή της Ηπείρου. Μετά απ' αυτή την καθοδήγηση θα πρέπει οι μαθητές/-τριες αβίαστα να οδηγηθούν σ' ένα συμπέρασμα. Δεν θα ήταν σκόπιμο να τονιστούν οι βαθύτεροι λόγοι (φιλογερμανικά αισθήματα, ενδοτική στάση απέναντι στα συμφέροντα της Βουλγαρίας, συμμάχου της Γερμανίας κ.λπ.) που οδηγούν τον Βασιλιά να τηρήσει αυτή τη στάση, γιατί εδώ δεν είναι άμεσα φανεροί – εκδηλώνονται καλύτερα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο – αλλά και γιατί είναι εύκολο για τους/τις μαθητές/-τριες μέσα από τα κείμενα και ίσως αναζητώντας τις περιοχές των παράλληλων διεκδικήσεων στο χάρτη, να καταλάβουν, ποιος είχε δίκιο.

Ανάλυση εικόνων: Μετά από προσεχτική παρατήρηση των εικόνων που δείχνουν τους πίνακες των λαϊκών ζωγράφων (Η κατάληψη της Λήμνου, Η Κατάληψις της Χίου) οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να πουν, σε ποιο γεγονός αναφέρονται και να τις περιγράψουν. Στην πρώτη η ελληνική σημαία δηλώνει εθνική υπερηφάνεια. Επίσης, η συνύπαρξη στην ίδια φωτογραφία ενός ναύτη και ενός στρατιώτη του πεζικού δηλώνει ότι η νίκη ήρθε μετά από συνεργασία δυνάμεων. Η δεύτερη φωτογραφία αποτελεί μια γενική άποψη, χωρίς πολλές λεπτομέρειες. Στη λιθογραφία που παριστάνει τη μάχη του Δρίσκου, κυριαρχεί η ελληνική σημαία και είναι έκδηλη η ορμή και η μαχητικότητα των Ελλήνων στρατιωτών.

Δραστηριότητα: Έπειτα οι μαθητές/-τριες πρέπει να απαντήσουν στην παρακάτω ερώτηση.

Η απάντηση στην ερώτηση, γιατί οι λαϊκοί ζωγράφοι αναπαρίσταναν σκηνές από μάχες, μπορεί να είναι ότι η τάση αυτή δείχνει την επικαιρότητα του θέματος, τη σημασία που είχε για τη χώρα η κατάκτηση των συγκεκριμένων περιοχών, ακόμη και το γεγονός ότι ήθελαν να δείξουν τον ηρωισμό των στρατιωτών.

Δραστηριότητα: Να δείξουν οι μαθητές/-τριες την κίνηση του ελληνικού στρατού πάνω στο χάρτη είναι ιδιαίτερα εύκολο, γιατί στο χάρτη σημειώνονται μόνο οι περιοχές που είχαν κατακτηθεί από τον Ελληνικό στρατό. Οπότε δεν έχουν παρά να τραβήξουν μια γραμμή και με τη σειρά, από κάτω προς τα πάνω, να ενώσουν τις περιοχές αυτές.

Δραστηριότητα: Αφού διαβαστούν τα άρθρα της Συνθήκης του Λονδίνου, οι μαθητές/-τριες βρίσκουν, ποιες περιοχές πήρε μετά τον πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο κάθε μια από τις βαλκανικές χώρες και τις δείχνουν στο χάρτη, επικεντρώνοντας την προσοχή τους στις κατακτήσεις της Ελλάδας.

Ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος αποτελεί τη δεύτερη φάση των διεκδικήσεων στην περιοχή της Μακεδονίας. Οι βαλκανικοί σύμμαχοι, αφού είχαν αποσπάσει την περιοχή από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μπήκαν στη διαδικασία να μοιράσουν την περιοχή μεταξύ τους. Υποκειμενικοί λόγοι και συμφέροντα τους έκαναν να μην είναι καθόλου ικανοποιημένοι με την πρώτη μοιρασιά. Έτσι στη δεύτερη αυτή φάση,

η καθεμιά χώρα προσπαθούσε να εξυτηρητήσει τα συμφέροντά της και κατά συνέπεια να αδικήσει την άλλη.

Ανάλυση εικόνων: Οι φωτογραφίες που δείχνουν τις επιχειρήσεις του Β' Βαλκανικού Πολέμου, αξιοποιούνται κατάλληλα, συζητώντας αυτά που απεικονίζουν. Η πρώτη δείχνει τη γέφυρα του Στρυμόνα, που έχει καταστραφεί από τους Βουλγάρους, για να εμποδίσουν τη διέλευση του ελληνικού στρατού και τον ανεφοδιασμό του. Ο εχθρός εκτός από τις κατά μέτωπο επιθέσεις έκανε και επιχειρήσεις δολιοφθοράς. Η επόμενη φωτογραφία καθώς και η τελευταία της σελ. 74, αναφέρονται στη μάχη της Κρέσνας, που ήταν πολύ σημαντική για την έκβαση των επιχειρήσεων. Βλέπουμε τη διάβαση και τη φύλαξη των στενών, καθώς και την ορμή του πυροβολικού κατά την έφοδο του εναντίον του εχθρού. Η μεσαία φωτογραφία, που δείχνει το σχεδιασμό των επιχειρήσεων, φανερώνει τη μεγάλη σημασία που είχε αυτή η μάχη. Στη συνέχεια, σημειώνεται στον χάρτη η κίνηση του ελληνικού στρατού κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο, όπως ακριβώς έγινε και προηγουμένως στον Α' Βαλκανικό Πόλεμο.

Δραστηριότητα: Ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος τελειώνει με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Διαβάζεται το άρθρο της Συνθήκης και γίνεται συζήτηση, για το πώς καθορίστηκαν τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Στη συνέχεια και αφού μελετηθεί ο χάρτης οι μαθητές/-τριες δείχνουν, τι κέρδισε κάθε βαλκανική χώρα με τους Βαλκανικούς Πολέμους και πώς διαμορφώθηκαν τα σύνορά της. Έπειτα επισημαίνονται τα οφέλη της Ελλάδας. Τονίζεται ότι η ανομοιογένεια του πληθυσμού στις περιοχές αυτές θα δημιουργήσει προβλήματα στο μέλλον.

Ανάλυση εικόνων: Με τη βοήθεια του φωτογραφικού υλικού που ακολουθεί, θα πρέπει να φανεί ο ενθουσιασμός του λαού για τα κέρδη από τους βαλκανικούς πολέμους. Αυτό γίνεται φανερό και από την υποδοχή που έγινε κατά την επιστροφή του βασιλιά αλλά και από τα σπιρτόκουτα, που κυκλοφόρησαν με παραστάσεις των δύο πρωταγωνιστών των Βαλκανικών Πολέμων.

Τα σπιρτόκουτα επίσης δείχνουν, πώς το ίδιο το κράτος προπαγάνδιζε αυτές τις νίκες και τη σημασία που είχαν, οι επιτυχίες αυτές, για τη μελλοντική πορεία της χώρας.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες της ενότητας αυτής αφορούν προτάσεις για ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων. Αφού διαβαστούν τα βιβλία μπορεί να γίνει παρουσίασή τους μέσα στην τάξη.

Προτείνεται, επίσης, η εικονική επίσκεψη στην έκθεση με θέμα η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων, που οργανώθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων και παρουσιάζεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.parkment.gr.

Τέλος, για μια άλλη ματιά στους Βαλκανικούς Πολέμους, μπορείτε να ξεφυλλίσετε στο διαδίκτυο το βιβλίο *Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι*, του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ

A. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν, τι σημαίνει στην πράξη ο Εθνικός Διχασμός, ποια είναι τα βαθύτερα αίτια που τον προκάλεσαν και ποιες συνέπειες είχε για τη χώρα.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να μάθουν ποιες χώρες αποτελούσαν τις δυνάμεις της Αντάντ και ποιες τις Κεντρικές Δυνάμεις.
- Να πληροφορηθούν τι πρότεινε ο Βενιζέλος και τι ο Βασιλιάς, σχετικά με τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
- Να καταλάβουν ποιες ήταν οι βαθύτερες αιτίες, που τους οδήγησαν στις συγκεκριμένες επιλογές.
- Να μάθουν ποιες συνέπειες είχε για την κυβέρνηση του Βενιζέλου, η αδιαλλαξία του Βασιλιά.
- Να συνειδητοποιήσουν πώς η διαφωνία μεταξύ Βενιζέλου και βασιλιά Κωνσταντίνου, μεταφέρθηκε στον λαό και μοίρασε στη μέση τη χώρα.
- Να μάθουν πώς δημιουργήθηκε και για ποιο σκοπό το κράτος της Θεσσαλονίκης
- Να πάρουν πληροφορίες για την αγροτική και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Βενιζέλου.
- Να καταλάβουν τις ολέθριες συνέπειες που είχε για τη χώρα αυτός ο Διχασμός.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφήγηση: Οι ήρωες της ιστορίας κατά την έρευνά τους, σ' αυτή την ενότητα, ψάχνουν πληροφορίες για την περίοδο του Εθνικού Διχασμού. Ένας ενήλικας που δουλεύει στο Ίδρυμα Ερευνών για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, είναι πρόθυμος να τους βοηθήσει. Η ενότητα ξεκινά με ένα αίνιγμα. Ο αινιγματικός όρος που περιέχει είναι η *Βουλή των Λαζάρων*. Ο όρος επιλέχθηκε περισσότερο για να εκπλήξει και να δημιουργήσει μια κάποια περιέργεια, που θα προκαλέσει το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριων για την ενότητα. Ως εκ τούτου δεν είναι απαραίτητο να ερμηνευτεί, αν και μια υποτυπώδης ερμηνεία δίνεται μέσα στον διάλογο. Αναφέρεται δε στην περίοδο 1915 - 1917.

Κατά τη διάρκεια της ιστορικής αφήγησης, τα παιδιά θα πρέπει να παρακολουθήσουν και να σημειώσουν, πόσες φορές η κυβέρνηση Βενιζέλου αναγκάζεται, εξαιτίας της αδιαλλαξίας του βασιλιά, να παραιτηθεί ώστε να προκύψει, στο τέλος πια της ενότητας, η ερμηνεία του όρου.

Από την αρχή της αφήγησης εισάγεται η διαφωνία Βενιζέλου - βασιλιά Κωνσταντίνου για τη συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που

αποτελεί και την αιτία του Διχασμού. Εδώ θα πρέπει να θυμηθούν οι μαθητές/-τριες ότι διαφωνία μεταξύ των δύο αντρών είχε προκύψει και στην προηγούμενη ενότητα – Βαλκανικοί Πόλεμοι – για το αν ο στρατός θα έπρεπε να κινηθεί προς την απελευθέρωση της Ηπείρου, όπως υποστήριζε ο βασιλιάς ή θα έπρεπε να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη, την οποία απειλούσαν οι Βούλγαροι, όπως υποστήριζε ο Βενιζέλος.

Σε τούτη την ενότητα η διαφωνία διευρύνεται, γι' αυτό θα πρέπει και να αναλυθούν τα πραγματικά της αίτια:

Τα φιλογερμανικά αισθήματα του βασιλιά Κωνσταντίνου, που οφείλονταν στο γάμο του με την αδερφή του Γουλιέλμου Β', τον ανάγκαζαν να επιθυμεί την συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο με τις Κεντρικές Δυνάμεις (Γερμανία, Αυστροουγγαρία). Δεν μπορούσε να προτείνει όμως κάτι τέτοιο, γιατί στο πλευρό αυτής της συμμαχίας πολεμούσε και η Τουρκία. Έτσι πρότεινε την ουδετερότητα.

Ο Βενιζέλος πάλι ήθελε τη συμμετοχή στον πόλεμο με την Αντάντ, γιατί διέβλεπε νίκη αυτού του συνασπισμού, άρα και ικανοποίηση των ελληνικών διεκδικήσεων, αν η Ελλάδα ήταν με τους νικητές.

Δραστηριότητα: Τα παιδιά θα πρέπει να απαντήσουν ποιος από τους δύο, ο Βενιζέλος ή ο Βασιλιάς, ενδιαφερόταν περισσότερο για τα συμφέροντα της χώρας;

Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί ο Βενιζέλος, στο κείμενο για να πείσει τον βασιλιά, είναι απολύτως πειστικά, γιατί βασιζονται σε μια υπαρκτή πραγματικότητα, η οποία περιγράφεται απολύτως ρεαλιστικά. Είναι κατανοητό, λοιπόν, ότι ο Βενιζέλος υπερασπίζεται καλύτερα τα συμφέροντα της χώρας, αφού ο βασιλιάς αποκρύπτει τους πραγματικούς λόγους, που τον ωθούν στην δική του πρόταση.

Ανάλυση εικόνας: Η φωτογραφία με το «Ανάθεμα» στον Βενιζέλο θα πρέπει να αξιοποιηθεί, γιατί δείχνει σε πόσο ακραίες εκδηλώσεις φτάνουν οι αντίπαλοί του, πράγμα που σημαίνει, ότι το χάσμα μεταξύ τους δεν μπορεί να γεφυρωθεί.

Παρακάτω θα πρέπει να φανεί ότι οι διαφορές μεταξύ Βενιζέλου - Βασιλιά δεν ήταν επιφανειακές αλλά πολύ βαθύτερες, αφού ο καθένας είχε διαφορετικές πολιτικές επιδιώξεις. Εδώ θα πρέπει να γίνει λόγος συνοπτικά για την «Μεγάλη Ιδέα», που διέπνεε την πολιτική του Βενιζέλου. Μια μικρή αναφορά γίνεται στην αφήγηση. Ήθελε να κατακτήσει περιοχές, όπου υπήρχαν ελληνικοί πληθυσμοί, αλλά δεν ανήκαν στην Ελλάδα.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες θα μπορούσαν να προβληματιστούν πάνω στο θέμα της Μεγάλης Ιδέας. Καθοδηγούμενοι από κατάλληλες ερωτήσεις, όπως: ήταν εύκολο να εφαρμοστεί μια τέτοια πολιτική, τι προβλήματα θα συναντούσε στην εφαρμογή της, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί επεκτατική, τι συνέπειες θα μπορούσε να έχει για τη χώρα (θετικές και αρνητικές), μπορούν να καταλήξουν σε κάποια συμπεράσματα. Η πολιτική του βασιλιά πάλι χαρακτηριζόταν από στασιμότητα. Επομένως είναι εύκολο οι μαθητές/-τριες να αποφασίσουν, ποια πολιτική (παρά τους κινδύνους που εγκυμονούσε) μπορούσε να αποβεί ωφέλιμη για τη χώρα.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες αναλαμβάνουν να βρουν πληροφορίες για το εκλογικό σύστημα της χώρας που ζουν.

Κορύφωση του Εθνικού Διχασμού αποτελεί η δημιουργία δύο διαφορετικών κρατών μέσα στην Ελλάδα, το γερμανόφιλο κράτος των Αθηνών, που διατήρησε ο βασιλιάς και στήριζαν οι οπαδοί του και το κράτος της Θεσσαλονίκης, που ίδρυσε ο Βενιζέλος, μετά το κίνημα της Εθνικής Άμυνας.

Ανάλυση εικόνας: Ο χάρτης αποδεικνύεται εδώ πολύ παραστατικός. Η Ελλάδα είχε χωριστεί σε αντίπαλα στρατόπεδα. Οι οπαδοί και των δύο παρατάξεων έφτασαν σε πολλές ακρότητες (ιδιώξεις, δολοφονίες κ.λπ.), όπου αναγκάζονταν να συμβιώνουν. Πρέπει, όμως, να τονιστεί εδώ η υποστήριξη που είχε ο Βενιζέλος από τους Συμμάχους, καθώς και η πολύ σημαντική αγροτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που επεδίωξε. Στη συνέχεια, τα γεγονότα αναφέρονται επιγραμματικά χωρίς να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση κάπου, σημειώνοντας ίσως μόνο την απομάκρυνση του βασιλιά από τη χώρα, το 1917. Η υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, το 1920, ήταν ένας πολύ σημαντικός σταθμός στην πολιτική του Βενιζέλου. Η Συνθήκη αυτή αποτελεί δικαίωση της πολιτικής του, γιατί μεταξύ των άλλων έδινε το δικαίωμα στην Ελλάδα να διεκδικήσει στη Μικρά Ασία, μια περιοχή κοντά στη Σμύρνη, όπου ζούσαν ελληνικοί πληθυσμοί. Συγκεκριμένα οι σύμμαχοι επέτρεψαν στον Βενιζέλο να στείλει στρατό στη Μικρά Ασία, να αναλάβει για πέντε χρόνια προσωρινά τη διοίκηση της Σμύρνης και στη συνέχεια οι κάτοικοι να αποφασίσουν, αν θέλουν να περιέλθει η περιοχή στην Ελλάδα ή όχι.

Επίσης, δεν θα πρέπει να μείνει χωρίς σχολιασμό η απόπειρα δολοφονίας κατά του Βενιζέλου, από Βασιλικούς, στο σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών, στη Γαλλία μετά το θρίαμβο – όπως θεωρήθηκε – της υπογραφής της Συνθήκης, καθώς και η δολοφονία, στην Ελλάδα, του Ίωνα Δραγούμη από βενιζελικούς, επειδή θεωρήθηκε βασιλικός χωρίς να είναι, απλώς διαφωνούσε με την πολιτική του Βενιζέλου. Τα γεγονότα αυτά θα πρέπει να σχολιαστούν, γιατί δείχνουν πόσο οξυμένα ήταν τα πάθη αλλά και το μέγεθος του φανατισμού μεταξύ των δύο αυτών παρατάξεων.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Ο Βενιζέλος χάνει τις εκλογές του 1920. Εδώ οι μαθητές/-τριες, με τη βοήθεια του/ της εκπαιδευτικού, θα πρέπει να προβληματιστούν. Ήταν λογικό να συμβεί κάτι τέτοιο, τη στιγμή που η εξωτερική του πολιτική είχε δικαιωθεί; Η Μεγάλη Ιδέα, που είχε πλέον γίνει λαϊκό αίτημα, φαινόταν ότι μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Για την Ελλάδα η προοπτική να επεκτείνει τα σύνορά της φαινόταν πλέον ρεαλιστική.

Πολλές απόψεις έχουν διατυπωθεί για τους λόγους για τους οποίους ο Βενιζέλος έχασε τελικά τις εκλογές. Εκείνο που τελικά φαίνεται ότι μέτρησε ήταν ότι ο λαός είχε κουραστεί από τις πολεμικές αναμετρήσεις, που είχαν ξεκινήσει με τους Βαλκανικούς πολέμους το 1912 και δεν ήθελε άλλο πόλεμο. Δεν ήταν σύμφωνος, όπως έχουμε ήδη πει, με την αποστολή στρατού στη Μικρά Ασία το 1919, πράγμα που εκμεταλλεύτηκαν οι βασιλικοί στην προεκλογική τους εκστρατεία – υποσχέθηκαν ότι θα σταματήσουν τον πόλεμο – και κέρδισαν τις εκλογές.

Αποτέλεσμα της ήττας των Βενιζελικών στις εκλογές του 1920 ήταν η Μικρασιατική Καταστροφή, γεγονός κορυφαίας σημασίας. Εδώ θα γίνει μια απλή αναφορά, γιατί γι' αυτό το θέμα ακολουθεί παρακάτω ξεχωριστή ενότητα (Τετράδια του Ξεριζωμού). Τα υπόλοιπα γεγονότα αναφέρονται επιγραμματικά μέχρι την επάνοδο των Βενιζελικών στην εξουσία, μετά την εξορία του βασιλιά. Στο τέλος της ενότητας οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να έχουν σημειώσει –έχουν ήδη ξεκινήσει από την αρχή της ενότητας – πόσες φορές οι βενιζελικοί ήρθαν κι έφυγαν από την εξουσία είτε με βίαιο τρόπο είτε εκούσια είτε με εκλογές. Έτσι θα είναι σε θέση να λύσουν το αίνιγμα που τέθηκε στην αρχή, τι ήταν η Βουλή των Λαζάρων;

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να βρουν και να διαβάσουν *Τα ψηλά βουνά* του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Το κείμενο είναι ευχάριστο, απλό, κατανοητό. Προσφέρεται και για γλωσσική διδασκαλία αφού κάποτε ήταν το αναγνωστικό του Δημοτικού σχολείου.
- Μέσα από τις εικόνες δίνεται η ευκαιρία στους/στις μαθητές/-τριες να μιλήσουν για τη μόδα και τις συνήθειες της εποχής. Εκπλήσσει το γεγονός ότι σε μια τέτοια παραγμένη περίοδο, υπήρχε ενδιαφέρον για τη μόδα. Δύο πράγματα θα μπορούσαν να συμβαίνουν ή ότι οι ταραχές στην πολιτική ζωή αφορούσαν πολύ λίγους ή ότι εκείνοι οι οποίοι επηρεάζονταν ή ακόμη και καθόριζαν τα γεγονότα μπορούσαν να έχουν και άλλα ενδιαφέροντα. Επιπλέον, θα μπορούσε να γίνει και μια σύγκριση με τη μόδα της σημερινής εποχής.

Ο Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Α. Σκοπός

Ο σκοπό αυτής της ενότητας έχει να κάνει με τις πραγματικές αιτίες ενός πολέμου και τις λύσεις που επιφέρει. Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι ένας πόλεμος γίνεται, συνήθως, για την ικανοποίηση των οικονομικών συμφερόντων των ισχυρών, οι οποίοι εμπλέκουν στις διεκδικήσεις τους τις αδύναμες χώρες, με την προσδοκία να πετύχουν κι αυτές έστω ένα μέρος των δίκαιων αιτημάτων τους.

Επίσης ένας πόλεμος, τις περισσότερες φορές, δημιουργεί περισσότερα προβλήματα απ' αυτά που καλείται να λύσει, γι' αυτό και θα πρέπει κατά κανόνα να αποφεύγεται.

Β. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να καταλάβουν πώς ο αποικιακός ανταγωνισμός, μεταξύ των ισχυρών ευρωπαϊκών χωρών, αποτέλεσε την βασική αιτία του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- Να μάθουν ποια ήταν τα δύο αντιμέτωπα στρατόπεδα, που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη
- Να μάθουν ποια ήταν η αφορμή του πολέμου.
- Να μάθουν ποια ήταν τα κυριότερα μέτωπα του πολέμου.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι συγκρούσεις πραγματοποιήθηκαν, εκτός από την Ευρώπη και σε άλλες ηπείρους.
- Να δουν που διεξήγαγε τις περισσότερες μάχες ο ελληνικός στρατός.
- Να συνειδητοποιήσουν πόσο ακριβά πλήρωσαν τη νίκη τους οι Δυτικοί σύμμαχοι.
- Να μάθουν τι προέβλεπαν οι Συνθήκες των Βερσαλλιών και του Νεϊγύ.
- Να πληροφορηθούν τι απέκτησε η Ελλάδα με τη συνθήκη των Σεβρών.
- Να καταλάβουν ποιος ήταν ο ρόλος της Κοινωνίας των Εθνών.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφήγηση: Οι ήρωες της ιστορίας κατά την ερευνά τους, σ' αυτή την ενότητα, αναζητούν πληροφορίες για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη Δημόσια Βιβλιοθήκη ανακαλύπτουν έναν χάρτη που παρουσιάζει την Ευρώπη όπως διαμορφώθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο βιβλίο που περιέχει τον χάρτη βρίσκουν και πολλά άλλα στοιχεία για την περίοδο που τους ενδιαφέρει. Η ενότητα ξεκινά μ' ένα χάρτη της Ευρώπης μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στον χάρτη οι μαθητές/-τριες παρατηρούν προσεχτικά την έκταση και τα σύνορα της κάθε χώρας. Μέσα από το διάλογο, που διεξάγουν, μεταξύ τους καταλαβαίνουν ότι αυτή η εικόνα της Ευρώπης διαμορφώθηκε μέσα από ένα πόλεμο. Η αφήγηση αρχίζει με μια προ-

σπάθεια να ανιχνευτούν πρώτα τα αίτια αυτού του πολέμου.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Η συμμετοχή των μαθητών/-τριων κρίνεται απαραίτητη. Πρέπει, λοιπόν, να προσπαθήσουν να σκεφτούν τα βαθύτερα αίτια, που μπορούν να οδηγήσουν σε πόλεμο σήμερα, ανεξάρτητα από τις εξαγγελίες των ηγετών των χωρών, που εμπλέκονται στη σύρραξη. Μπορούν να αναφερθούν παραδείγματα όπως ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία, στο Ιράκ ή ακόμη και στο Κουβέιτ νωρίτερα. Πρόκειται για πολέμους χωρίς λογικά επιχειρήματα, που αποσκοπούσαν μόνο στον έλεγχο της περιοχής από μια ισχυρή δύναμη, προκειμένου να ικανοποιήσει τα οικονομικά της συμφέροντα. Το συμπέρασμα, λοιπόν, είναι ότι οι πόλεμοι, σε κάθε εποχή, γίνονται συνήθως για οικονομικούς λόγους.

Έτσι κι εδώ στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η βασική αιτία ήταν ο οικονομικός ανταγωνισμός των δυνάμεων, που τη συγκεκριμένη στιγμή παίρνει την εξής μορφή: οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, προκειμένου να βρουν φτηνές πρώτες ύλες για τις βιομηχανίες τους και νέες αγορές για την απορρόφηση των βιομηχανικών προϊόντων τους, στράφηκαν στις υποανάπτυκτες χώρες. Δημιούργησαν εκεί αποικίες και απόκτησαν τον οικονομικό και πολιτικό έλεγχο των περιοχών. Συγκρούστηκαν μεταξύ τους καθώς η μια προσπαθούσε να εκτοπίσει την άλλη και να ελέγξει για λογαριασμό της την περιοχή. Ο πόλεμος φαίνεται ότι ήταν προδιαγεγραμμένος.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Όμως στο σημείο αυτό μπορούν να προβληματιστούν για άλλη μια φορά οι μαθητές/-τριες μέσα από το διάλογο, για να αποφευχθεί η μονοτονία του μονολόγου. Η ερώτηση του διαλόγου: «και ποια λύση βρήκαν στο πρόβλημα», μετατρέπεται σε: «τι άλλο θα μπορούσαν να κάνουν για να βρουν μια λύση και να αποφύγουν τον πόλεμο;» Πιθανές απαντήσεις: συζήτηση – διάλογο, ανταλλαγές, αμοιβαίες υποχωρήσεις κ.λπ. Οι μαθητές/-τριες πρέπει να καταλάβουν, μέσα από παραδείγματα από την καθημερινή ζωή (σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ γειτόνων, φίλων, συγγενών), ότι όλες οι παραπάνω εναλλακτικές λύσεις φαντάζουν ουτοπικές, πολύ δε περισσότερο, όταν πρόκειται για τεράστια οικονομικά συμφέροντα σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι δυνάμεις εξοπλίζονται και δημιουργούν συνασπισμούς.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να μάθουν τους δύο συνασπισμούς, που δημιουργούνται, καθώς και τις χώρες, που τους αποτελούν. Η μελέτη του χάρτη, που ακολουθεί και δείχνει με παραστατικό τρόπο τις συμμαχίες που διαμορφώθηκαν, είναι απαραίτητη, γιατί έτσι οι μαθητές/-τριες θα μπορέσουν να καταλάβουν τα κοινά συμφέροντα, όπου αυτά υπάρχουν, που οδήγησαν στη συνεργασία μεταξύ των συγκεκριμένων χωρών.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μέσα από την έγχρωμη γαλλική λιθογραφία παρουσιάζεται η αφορμή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι μαθητές/-τριες μπορούν να πουν πρώτα τι βλέπουν και μετά να αναφερθούν οι λεπτομέρειες, ονόματα κ.λπ.

Δραστηριότητα: Η φωτογραφία με το γερμανικό αεροπλάνο μπήκε όχι μόνο για να μάθουν οι μαθητές/-τριες ότι πολεμικά αεροπλάνα χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και για να δουν την εξέλιξη της

τεχνολογίας, συγκρίνοντάς το με ένα σύγχρονο πολεμικό αεροπλάνο. Μπορούν οι μαθητές/-τριες να φέρουν φωτογραφίες διαφόρων τύπων πολεμικών αεροπλάνων της σημερινής εποχής.

Σ' αυτόν τον πόλεμο πήραν μέρος είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο χώρες απ' όλες τις ηπείρους, γι' αυτό άλλωστε χαρακτηρίστηκε παγκόσμιος. Η Γαλλία οδήγησε σε νίκη της δυνάμεις της Αντάντ, με τη βοήθεια των αμερικανικών ενισχύσεων. Μια εικόνα από τις συγκρούσεις δίνει η φωτογραφία (Επίθεση Αμερικανών πεζοναυτών).

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μια ερώτηση εδώ που θα μπορούσε να προβληματίσει τους/τις μαθητές/-τριες και να δώσει αφορμή για συζητήσεις, που αφορούν παρόμοια γεγονότα του παρόντος, θα μπορούσε να είναι, τι ζητούσε η Αμερική με την εμπλοκή της σ' ένα πόλεμο, που διεξαγόταν στην Ευρώπη; Η απάντηση βέβαια είναι προφανής: προσπαθεί να αποκτήσει τον έλεγχο της περιοχής και να δημιουργήσει εξαρτήσεις, τις οποίες θα εκμεταλλευτεί αργότερα. Παρόμοια πολιτική ακολουθεί και σήμερα.

Ο πόλεμος έληξε το 1918, με ανακωχή, που υπογράφηκε μεταξύ Γαλλίας - Γερμανίας (υπάρχει και η σχετική φωτογραφία).

Ανάλυση πηγών: Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν πόλεμος των χαρακωμάτων. Το χαρακωμα ήταν μια τάφος με πρόχειρο οχύρωμα, κατάλληλη για να μπορεί κάποιος να κρύβεται και να πυροβολεί το πεζικό. Οι πηγές που περιγράφουν τη ζωή στα χαρακώματα θα πρέπει να αξιοποιηθούν με τις κατάλληλες ερωτήσεις. Πώς ήταν οι συνθήκες διαβίωσης μέσα στο χαρακωμα; (πρώτη πηγή). Ποιο ήταν το κυρίαρχο συναίσθημα των στρατιωτών μέσα στο χαρακωμα; (δεύτερη πηγή). Στις απαντήσεις των ερωτήσεων μπορεί να βοηθήσει και η σχετική φωτογραφία.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Το δεύτερο μέρος της ενότητας αναφέρεται στη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα σχετικά με τη διαφωνία Βενιζέλου - βασιλιά Κωνσταντίνου έχουν ήδη αναφερθεί αναλυτικά στην ενότητα του Εθνικού διχασμού. Γι' αυτό ή θα αναφερθούν περιληπτικά ή καλύτερα, θα πρέπει οι μαθητές/-τριες να τα θυμηθούν και να τα αναφέρουν.

Η αφήγηση θα ξεκινήσει από τη στιγμή που ο βασιλιάς εξορίστηκε από τους συμμάχους και ο Βενιζέλος επέστρεψε από τη Θεσσαλονίκη στην Αθήνα και σχημάτισε κυβέρνηση. Αμέσως, με τη συμμαχία της Αντάντ κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας και της Βουλγαρίας, που είχε ενταχθεί στη συμμαχία των Κεντρικών δυνάμεων. Η Ελλάδα πολέμησε κυρίως στο μέτωπο της Μακεδονίας. Η εγκατάσταση ενός τμήματος ελληνικού στρατού στην Κωνσταντινούπολη, μετά την κατάληψη της από τους συμμάχους και του θωρηκτού Αβέρωφ στον Κεράτιο κόλπο είχε συμβολική σημασία και ήθελε να δείξει ότι η Ελλάδα ήταν με το μέρος των νικητών, άρα η πολιτική του Βενιζέλου είχε δικαιωθεί.

Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στα κέρδη και τις ζημιές που αποκόμισαν οι νικητές από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Θα πρέπει οπωσδήποτε να φανεί ότι οι νικητές πλήρωσαν ακριβά το τίμημα της νίκης. Οι νεκροί και οι τραυματίες ήταν

αμέτρητοι. Δεν θα πρέπει όμως να περάσει ασχολίαστο και το γεγονός ότι η Ευρώπη καταστράφηκε οικονομικά και απ' αυτή την καταστροφή κέρδισαν οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ιαπωνία. Ήδη έχει αναφερθεί ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν διαμορφώσει ένα καθεστώς εξάρτησης στην Ευρώπη, κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τώρα είχε έρθει ο καιρός να ωφεληθούν απ' αυτό, δίνοντας δάνεια για να ξαναχτιστούν οι καταστρεμμένες περιοχές και να επαναλειτουργήσουν τα εργοστάσια, ώστε να αυξηθεί η παραγωγή. Οι απώλειες των συμμάχων φαίνονται παραστατικά στον χάρτη «Συμμαχίες και απώλειες».

Από τα κέρδη των νικητών μας ενδιαφέρουν τα εδαφικά οφέλη της Ελλάδας. Κάνουμε μια απλή αναφορά στη Συνθήκη των Βερσαλλιών, με την οποία έληξε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Αναφέρουμε αναλυτικά τις Συνθήκες Νεϊγύ και Σεβρών με τις οποίες η Ελλάδα κέρδισε την Ανατολική Μακεδονία, την Ανατολική και Δυτική Θράκη και το δικαίωμα να διεκδικήσει την περιοχή της Σμύρνης. Επιπλέον η Ελλάδα πήρε όλα τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από τα Δωδεκάνησα. Πολύ σημαντικός εδώ είναι ο χάρτης που δείχνει, πώς διαμορφώθηκαν τα σύνορα της Ελλάδας μετά τις Συνθήκες.

Το θέμα της Συνθήκης των Σεβρών και το πώς διευθετεί τις διεκδικήσεις της Ελλάδας στην περιοχή της Σμύρνης έχει ήδη συζητηθεί στην ενότητα του Εθνικού Διχασμού. Άρα θα πρέπει να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/τριες να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τις σχετικές πληροφορίες ή να ανατρέξουν στην ενότητα. Εναλλακτικά μπορεί να μην συζητηθεί το θέμα στην ενότητα του Εθνικού Διχασμού και να μεταφερθούν όλες τις πληροφορίες εδώ.

Ένα τελευταίο θέμα, που διαπραγματεύεται η ενότητα, είναι η ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών. Σε θεωρητικό επίπεδο η πρωτοβουλία των τριάντα χωρών να εμποδίσουν μελλοντικούς πολέμους ήταν αξιόπαινη. Όμως, πρέπει να τονιστεί ότι σαν όργανο η Κοινωνία των Εθνών δεν ήταν καθόλου ευέλικτο. Στην πραγματικότητα έγινε πεδίο αντιπαράθεσης των ισχυρών, καθώς κάθε μια από της ισχυρές δυνάμεις πρωτίστως ενδιαφερόταν να πάρει με το μέρος της, με διάφορους τρόπους, μια μερίδα των αδυνάτων και να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα. Έτσι, πολύ γρήγορα η Κοινωνία των Εθνών έγινε ανενεργή και στην ουσία αυτοκαταργήθηκε.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες:

- Να συζητήσουν για το τι σημαίνει η φράση: *Η συνθήκη των Σεβρών είναι πιο εύθραυστη από τις πορσελάνες της*. Η φράση του Κλεμανσώ σημαίνει ότι η Συνθήκη των Σεβρών, με την οποία τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και διευθετήθηκαν τα σύνορα των κρατών, ήταν βραχύβια. Πολύ γρήγορα τα κράτη που πήραν μέρος σ' αυτήν κατάλαβαν ότι δεν εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους και άρχισαν να παραβιάζουν τους όρους της, αυξάνοντας ή απλά επαναπροσδιορίζοντας τις σφαίρες επιρροής τους.
- Να διαβάσουν το βιβλίο που σχετίζεται με τα γεγονότα του Α΄ Παγκόσμιου

Πολέμου: *Ουδέν νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο* του Έριχ Μαρία Ρεμάρκ και να δουν το έργο η *Μεγάλη Χίμαιρα - La grande illusion* του Ζαν Ρενουάρ.

- Να δραματοποιήσουν την πρώτη συνάντηση της Κοινωνίας των Εθνών. Εκτός από την ανάλυση που γίνεται στην ιστορική αφήγηση και τις διευκρινίσεις που δίνονται εδώ και θα μπορούσαν να βοηθήσουν για να σκεφτούν οι μαθητές/-τριες τι μπορεί να έλεγαν, βοηθητική είναι επίσης και η φωτογραφία «Το συνέδριο της Ειρήνης».

ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΙΖΩΜΟΥ

Α. Σκοπός

Μέσα απ' αυτή την ενότητα θα πρέπει να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες ότι η Μικρασιατική Καταστροφή ήταν μεγάλο πλήγμα για την Ελλάδα. Ταυτόχρονα θα πρέπει να παραδειγματιστούν από την ηρωική προσπάθεια των Μικρασιατών, που όχι μόνο κατάφεραν να ξεκινήσουν μια καινούργια ζωή αλλά και να ωφεληθούν τη ζωή των Ελλήνων που τους δέχτηκαν.

Β. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να πάρουν μια ιδέα, μέσα από εικόνες και κείμενα, για τη ζωή των Ελλήνων στις πόλεις της Μικράς Ασίας πριν την καταστροφή.
- Να θυμηθούν τι προέβλεπε η Συνθήκη των Σεβρών για την περιοχή της Σμύρνης.
- Να ενημερωθούν για το πώς είδαν οι Τούρκοι τη Συνθήκη των Σεβρών.
- Να μάθουν πως είδαν οι Μικρασιάτες την αποβίβαση ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία αλλά και ποιες ήταν οι προθέσεις του ίδιου του στρατού που αποβιβάστηκε εκεί.
- Να καταλάβουν ποιες συνέπειες είχε για το Μικρασιατικό Μέτωπο η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920.
- Να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος της καταστροφής και τη σημασία που είχε για τη χώρα η απώλεια της Μικράς Ασίας.
- Να εκτιμήσουν το δράμα των προσφύγων και τον αγώνα που έκαναν για να επιβιώσουν στις νέες τους πατρίδες.
- Να καταλάβουν τα οφέλη που αποκόμισε η χώρα από τον ερχομό των προσφύγων.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμηση: Οι ήρωες κατά την έρευνά τους, σ' αυτή την ενότητα αναζητούν πληροφορίες για τη Μικρασιατική Καταστροφή, τον ξεριζωμό των ανθρώπων που ζούσαν εκεί και την εγκατάστασή τους πλέον στη Ελλάδα. Στη σοφίτα της γιαγιάς ανακαλύπτουν ένα λεύκωμα με φωτογραφίες και κείμενα, που ξυπνά μνήμες στη γιαγιά και προσφέρει στους ήρωες τις πληροφορίες που ζητούν. Με αφορμή αυτά τα ευρήματα αναπτύσσεται ένας διάλογος, που σκοπό έχει σε πρώτη φάση, να δώσει πληροφορίες για τη ζωή των Μικρασιατών στον τόπο τους.

Ανάλυση εικόνων: Οι πρώτες φωτογραφίες δίνουν μια άποψη του τόπου γι' αυτό θα πρέπει να περιγραφούν με λεπτομέρειες και να γίνει μια αξιολόγηση αυτών που παρουσιάζουν. Αυτό θα επιτευχθεί με κατάλληλες ερωτήσεις προς τους/τις μαθητές/τριες όπως: Τι βλέπετε; Σας αρέσουν τα μέρη που παρουσιάζονται; Πώς φαίνεται να ήταν η ζωή σ' αυτά τα μέρη;

Δραστηριότητα: Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα καλό θα ήταν να αναθέσετε στους/στις μαθητές/-τριες να βρουν φωτογραφίες και από άλλα μέρη της Μικράς Ασίας.

Ανάλυση πηγών: Συμπληρωματικά προς τις φωτογραφίες λειτουργούν οι πηγές. Η πρώτη παρουσιάζει σκηνές από την καθημερινή ζωή στην πόλη. Η δεύτερη δίνει στοιχεία, τα οποία μας βοηθούν να καταλάβουμε το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων και η τρίτη δίνει πληροφορίες για τη σύνθεση του πληθυσμού, από τα οποία καταλαβαίνουμε και το μέγεθος του ελληνικού πληθυσμού αλλά και τη θέση που είχε στην περιοχή. Απ' αυτά τα στοιχεία γίνεται κατανοητό ότι ήταν λογικό το αίτημα του Βενιζέλου, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, να περάσει η περιοχή στα χέρια των Ελλήνων, μια και είχε εκεί μια πολύ ισχυρή βάση και ποσοτική αλλά και ποιοτική.

Δραστηριότητα: Αφού ολοκληρωθεί η περιγραφή των φωτογραφιών και η ανάγνωση των πηγών μπορεί να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/τριες να φανταστούν και να περιγράψουν τη ζωή των Ελλήνων στην Μικρά Ασία, πριν την καταστροφή. Μ' αυτό τον τρόπο γίνεται μια ανακεφαλαίωση του πρώτου μέρους της ενότητας. Θα πρέπει να τονιστεί ότι όλ' αυτά τα στοιχεία καλό θα ήταν να κρατηθούν στη μνήμη των παιδιών, για να χρησιμοποιηθούν παρακάτω στο τρίτο μέρος της ενότητας, που οι Μικρασιάτες αναγκάζονται να έρθουν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα, για να γίνει μια σύγκριση (τι άφησαν εκεί και τι αντιμετώπισαν τα πρώτα χρόνια που ήρθαν στην Ελλάδα;)

Στο δεύτερο μέρος της ενότητας γίνεται μια σύντομη αφήγηση των γεγονότων από το 1919, όπου η Ελλάδα στέλνει στρατό στην περιοχή της Σμύρνης και κάνει πλέον φανερές τις επιδιώξεις της, ως το 1922, που γίνεται η Καταστροφή, με την πυρπόληση της Σμύρνης από τους Τούρκους.

Δραστηριότητα: Μπορεί να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες να ανακαλέσουν στη μνήμη τους πληροφορίες από την προηγούμενη ενότητα και συγκεκριμένα, τι δικαιώματα έδινε η Συνθήκη των Σεβρών στην Ελλάδα, αναφορικά με την περιοχή της Σμύρνης.

Να υπενθυμιστεί ότι η Ελλάδα είχε ήδη στείλει στρατό εκεί από τον προηγούμενο χρόνο, το 1919. Ταυτόχρονα ξεετάζεται ο χάρτης ως προς το ποιες περιοχές έπαιρνε η Ελλάδα με τις συνθήκες, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και ποιες μπορούσε να διεκδικήσει.

Ανάλυση εικόνων: Με τη βοήθεια των φωτογραφιών που ακολουθούν, τονίζεται ότι ο ελληνικός πληθυσμός της Σμύρνης επεφύλαξε θερμή υποδοχή στον στρατό κατά την αποβίβασή του στην περιοχή. Αυτό έχει μεγάλη σημασία να ειπωθεί και θα γίνει κατανοητό, αν δοθούν κάποια επιπλέον στοιχεία. Οι Τούρκοι συμβίωσαν αρμονικά με τους Έλληνες στην περιοχή περίπου μέχρι το 1908, οπότε εμφανίστηκε το κίνημα των Νεοτούρκων. Έχει ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες σε προηγούμενη ενότητα να βρουν πληροφορίες για τους Νεότουρκους, οπότε μπορούν να χρησιμοποιηθούν εδώ. Ήταν ένα εθνικιστικό κίνημα, που επεδίωκε η Τουρ-

κία να περάσει στα χέρια των Τούρκων κι αυτό θα γινόταν είτε με το διωγμό όλων των ξένων είτε με την αφομοίωσή τους, μέσω του εξισλαμισμού τους. Στρεφόταν κυρίως εναντίων των Ελλήνων, γιατί είχαν προαιώνιες ρίζες εκεί και ήταν οι πληθύτεροι αλλά και κρατούσαν στα χέρια τους την οικονομική ζωή της περιοχής. Άρχισαν, λοιπόν, να τους κάνουν τη ζωή δύσκολη, δημιουργώντας τους διάφορα προβλήματα. Όταν ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Μικρά Ασία οι κάτοικοι της περιοχής τον είδαν σαν σωτήρα, από τις βιαιότητες και τις αυθαιρεσίες των Τούρκων.

Ανάλυση πηγής: Σύμφωνα με όσα έχουν ήδη ειπωθεί παραπάνω, το διάγγελμα του Βενιζέλου προς το λαό της Σμύρνης, με την ευκαιρία της αποβίβασης του ελληνικού στρατού στην περιοχή, ερμηνεύεται ως εξής: Ο Βενιζέλος προσπαθεί να προλάβει αντίποινα από την μεριά των Ελλήνων, που για αρκετό καιρό υπέφεραν, με τη σιγουριά και την ασφάλεια που τους παρείχε η παρουσία του στρατού εκεί. Ταυτόχρονα ήθελε να προλάβει ανάλογες ενέργειες του στρατού, που μπορούσε να καθοδηγηθεί προς αυτή την κατεύθυνση από τους κατοίκους. Γι' αυτό εξαγγέλλει ότι ο στρατός βρίσκεται βέβαια εκεί για τη διατήρηση της τάξης αλλά παράλληλα θα σεβαστεί και τους άλλους λαούς, με βάση τις αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης. Η πηγή λοιπόν έχει μεγάλη σημασία για τις σχέσεις που προοιωνίζεται μεταξύ των δύο σύνοικων πληθυσμών, γι' αυτό θα πρέπει να αναλυθεί διεξοδικά.

Όταν, λοιπόν, υπογράφηκε η συνθήκη των Σεβρών ο Κεμάλ, που από το 1915, ήταν αρχηγός των Νεότουρκων, είδε τους Έλληνες σαν μόνιμους διεκδικητές της περιοχής και πίστεψε ότι τα συμφέροντα της Τουρκίας δεν εξυπηρετούνται. Έτσι, λοιπόν, ξεκίνησε να οργανώνει τους άτακτους Τσέτες, που ως τώρα έκαναν ανταρτοπόλεμο, σε τακτικό στρατό, για να διώξει με τη βία τους Έλληνες. Ταυτόχρονα, μια σειρά γεγονότων δυσχέραναν τη θέση των Ελλήνων στη Μικρά Ασία. Οι ίδιοι είχαν ξεφύγει πολύ από τα όρια που η Συνθήκη τους επέτρεπε να καταλάβουν. Επιπλέον ο Βενιζέλος, ο εμπνευστής αυτής της εκστρατείας, έχασε τις εκλογές στην Ελλάδα και η ανάληψη της εξουσίας από τους Βασιλικούς έδωσε το πρόσχημα στους Συμμάχους να εγκαταλείψουν τη χώρα και να συμμαχήσουν με τον Κεμάλ. Έτσι, στις επιχειρήσεις που ακολούθησαν ο ελληνικός στρατός νικήθηκε και ακολούθησε η καταστροφή.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Ο χάρτης που υπάρχει εδώ και δείχνει την κίνηση του στρατού στη Μικρά Ασία θα πρέπει να διαβαστεί και να εξηγηθεί αναλυτικά. Είναι πολύ σημαντικός γιατί παρουσιάζει πόσο πολύ είχαν ξεφύγει οι Έλληνες από τις αρχικές διεκδικήσεις τους και κυρίως από την περιοχή που τους επέτρεπε η Συνθήκη των Σεβρών να κατακτήσουν. Αυτό ίσως ήταν μια αιτία της αποτυχίας, γιατί πέρα από το ότι οι Σύμμαχοι δεν θα τους επέτρεπαν να κατακτήσουν μια τόσο μεγάλη περιοχή, διότι συνέπιπτε με τις σφαιρές επιρροής τους και ο ίδιος ο ελληνικός στρατός δεν είχε τη δύναμη να διατηρήσει αυτή τη διευρυμένη περιοχή. Έτσι πολύ γρήγορα η γραμμή του μετώπου κατέρρευσε.

Ανάλυση εικόνων: Οι επόμενες φωτογραφίες είναι συγκλονιστικές. Θα πρέπει να συζητηθούν διεξοδικά, ώστε να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες και το μέγεθος

της καταστροφής αλλά και την αγωνιώδη και απεγνωσμένη, καμιά φορά, προσπάθεια των ανθρώπων να γλιτώσουν από τη σφαγή.

Ανάλυση πηγών: Συμπληρωματικό ρόλο ως προς αυτό τον σκοπό μπορούν να παίξουν και τα κείμενα, τα οποία πρέπει, επίσης, οπωσδήποτε να διαβαστούν γιατί αποτελούν προσωπικές μαρτυρίες των ανθρώπων, που έζησαν από κοντά όλον αυτό το χαμό και είναι πλούσια σε συναισθήματα.

Δραστηριότητα: Να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/-τριες να περιγράψουν όσο πιο αναλυτικά μπορούν τις εικόνες και τα συναισθήματα.

Για τη Συνθήκη της Λωζάννης, που αναφέρεται παρακάτω, θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ο χάρτης και να σχολιαστεί, πώς καθορίζονται τα νέα σύνορα. Το θέμα της ανταλλαγής των πληθυσμών θα πρέπει να παρουσιαστεί αναλυτικά, ώστε να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες τι σήμαινε κάτι τέτοιο και τι συνέπειες είχε για τους ανθρώπους, που πήραν μέρος σ' αυτήν.

Με ξεχωριστή ελληνoturκική σύμβαση, που συμφωνήθηκε απευθείας μεταξύ Βενιζέλου και Ινονού (πρωθυπουργού της Τουρκίας) στις 30-1-23, διευθετήθηκε το ζήτημα της ανταλλαγής των πληθυσμών. Περίπου 1.300.000 Έλληνες εγκατέλειψαν τις εστίες τους – πριν ή μετά τη σύμβαση, από το 1912 ως το 1925 – κι έγιναν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Περίπου 500.000 Τούρκοι ακολούθησαν τον αντίστροφο δρόμο. Έμεινε εκκρεμές το ζήτημα ανταλλαγής των περιουσιών τους. Εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και των δύο νησιών στην είσοδο των Δαρδανελλίων: Ίμβρου και Τενέδου. Εξαιρέθηκαν, επίσης, οι Μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης. Η σύμβαση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να αλλάξει η εθνολογική σύνθεση όλων των χωρών, που βρίσκονται τριγύρω από το Αιγαίο και τη Μαύρη Θάλασσα. Η Μακεδονία άδειασε οριστικά πια από Τούρκους και στη θέση τους μπήκε διπλάσιος αριθμός από Έλληνες της Θράκης και της Μικράς Ασίας. Οι Τούρκοι πήγαν και εγκαταστάθηκαν στην Ιωνία, στον Πόντο, στα περικόρα της Πόλης και σ' άλλα, μέρη άλλοτε ελληνικά. Έτσι εγκαταλείφθηκε οριστικά η ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας, η οποία μέχρι τότε αποτελούσε οργανικό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής. Από το 1923, και μετά η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στράφηκε στο να διατηρήσει την κατάσταση, που προέκυψε από τις συνθήκες. Αυτό που επεδίωκε ήταν να κατοχυρώσει τα νέα εδάφη, να πετύχει εθνική ομοιογένεια και να καταφέρει να αφομοιώσει τους πρόσφυγες.

Το τελευταίο μέρος της ενότητας αναφέρεται στην εγκατάσταση των προσφύγων στις ελληνικές περιοχές, στις συνθήκες που συνάντησαν στην αρχή και στον τρόπο που οργάνωσαν τη ζωή τους στη συνέχεια. Η Ελλάδα δέχτηκε τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων απ' όλες τις βαλκανικές χώρες. Μια χώρα πέντε περίπου εκατομμυρίων κατοίκων έπρεπε να περιθάλψει, να στεγάσει και να αποκαταστήσει πάνω από 1.300.000 πρόσφυγες, οι περισσότεροι από τους οποίους είχαν φτάσει στο έδαφός της σε οικτρή φυσική και ψυχολογική κατάσταση και χωρίς κανένα απολύτως περιουσιακό στοιχείο. Η παρουσία τους δημιούργησε σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, τα οποία απειλούσαν τη δημόσια υγεία και την πολιτική και κοινωνι-

κή ισορροπία, απαιτώντας άμεση επίλυση. Η Ελλάδα, με μια οικονομία κατά βάση αγροτική και εξαντλημένη μετά από δέκα χρόνια συνεχών πολέμων, ήταν αδύνατον να αντιμετωπίσει τις τεράστιες προσφυγικές ανάγκες. Η κυβέρνηση ζήτησε τη συνδρομή της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία δέχτηκε να μεσολαβήσει για την εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων. Το 1924, η Ελλάδα πήρε «προσφυγικό δάνειο» 10 εκατομμύρια στερλίνες. Το έργο της αποκατάστασης των προσφύγων, με την παροχή παραγωγικής απασχόλησης, αγροτικής κυρίως, ανέλαβε, με την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών, ο αυτόνομος οργανισμός της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), στην οποία η ελληνική κυβέρνηση παραχώρησε σταδιακά περίπου 800.000 εκτάρια καλλιεργήσιμης γης. Η Ε.Α.Π. κατόρθωσε να πραγματοποιήσει το μεγαλύτερο μέρος της προσφυγικής αποκατάστασης μέχρι το 1930.

Το αφηγηματικό μέρος είναι μικρό. Μεγαλύτερη σημασία πρέπει να δοθεί στις φωτογραφίες και τα κείμενα.

Ανάλυση εικόνων: Από τις φωτογραφίες οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να είναι σε θέση να καταλάβουν, πού εγκαταστάθηκαν προσωρινά οι πρόσφυγες, τι βοήθεια τους παρείχαν, τι προβλήματα έπρεπε να αντιμετωπίσουν, πώς χιτίζονταν τα σπίτια τους κ.λπ.

Ανάλυση πηγών: Στα κείμενα περιγράφονται με πολύ παραστατικό τρόπο πώς έφτασαν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα, πώς τους δέχτηκαν οι κάτοικοι, τι προβλήματα αντιμετώπισαν, ποια ήταν η ψυχολογική τους κατάσταση, τι δουλειές έκαναν και πώς τελικά οργάνωσαν τη ζωή τους στην καινούργια τους πατρίδα. Πέρα από τις τραγικές καταστάσεις που περιγράφουν, τα κείμενα παρουσιάζουν επίσης την ψυχική δύναμη αυτών των ανθρώπων, καθώς και την αισιοδοξία που τους διακατείχε. Θα πρέπει οι μαθητές/-τριες να τα ανακαλύψουν όλ' αυτά και να τονιστεί πως πέρα από την υλική βοήθεια, η ψυχική δύναμη και η αισιοδοξία, αποτελούσαν παράγοντες καθοριστικούς για την προσαρμογή και την επιβίωση των ανθρώπων αυτών στον καινούργιο χώρο.

Δραστηριότητα: Μετά τη μελέτη του υλικού θα πρέπει οι μαθητές/-τριες να κάνουν τις εκτιμήσεις τους και να εκφράσουν τις κρίσεις τους. Το γενικό συμπέρασμα θα πρέπει να είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί κατάφεραν να μετατρέψουν τον πόνο σε δημιουργία, τη συμφορά τους σε παράγοντα θετικό για την ελληνική ζωή.

Έτσι φτάνουμε στο τέλος αυτής της ενότητας, όπου αναφέρονται οι θετικές συνέπειες που είχε για τους Έλληνες ο ερχομός των προσφύγων στην Ελλάδα. Εκτός από τα βασικά που αναφέρονται στην αφήγηση, μπορούμε να προσθέσουμε ότι ενίσχυσαν με την παρουσία τους περιοχές με αραιούς ελληνικούς πληθυσμούς και συνέβαλαν στη δημιουργία ενός εθνολογικά ομοιογενούς κράτους. Με τις δημοκρατικές τους πεποιθήσεις υποστήριξαν την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας. Η συντριπτική τους πλειοψηφία υποστήριξε τον Βενιζέλο και συνέβαλε ουσιαστικά στην παραμονή του στην εξουσία για μια δεκαετία και πλέον. Έδωσαν ώθηση στη βελτίωση της γεωργικής οικονομίας, γιατί ήταν φίλεργοι και πρόθυμοι να υιοθετήσουν καινούργιες καλλιεργητικές μεθόδους και νέες καλλιέργειες. Ιδιαίτερα επιδό-

θηκαν στην καπνοκαλλιέργεια. Στα αστικά κέντρα όπου εγκαταστάθηκαν, σε προσφυγικές γειτονιές, μέσα σε άθλιες συνθήκες, πρόσφεραν πολλά για την ανάπτυξη της βιομηχανίας, ως φτηνή εργατική δύναμη και με το επιχειρηματικό τους πνεύμα. Επέφεραν αλλαγές στην εργασία. Οι γυναίκες, που αποτελούσαν την πλειονότητα, εντάχθηκαν στον ενεργό πληθυσμό. Η επείγουσα ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων σε αγροτικούς οικισμούς επιτάχυνε την υλοποίηση της αγροτικής μεταρρύθμισης και την εκτέλεση έργων υποδομής, ιδιαίτερα στη Μακεδονία και τη Θράκη.

Ανάλυση εικόνων: Οι δύο φωτογραφίες στη συνέχεια (η φίρμα του Κλωστηρίου και η διαφήμιση της Καπνοβιομηχανίας) δείχνουν ότι πολλοί πρόσφυγες διακρίθηκαν στην οικονομική ζωή της χώρας.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Εκτός από τα προηγούμενα σημαντικό είναι επίσης να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες τη συμβολή των προσφύγων στην πνευματική ζωή και στον πολιτισμό της χώρας, με την αναφορά των ονομάτων ανθρώπων που διέπρεψαν στις τέχνες και τα γράμματα. Επιπρόσθετα μπορεί να ανατεθεί στους/στις μαθητές/-τριες να βρουν πληροφορίες για τον καθένα απ' αυτούς.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να διαβάσουν λογοτεχνικά έργα που έχουν γραφτεί με θέμα τη Μικρασιατική Καταστροφή και να κατανοήσουν πώς οι άνθρωποι έζησαν τα γεγονότα, όπως της Διδώς Σωτηρίου, *Ματωμένα χώματα* ή του Ηλία Βενέζη, *Το νούμερο 31328* ή του Στρατή Δούκα *Η ιστορία ενός αιχμαλώτου*. Μπορείτε να χωρίσετε τους/τις μαθητές/-τριες σε ομάδες, να τους μοιράσετε τα έργα και αφού τα διαβάσουν, κάθε ομάδα μπορεί να παρουσιάσει το έργο που έχει αναλάβει, είτε ολόκληρο είτε κάποιο από τα θέματα που διαπραγματεύεται. *Η ιστορία ενός αιχμαλώτου* του Στρατή Δούκα επειδή είναι μικρό κείμενο μπορεί να διαβαστεί ολόκληρο μέσα στην τάξη και να συζητηθεί.
- Να βρουν τα τραγούδια και να τα ακούσουν. Μετά μπορούν να γίνουν κάποιες ερωτήσεις στα παιδιά όπως: αν τους άρεσαν, ποια είναι τα θέματά τους, τι δείχνει η επιλογή των θεμάτων για τους δημιουργούς τους κ.λπ.
- Να πάρουν συνεντεύξεις από πρόσωπα του οικογενειακού ή του ευρύτερου κοινωνικού τους περιβάλλοντος, για να μάθουν πώς έφτασαν στη χώρα που ζουν. Οι ερωτήσεις που μπορούν να τους κάνουν είναι: ποια είναι η πατρίδα τους, πώς ζούσαν εκεί, πότε έφυγαν, για ποιον λόγο έφυγαν, πώς αποφάσισαν να έρθουν στη συγκεκριμένη χώρα, με τι μέσο ταξίδεψαν, πώς ήταν το ταξίδι, τι δυσκολίες συνάντησαν στο νέο τόπο διαμονής τους, πώς τους αντιμετώπισαν οι ντόπιοι, τι δουλειά βρήκαν και πώς είναι η ζωή τους τώρα, νιώθουν ξένοι στη χώρα που ζουν;
- Να δουν την ταινία *1922* του Νίκου Κούνδουρου. Η ταινία μπορεί να προβληθεί σε DVD μέσα στην τάξη και μετά να ακολουθήσει συζήτηση.

ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΗΣ WALL STREET

A. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες μέσω της διδασκαλίας να γνωρίσουν χαρακτηριστικά της διεθνούς οικονομίας την εποχή του Μεσοπολέμου και την επίδρασή της στην ελληνική οικονομία.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να μάθουν για την πτώση του αμερικάνικου Χρηματιστηρίου που έμεινε στην ιστορία ως το Κραχ της Wall Street.
- Να κατανοήσουν για ποιους λόγους η πτώση του αμερικάνικου χρηματιστηρίου μπορούσε να επηρεάσει την οικονομία της Ευρώπης.
- Να πάρουν πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση της χώρας μετά την Μικρασιατική Καταστροφή.
- Να μάθουν για τα εκσυγχρονιστικά έργα που έγιναν στην Ελλάδα αυτήν την περίοδο.
- Να γνωρίσουν την ίδρυση τραπεζών.
- Να καταλάβουν τις συνθήκες εργασίες των παιδιών και των γυναικών.
- Να μάθουν για τη γυναικεία ψήφο.
- Να κατανοήσουν πώς η πτώση του χρηματιστηρίου προκάλεσε ρήγμα στην παγκόσμια οικονομία, που θα συνέβαλε στο ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμηση: Η αφορμή δίνεται με τις φωτογραφίες από μια εφημερίδα, που βρίσκουν οι ήρωες στο μπαούλο της γιαγιάς με τα παλιά χαρτιά. Διερωτώνται τι να συμβαίνει και επικρατεί αυτή η αναταραχή. Η γιαγιά παρεμβαίνει για να λύσει τις απορίες των παιδιών. Γνωρίζει ότι η φωτογραφία τραβήχτηκε την ημέρα της πτώσης του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, στις 24 Οκτωβρίου 1929, καθώς ο πατέρας της ήταν τότε διευθυντής στην Τράπεζα της Ελλάδας. Η πτώση του αμερικάνικου χρηματιστηρίου είχε επιπτώσεις και στην ευρωπαϊκή οικονομία.

Δραστηριότητα: Αναζητήσετε πληροφορίες σε οικονομικές εφημερίδες και περιοδικά στο διαδίκτυο, για να κατανοήσετε από ποια γεγονότα μπορεί να επηρεάζεται η διεθνής οικονομία και κατ'επέκταση η οικονομία της χώρας που ζείτε.

Στην αφήγηση επισημαίνεται η άνοδος του Χρηματιστηρίου το 1928, που είχε οδηγήσει πολλούς ξένους επενδυτές στην Αμερική. Αυτό είχε συμβεί καθώς μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Αμερική βρήκε την ευκαιρία να παρέμβει στην οικονομική ζωή της Ευρώπης, δίνοντας δάνεια στις χώρες που μόλις είχαν βγει από έναν καταστροφικό πόλεμο. Η Ελλάδα ήταν μια από τις χώρες που πήρε δάνειο.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρήσετε τα σκίτσα. Γελοιογραφείται ο δανεισμός της Ελλάδας από την Αμερική.

Ανάλυση εικόνας: Με τη μηχανή μετατροπής συναλλάγματος, γινόταν ο απαραίτητος υπολογισμός μετατροπής των δολαρίων σε δραχμές.

Τα χρήματα από τα δάνεια βοήθησαν στη δημιουργία διάφορων έργων, που συνέβαλαν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων. Παράλληλα άρχισε να οργανώνεται η βιομηχανία.

Ανάλυση εικόνων: Στη φωτογραφία απεικονίζεται μηχανή για τα αποξηραντικά έργα στη Μακεδονία. Με την άφιξη και των Μικρασιατών προσφύγων, η δημιουργία νέων καλλιεργήσιμων εδαφών ήταν μια επιτακτική ανάγκη. Στον χάρτη φαίνονται οι νέοι δρόμοι που έγιναν αυτήν την περίοδο, για να διευκολύνουν τις συγκοινωνίες.

Ανάλυση εικόνων: Εικόνες από διαφήμιση του εργαστασίου Φίξ, το οποίο έφτιανε μπύρες και αναψυκτικά, του εργοστασίου Καραβασίλη που παρήγαγε τσιγάρα, του Κλωστοϋφαντουργείου Γαβριήλ και Σφαέλλου, αλλά και στιγμιότυπο από την εργασία σε βιοτεχνία ταπητουργίας. Στην ανάπτυξη ιδιαίτερα της ταπητουργίας συνέβαλαν με τις γνώσεις τους και οι Μικρασιάτες πρόσφυγες. Μπορείτε να σταθείτε σε κάθε εικόνα ξεχωριστά και να αναλύσετε αυτά που παρατηρείτε.

Για τη διαχείριση των χρημάτων και των χρεών ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδας, το 1927. Το 1929, ιδρύθηκε η Αγροτική Τράπεζα.

Ανάλυση χαρτών: Μέσα σε διάστημα 6 χρόνων η Εθνική Τράπεζα επεκτάθηκε με καταστήματα σε ολόκληρη την Ελλάδα. Σταδιακά βελτιώθηκαν και οι συνθήκες εργασίας και εφαρμόστηκε το οχτάωρο.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Ο Percy Martin που επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1913 περιγράφει τις άσχημες συνθήκες εργασίας των Ελλήνων. Δεν είχε καθιερωθεί το οχτάωρο και οι περισσότεροι εργάζονταν από 10 μέχρι 14 ώρες. Ξαφνιάστηκε επίσης από τον εξαναγκασμό μικρών παιδιών να εργαστούν και τα πολύ μικρά μεροκάματά τους.

Ανάλυση εικόνων: Με αφορμή τις εικόνες των εργαζόμενων λούστρων και των νεαρών τηλεφωνητριών, μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες για τη γυναικεία και την παιδική εργασία εκείνη την εποχή και να κάνετε συγκρίσεις με το σήμερα.

Ανάλυση χάρτη: Συζητήσετε για το δικαίωμα ψήφου που παραχωρείται τώρα στις γυναίκες. Παρατηρήσετε τον χάρτη του Συνδέσμου για τα δικαιώματα της γυναίκας και βρείτε πότε δόθηκαν δικαιώματα ψήφου στις γυναίκες στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, αλλά και στην Αμερική, την Αυστραλία κ.α.

Το Κράχ της Wall Street ανέστειλε αυτήν την οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας, αλλά και της Ευρώπης και σύντομα οδήγησε, μαζί με άλλες αιτίες, στο ξέσπασμα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να αναζητήσουν πληροφορίες για την οικονομία της χώρας που κατοικούν, την περίοδο του Μεσοπολέμου και αν αυτή επηρεάστηκε από το κραχ της Wall Street.
- Να μάθουν πότε απέκτησαν οι γυναίκες δικαίωμα ψήφου στην χώρα που κατοικούν. Να φανταστούν και να καταγράψουν τα επιχειρήματα των γυναικών για την απόκτηση του δικαιώματος ψήφου.
- Παρατηρώντας την εικόνα να σχολιάσουν τη μόδα της εποχής.

ΒΙΒΛΙΑ ΣΤΗ ΦΩΤΙΑ

Α. Σκοπός

Στην ενότητα αυτή οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να καταλάβουν την έννοια του Ολοκληρωτισμού και να μάθουν τα χαρακτηριστικά τέτοιων καθεστώτων, όπως είναι ο φασισμός, ο ναζισμός και η δικτατορία. Ειδικότερα θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν, τι ήταν η ιδεολογία της 4^{ης} Αυγούστου και ποιες μεθόδους χρησιμοποίησε ο Μεταξάς για να την επιβάλει.

Β. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να συνειδητοποιήσουν τι μπορεί να φοβάται το καθεστώς εκείνο που καταφεύγει στην πρακτική του καψίματος των βιβλίων.
- Να καταλάβουν πώς τα ολοκληρωτικά καθεστώτα εκμεταλλεύονται μια πολιτική κρίση για να επιβληθούν.
- Να μάθουν τα χαρακτηριστικά των ολοκληρωτικών καθεστώτων όπως ήταν ο Φασισμός στην Ιταλία και ο Ναζισμός στην Γερμανία.
- Να καταλάβουν ότι ο Μεταξάς στην Ελλάδα, με τη δικτατορία που επέβαλε, προσπάθησε να μιμηθεί τα ολοκληρωτικά κράτη της Ευρώπης.
- Να δουν τις μεθόδους που χρησιμοποίησε για να εδραιώσει το καθεστώς αυτό.
- Να μάθουν ότι τα ολοκληρωτικά καθεστώτα συνήθως στηρίζονται σε ξένες δυνάμεις και εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους.
- Να συνειδητοποιήσουν γιατί οι άνθρωποι δεν πρέπει να εμπιστεύονται τα ολοκληρωτικά καθεστώτα.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφήγηση: Οι ήρωες της ιστορίας κατά την έρευνά τους, στην ενότητα αυτή αναζητούν πληροφορίες για την πολιτική ζωή στην Ελλάδα λίγο πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου βρίσκουν σ' ένα βιβλίο, ένα απόκομμα εφημερίδας που αναφέρεται σ' ένα ασυνήθιστο γεγονός, το κάψιμο των βιβλίων και μάλιστα με επίσημη τελετή. Το βιβλίο περιέχει στοιχεία για την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά στην Ελλάδα. Η ενότητα ξεκινά με ένα απόκομμα εφημερίδας, που ανακαλύπτουν τα παιδιά και αναφέρεται στο κάψιμο βιβλίων. Το φαινόμενο δεν είναι συνηθισμένο και σαν τέτοιο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί. Πρόκειται για ένα είδος λογοκρισίας, μια μορφή καταπάτησης ανθρώπινου δικαιώματος, του δικαιώματος της ελευθερίας στοχασμού και έκφρασης.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Αφού διαβαστεί το απόσπασμα σημειώνονται οι φράσεις *κομμουνιστικά έντυπα* και *εθνικόφρονες νέους*. Θα πρέπει μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις οι μαθητές/-τριες να παραξενευτούν και να απορηθούν: Είναι συνηθισμένο φαινόμενο αυτό που ανακοινώνεται στην εφημερίδα; Σας φαί-

νεται λογικό; Για ποιο λόγο μπορεί να συμβαίνει; Γιατί δίνεται τόση επισημότητα στο γεγονός; Γιατί απαιτείται η συμμετοχή του κόσμου;

Δεν είναι απαραίτητο οι μαθητές/-τριες να μπορούν να απαντήσουν σ' αυτές τις ερωτήσεις. Μπορεί να απαντούν γενικά και αόριστα. Άλλωστε, δεν είναι όλες σημαντικές. Πιο πολύ γίνεται προσπάθεια, μέσα απ' αυτές, να δημιουργηθεί ένας εποικοδομητικός προβληματισμός.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Στη συνέχεια, με πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις, που και πάλι απευθύνονται στους/στις μαθητές/-τριες, επιχειρείται να αποκαλυφθούν οι αιτίες του φαινομένου:

Γιατί καταστρέφει κάποιος ένα βιβλίο; Προφανώς επειδή το θεωρεί άχρηστο ή και επικίνδυνο. Όταν τώρα η ίδια η εξουσία ενός κράτους καταφεύγει σ' αυτή την πρακτική, σημαίνει ότι δεν συμφωνεί με όσα γράφονται ή τα φοβάται, γιατί αν απλώς διαφωνούσε θα μπορούσε και να αδιαφορήσει.

Ποια εξουσία μπορεί να φοβάται; Αυτή που παρανομεί, αυθαιρετεί, καταπιέζει. Μια τέτοια εξουσία δεν μπορεί να είναι φιλελεύθερη, δημοκρατική. Πρόκειται λοιπόν για μια εξουσία ολοκληρωτική, αυταρχική, που δεν στηρίζεται στη λαϊκή βούληση.

Στο απόκομμα, λοιπόν, παρουσιάζονται εθνικόφρονες νέοι, οι οποίοι καίνε κομμουνιστικά έντυπα, που διακινούν φιλελεύθερες ιδέες. Πίσω απ' αυτούς βρίσκεται μια δικτατορική κυβέρνηση, που καταπατά τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Μετά από αυτήν την ανάλυση, στο κείμενο παρουσιάζεται χωρίς πολλές λεπτομέρειες, το ευρωπαϊκό πολιτικό κλίμα, όπου επικρατεί ο φασισμός στην Ιταλία και ο ναζισμός στη Γερμανία. Είναι καθεστώτα διαφορετικών χωρών με κοινά χαρακτηριστικά ανελεύθερα και ολοκληρωτικά.

Στη συνέχεια η αφήγηση μπαίνει στον ελληνικό χώρο και επισημαίνεται ότι ανάλογες συνθήκες επικρατούσαν και στην Ελλάδα, όπου την ίδια περίοδο επιβλήθηκε η δικτατορία του Μεταξά.

Σημαντικό είναι εδώ να διευκρινιστεί ότι, επειδή ένα δικτατορικό καθεστώς παίρνει την εξουσία αυθαίρετα και δεν στηρίζεται στην ψήφο του λαού, συνήθως υποκινείται από εξωτερικές δυνάμεις. Οι δυνάμεις αυτές στηρίζουν τέτοιου είδους εξουσίες γιατί εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους. Ο λαός δεν μπορεί να διαμαρτυρηθεί αφού εκφοβίζεται και καταπιέζεται. Κάτι τέτοιο συνέβαινε και στην Ελλάδα, όπου η Αγγλία, μέσω του αγγλόφιλου βασιλιά της χώρας και με τη συνεργασία του δικτάτορα Μεταξά, έλεγχε τις εξελίξεις και αποκτούσε, μέσω της Ελλάδας, κυριαρχία στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ανάλυση πηγών: Τα κείμενα που ακολουθούν (τα αγγλόφιλα αισθήματα του βασιλιά Γεωργίου και τα φιλοβασιλικά αισθήματα του Ιωάννη Μεταξά) εξυπηρετούν την άποψη ότι υπάρχει ένας βασιλιάς στην Ελλάδα, ο οποίος θαυμάζει την αγγλική πολιτική άρα και την υποστηρίζει κι ένας πρωθυπουργός δουλοπρεπής, πειθήνιο όργανο του βασιλιά. Η Ελλάδα, λοιπόν, και τα συμφέροντά της καθόλου δεν τους απασχολούν.

Δραστηριότητα: Σύμφωνα με την ανάλυση των παραπάνω πηγών η απάντηση στην ερώτηση που ακολουθεί (ο Μεταξάς ή ο Βασιλιάς θα βοηθούσε περισσότερο τη χώρα) είναι προφανής: ούτε ο ένας ούτε ο άλλος. Και οι δύο ήταν προσανατολισμένοι στην πολιτική της Αγγλίας, ο πρώτος από θαυμασμό και ο δεύτερος από δουλοπρέπεια.

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε περιληπτικά τον τρόπο που κυβέρνησε ο Μεταξάς. Πρόσθετες πληροφορίες που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν είναι οι εξής: η δικτατορία του Μεταξά, που του άρεσε να την εξευγενίζει με τον τίτλο «Καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου 1936», παρουσίαζε μερικά από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του Φασισμού. Μιμούμενος το Τρίτο Ράιχ του Χίτλερ, ο Μεταξάς επεξεργάστηκε την έννοια του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού». Ο πρώτος ήταν ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας, ο δεύτερος του μεσαιωνικού Βυζαντίου ενώ ο τρίτος ήταν ένας συνδυασμός των ουσιαστικά αντιφατικών αξιών των δύο προηγούμενων, που θα διατηρούσε και θα διαιώνιζε τις αξίες του καθεστώτος του. Κάτω από την καθοδήγηση του Μεταξά ο πολιτισμός αυτός θα συνδύαζε κατά κάποιο τρόπο τις αξίες της αρχαίας Ελλάδας και ιδιαίτερα της Σπάρτης, με τις χριστιανικές αξίες της μεσαιωνικής αυτοκρατορίας του Βυζαντίου. Από το καθεστώς του απουσίαζε ο δυναμισμός και ο ριζοσπαστισμός του πραγματικού φασισμού και δεν έκανε φυλετικές διακρίσεις. Επειδή δεν είχε βάση λαϊκής υποστήριξης, επεδίωξε να θεσμοποιήσει την εξουσία του μέσω της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΟΝ).

Ανάλυση εικόνων: Παρακάτω και με αφορμή τις φωτογραφίες που ακολουθούν θα πρέπει να παρουσιαστεί ο ρόλος της Ε.Ο.Ν και η σχέση της με τον αρχηγό της. Κορυφαίο τεκμήριο για το φασιστικό υπόβαθρο του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου αποτελεί η προσπάθεια του Μεταξά να οργανώσει υποχρεωτικά ολόκληρη την ελληνική νεολαία, από 8 έως 20 ετών σε μια παραστρατιωτική οργάνωση. Η δικτατορία για να προσελκύσει τους νέους χρησιμοποιεί κάθε μέσο, όπως υλικές παροχές, υπόθαψη ταπεινών ενστίκτων και εκμετάλλευση της νεανικής ματαιοδοξίας. Η νεολαία, λοιπόν, του Μεταξά ήταν μια απομίμηση της χιτλερικής νεολαίας.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να απαντήσουν στην ερώτηση για τη σχέση της νεολαίας με τον αρχηγό της.

Η νεολαία του Μεταξά διαπαιδαγωγούνταν σύμφωνα με τις αρχές του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, και στη συνέχεια υιοθετούσε και υπεράσπιζε την τακτική του. Ως φορέας ιδεών σκοπό είχε να τις διατηρήσει και να τις μεταδώσει. Είχε φανατισμό χωρίς όμως υπερβολές, δεν αμφισβητούσε ποτέ τον αρχηγό της, αντίθετα ήταν ένα πιστό και υπάκουο όργανό του. Ο Μεταξάς στηριζόταν πολύ στη νεολαία του, επεδίωκε να του είναι πιστή και αφοσιωμένη, γιατί ήξερε πως με την κατάλληλη διαπαιδαγώγηση, η νεολαία, περισσότερο από τους ενήλικες πολίτες, θα μπορούσε να πιστέψει τις ιδέες του πραγματικά και να τις διαδώσει.

Στη συνέχεια, ακολουθώντας την ιστορική αφήγηση μπορούμε να παρουσιάσουμε περιληπτικά τη σχέση της δικτατορίας του Μεταξά με τα άλλα ολοκληρωτικά καθεστώτα της Ευρώπης, εκείνη την εποχή. Πώς κυβερνούσε τη χώρα και σε

ποια κατάσταση βρισκόταν ο λαός; Το επιπλέον υλικό που ακολουθεί, σε συνδυασμό με την φωτογραφία της αφήγησης, θα βοηθήσει ώστε να απαντηθεί και η ερώτηση που ακολουθεί. Πραγματικά ο Μεταξάς ήθελε να εμφυτεύσει την πειθαρχία στους ατίθασους, όπως πίστευε, Έλληνες. Μιμήθηκε το Τρίτο Ράιχ του Χίτλερ και μπόρεσε να δημιουργήσει ένα ομοίωμα των φασιστικών καθεστώτων ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά (προβολή της σοφίας του αρχηγού, ακατάσχετη πατριδοκαπηλεία, ρωμαϊκός χαιρετισμός κ.λπ). Όμως, ούτε οι αυταρχικές του μέθοδοι(καταπίεση εργαζομένων, κατάλυση των δημοκρατικών ελευθεριών, προπαγάνδα κατά του κοινοβουλευτισμού) ήταν ιδιαίτερα σκληρές, ούτε προχώρησε στη φυσική εξόντωση των αντιπάλων του. Κατάφερε όμως, μέσω ενός αποτελεσματικού αστυνομικού δικτύου, να διασπείρει ένα κλίμα φόβου, που βοήθησε στην εξουδετέρωση της αντιπολίτευσης. Συγχρόνως για την απόκτηση γοήτρου στο εσωτερικό, το καθεστώς χρησιμοποίησε όλες τις κλασικές μεθόδους των ολοκληρωτικών κυβερνήσεων. Ένας τεράστιος μηχανισμός – οργανώσεις νεολαίας, ραδιόφωνο, τύπος και εντυπωσιακοί δημόσιοι εορτασμοί – υμνούσαν σαν τις αρετές του καθεστώτος και τον αρχηγό του. Στην πραγματικότητα, όμως, ο λαός υπέφερε. Οι μισθοί και τα ημερομίσθια ήταν πολύ χαμηλά ενώ η άνοδος των τιμών μεγάλη. Η ανεργία αυξανόταν. Οι αγρότες βρισκόταν σε εξαθλίωση. Η φορολογία ήταν πολύ βαριά. Αντίθετα η τετραετία του Μεταξά ήταν πολύ ευνοϊκή για το μεγάλο κεφάλαιο, το οποίο κρατούσε τις πιο γερές θέσεις στην ελληνική οικονομία. Γενικά ο Μεταξάς καταδίκασε τη χώρα σε καθυστέρηση.

Δραστηριότητα: Παίρνοντας τα στοιχεία από την προηγούμενη αφήγηση οι μαθητές/-τριες μπορούν να απαντήσουν στην ερώτηση, ποιο καθεστώς προσπάθησε να μιμηθεί ο Μεταξάς, βρίσκοντας πολλά απ' αυτά τα στοιχεία και στην εικόνα που υπάρχει.

Ως προς την εξωτερική εμφάνιση του Μεταξά και τι αυτή φανερώνει (για να ολοκληρώσουμε την απάντηση της ερώτησης) πρέπει να πούμε ότι το σοβαρό και αυστηρό του ύφος, η σπητή του παρουσία, τα στρογγυλά γυαλιά του, η επισημότητα στο ντύσιμό του, αλλά και ολόκληρο το περιβάλλον, παραπέμπουν στην εικόνα ενός δικτάτορα.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να διαβάσουν το *Καπλάνι της Βιτρίνας* της Άλκης Ζέη. Μπορεί να αξιοποιηθεί όπως έχουμε προτείνει για ανάλογες δραστηριότητες, σε προηγούμενες ενότητες με δραματοποίηση κάποιας σκηνής.
- Να αναζητήσουν ποια θα μπορούσε να είναι τα επικίνδυνα βιβλία για ένα ολοκληρωτικό, ανελεύθερο καθεστώς. Είναι εκείνα που έχουν φιλελεύθερες ιδέες. Οι ιδέες αυτές θεωρούνται από το καθεστώς ανατρεπτικές και υπονομευτικές. Τα βιβλία αυτά, συνήθως, μιλούν για στέρξη της ελευθερίας, καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, έλλειψη σεβα-

σμού προς τον άνθρωπο κ.λπ. Αν τα βιβλία αυτά περάσουν τις ιδέες τους με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στο λαό και εκείνος συνειδητοποιήσει τις συνθήκες που ζει, θα θελήσει να τις αλλάξει άρα θα προσπαθήσει να ανατρέψει το καθεστώς. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι όλα τα ολοκληρωτικά καθεστώτα και σε όλες τις εποχές υιοθετούν την τακτική της καταστροφής των βιβλίων, που θεωρούν επικίνδυνα για τη διατήρηση της εξουσίας τους. Δεν φτάνουν βέβαια πάντα σε τόσο ακραίες μεθόδους, όπως το κάψιμο, αλλά συχνά τα λογοκρίνουν ή απαγορεύουν την κυκλοφορία τους.

Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

Α. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες να μάθουν για την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τις επιπτώσεις του στη χώρα. Οι συνέπειές του ήταν τραγικές για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Και το μήνυμα που πρέπει να περάσει στους μαθητές και τις μαθήτριες είναι ότι παρόμοιοι πόλεμοι πρέπει να αποφεύγονται.

Β. Στόχοι διδασκαλίας:

Οι μαθητές:

- Να αιτιολογήσουν το ξέσπασμα του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.
- Να γνωρίσουν τις Δυνάμεις του Άξονα και τις Συμμαχικές Δυνάμεις.
- Να μάθουν για τον τορπιλισμό την Έλλη.
- Να πάρουν πληροφορίες για τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο, γνωστό και ως Έπος του 1940.
- Να μάθουν για την Εθνική Αντίσταση.
- Να κατανοήσουν τις συνθήκες ζωής στην κατοχική Ελλάδα.
- Να πληροφορηθούν για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, αλλά και για το διωγμό και άλλων πληθυσμών από τους Ναζί.
- Να μάθουν για την νίκη των Συμμαχικών Δυνάμεων.
- Να πάρουν πληροφορίες για την Ένωση των Δωδεκανήσων με την Ελλάδα.
- Να αντιληφθούν τις συνέπειες του Εμφυλίου Πολέμου.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφορμή: Η αφορμή δίνεται από μια επίσκεψη στην Εθνική Βιβλιοθήκη, όπου οι ήρωες βρήκαν πρωτοσέλιδα από εφημερίδες της εποχής, που ανακοινώνουν τον τορπιλισμό της Έλλη. Διαβάζουν αυτές τις έμμεσες γραπτές πηγές και τις συζητούν με τον παππού του ενός παιδιού, που γεννήθηκε στην Κατοχή και ο πατέρας του πήρε μέρος στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Οι εφημερίδες αναφέρονται στο γεγονός του τορπιλισμού του καταδρομικού πλοίου «Έλλη» στο λιμάνι της Τήνου. Το πλοίο άρπαξε φωτιά και βυθίστηκε, παρά τις προσπάθειες το πληρώματος να το σώσουν. Φαίνεται ότι δεν υπήρχαν ακόμη πληροφορίες, όταν γράφτηκαν οι τίτλοι των άρθρων, για το ποιος ευθυνόταν για αυτή την επίθεση.

Στην ιστορική αφήγηση αναφέρεται ότι ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είχε ξεσπάσει ένα χρόνο νωρίτερα στην Ευρώπη. Ο Αδόλφος Χίτλερ στη Γερμανία και ο Μπενίτο Μουσολίνι στην Ιταλία συμάχησαν, σχηματίζοντας τις δυνάμεις του Άξονα με σκοπό να μεγαλώσουν τα σύνορά τους. Ο Χίτλερ είχε αναγκάσει την Αυστρία να πάρει το μέρος τους και είχε καταλάβει την Τσεχοσλοβακία, ενώ ετοιμαζόταν να εισβάλει και στην Πολωνία. Ο Μουσολίνι είχε καταλάβει την Αλβανία και είχε

παρόμοια σχέδια για την Ελλάδα. Η Αγγλία και η Γαλλία αντέδρασαν και συμμαχισαν, για να αντιμετωπίσουν τις Δυνάμεις του Άξονα. Το μέρος τους πήραν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, που όλες μαζί ονομάστηκαν Συμμαχικές Δυνάμεις. Σε αυτές προστέθηκαν στην πορεία η Η.Π.Α., η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία, ενώ με το μέρος των Δυνάμεων του Άξονα πήγε η Ιαπωνία.

Σχολιασμός χάρτη: Στις Συμμαχικές Δυνάμεις ανήκαν η Αγγλία, η Γαλλία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Δανία, η Νορβηγία, η Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία, η Τσεχοσλοβακία, η Πολωνία, η Ρωσία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ε.Σ.Σ.Δ.. Στις Δυνάμεις του Άξονα ανήκαν η Γερμανία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Ουγγαρία, η Αλβανία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η Φιλανδία.

Ουδέτερες έμειναν η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Σουηδία η Ελβετία και η Τουρκία.

Παρά τον τορπιλισμό της Έλλης, από ιταλικό υποβρύχιο, ο Ιωάννης Μεταξάς προσπάθησε να διατηρήσει την ουδετερότητα της χώρας. Ο Μουσολίνι είχε όμως άλλα σχέδια. Ήθελε να εμπλέξει τη χώρα στον πόλεμο.

Ανάλυση γραπτών πηγών: Πρόκειται για απόσπασμα από το τελεσίγραφο που έστειλε ο Μουσολίνι στον Μεταξά. Ζητάει την παράδοση της Ελλάδας και προειδοποιεί, πως αν υπάρξει αντίσταση, θα αντιμετωπιστεί με τα όπλα.

Το δεύτερο κείμενο είναι απόσπασμα από την απάντηση του Μεταξά στον Μουσολίνι. Δε δέχεται την παράδοση και καλεί ολόκληρο το έθνος να αντισταθεί στην ιταλική κατοχή, επικαλούμενος τους γενναίους προγόνους.

Δραστηριότητα: Πληροφορίες για τον Ιωάννη Μεταξά και τη δράση του μπορείτε να βρείτε στην Ενότητα «Βιβλία στη Φωτιά».

Παρά τις αντιξοές συνθήκες οι Έλληνες πέτυχαν νίκες στο Αλβανικό Μέτωπο, όπου αντιμετώπισαν τους Ιταλούς.

Ανάλυση εικόνων: Οι κακουχίες στο Αλβανικό Μέτωπο ήταν μεγάλες, κυρίως λόγω των καιρικών συνθηκών. Ο χειμώνας ήταν πάρα πολύ βαρύς και οι στρατιώτες δεν ήταν συνηθισμένοι σε αυτό. Υπήρχαν ωστόσο και στιγμές ξεκούρασης και χαλάρωσης. Μπορείτε να διαβάσετε αποσπάσματα από το *Άξιον Εστί* και το *Άσμα Ηρωικό και Πένθιμον για τον χαμένο ανθυπολοχαγό* του Ελύτη, που περιγράφει τις συνθήκες ζωής στο Αλβανικό Μέτωπο.

Δραστηριότητα: Εικονική γνωριμία με επιζώντες του αλβανικού μετώπου μπορούν να κάνουν οι μαθητές στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.proforiki-istoria.net.

Παρά τη νίκη των Ελλήνων στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο, οι Γερμανοί δεν άργησαν να καταλάβουν την Ελλάδα, αφού βρίσκονταν ήδη στα Βαλκάνια και είχαν συνάψει συμφωνίες συνεργασίας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

Σχολιασμός χάρτη: Στον έντυπο χάρτη της Βέρμαχτ μπορείτε να παρατηρήσετε την πορεία των Γερμανών στην Ελλάδα.

Οι Έλληνες αντιστάθηκαν οργανωμένα ή με ανταρτοπόλεμο. Η αντίσταση δεν περιορίστηκε μόνο στα ελληνικά σύνορα. Εξαπλώθηκε στη Μέση Ανατολή και την

Αίγυπτο, όπου είχαν καταφύγει αξιωματικοί του ελληνικού στρατού και πολιτικοί. Στη Μάχη της Κρήτης οργανώθηκαν στην Αντίσταση Άγγλοι, Νεοζηλανδοί και Αυστραλοί.

Ανάλυση εικόνων: Οι Έλληνες αντιστέκονταν γράφοντας συνθήματα στους τοίχους, κάνοντας σαμποτάζ, δημιουργώντας εξεγέρσεις, τραγουδώντας επαναστατικά τραγούδια.

Οι Γερμανοί αντιδρούσαν στη Αντίσταση των Ελλήνων με αντίποινα. Έκαιγαν χωριά. Εκτελούσαν τους άντρες τους.

Ανάλυση γραπτής πηγής και εικόνας: Η γραπτή εικόνα περιγράφει με αριθμούς την πείνα, που ταλάνιζε τη χώρα την περίοδο της Κατοχής. Πολλοί ήταν αυτοί που πέθαιναν από ασιτία. Έτσι, συσσίτια, σαν αυτό που δείχνει η εικόνα ήταν σωτηρία για τους πληθυσμούς των πόλεων.

Με αφορμή την επίσκεψη των ηρώων και στο Εβραϊκό Μουσείο, μπορείτε να αναφερθείτε στο Ολοκαύτωμα των Εβραίων αλλά και στην εξόντωση και άλλων ομάδων πληθυσμού από τους Ναζί.

Ανάλυση γραπτών πηγών: Το πρώτο κείμενο αποτελεί την προσωπική μαρτυρία ενός Εβραίου της Θεσσαλονίκης, που έζησε στο Άουσβιτς. Περιγράφει το ταξίδι του από τη Θεσσαλονίκη προς το στρατόπεδο συγκέντρωσης, τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης κατά τη διάρκεια του, αλλά και τη δύσκολη ζωή στο στρατόπεδο.

Το δεύτερο κείμενο περιγράφει την αλληλεγγύη μεταξύ των Εβραίων και των Χριστιανών στην Ελλάδα. Παρά τις γερμανικές απειλές, πολλοί Χριστιανοί βοήθησαν τους Εβραίους, κρύβοντάς τους στα σπίτια τους.

Τελικά, οι Συμμαχικές Δυνάμεις νίκησαν και συναντήθηκαν στη Γιάλτα της Κριμαίας, τον Φεβρουάριο του 1945, για να ορίσουν τα νέα σύνορα. Οι Η.Π.Α. αποφάσισαν να βοηθήσουν οικονομικά την Ευρώπη με σκοπό να έχουν ένα προβάδισμα στην περιοχή. Αυτό δυσαρέστησε την Ε.Σ.Σ.Δ. και άρχισε μεταξύ των δύο χωρών μια περίοδος κατασκοπίας και προστριβών, που έμεινε γνωστή με το όνομα «Ψυχρός Πόλεμος».

Το 1945, ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, για τη διασφάλιση της ειρήνης στον κόσμο.

Η Ελλάδα που ανήκε στις Συμμαχικές Δυνάμεις απαίτησε την απόκτηση της Βόρειας Ηπείρου, της Κύπρου και των Δωδεκανήσων. Κατάφερε, όμως, τελικά μόνο την προσάρτηση των Δωδεκανήσων, το 1947.

Δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες για τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία των Δωδεκανήσων στο διαδίκτυο.

Ανάλυση εικόνας και γραπτής πηγής: Η εικόνα με τους πανηγυρισμούς για την άφιξη των Βρετανών στρατιωτών είναι πολύ εύγλωτη. Συναισθήματα χαράς και λύτρωσης παρατηρούνται στα πρόσωπα. Τα παιδιά φορούν χάρτινα καπέλα, θυμίζουν εκείνα των Βρετανών στρατιωτών και καλωσορίζουν τους Συμμάχους.

Ο τίτλος από εφημερίδα της εποχής ανακοινώνει την απελευθέρωση των Αθη-

νών, την αποχώρηση των τελευταίων Γερμανών από τη χώρα και τον ενθουσιασμό του λαού.

Ωστόσο οι διαφωνίες μεταξύ των πολιτικών οδήγησαν τη χώρα σε εμφύλια σύγκρουση από το 1945 ως το 1949.

Ανάλυση εικόνας: Ο πίνακας του Νίκου Εγγονόπουλου αποτελεί ένα εύστοχο σχόλιο για τον Εμφύλιο Πόλεμο. Ο αδελφός σκότωνε τον αδελφό και οι διώξεις, οι εξορίες και οι εκτελέσεις των αντιφρονούντων ήταν καθημερινό φαινόμενο.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Ορισμένες από τις συνέπειες του Εμφυλίου Πολέμου μπορείτε να διαβάσατε στο απόσπασμα από το αφιέρωμα της Καθημερινής.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να διαβάσουν το *Ημερολόγιο της Άνας Φρανκ*, το βιβλίο της Μαρίας Μανωλάκου, *Από το Ημερολόγιο ενός παιδιού της κατοχής*, το βιβλίο *Τότε που ζούσαμε του Ασημάκη Πανσέληνου* και να καταγράψουν μαρτυρίες για το πώς ζούσαν τότε τα παιδιά.
- Να αναζητήσουν μαρτυρίες παιδιών, που ζουν σύγχρονα πολεμικά γεγονότα.
- Να διαβάσουν το κλασικό αντιπολεμικό μυθιστόρημα του Στρατή Μυριβήλη, *Η ζωή εν τάφω* και να βρουν αντίστοιχα αντιπολεμικά έργα που γράφτηκαν στη χώρα που κατοικούν.
- Να δουν την ταινία *Τι έκανες στον πόλεμο Θανάση;* αλλά και την ιταλική ταινία *Η ζωή είναι ωραία* και να συζητήσουν για τα μηνύματα των ταινιών.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΠΟΛΛΟΥΣ ΚΟΠΟΥΣ

Α. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες να πάρουν πληροφορίες για ορισμένα πρόσφατα ιστορικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα από τη δεκαετία του 1950 και ως σήμερα και στην Ελλάδα συνέβαλαν στη διαμόρφωση της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας.

Β. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να μάθουν για τις εσωτερικές και εξωτερικές μεταναστεύσεις των Ελλήνων κατά τις δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970.
- Να αιτιολογήσουν την άσταστη πολιτική και οικονομική κατάσταση της χώρας από τον Εμφύλιο Πόλεμο ως και την εποχή της Δικτατορίας.
- Να πάρουν πληροφορίες για τα χρόνια της Δικτατορίας και την αντίσταση του πληθυσμού.
- Να μάθουν για το Πολυτεχνείο και τη συμβολή των φοιτητών και των μαθητών/-τριων στον αγώνα κατά της Χούντας.
- Να πληροφορηθούν για την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο (πιο αναλυτικές πληροφορίες δίνονται στην ενότητα που αφιερώνεται στη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου).
- Να μελετήσουν της εποχή της Μεταπολίτευσης.
- Να αποκτήσουν γνώσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- Να ενημερωθούν πολύ σύντομα για τον ρόλο της Ελλάδας στα Βαλκάνια και τις αλλαγές που προκάλεσαν οι πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή.
- Να γνωρίσουν για την επανάκαμψη του Μακεδονικού Ζητήματος και τις σχέσεις της Ελλάδας με τα Σκόπια.
- Να μάθουν ποια ήταν η στάση της Ελλάδας στον πόλεμο του Κουβέιτ.
- Να σχολιάσουν τις μεγάλες αναταραχές στον χώρο της εκπαίδευσης, τη δεκαετία του 1990.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφήγηση: Οι ήρωες επισκέφθηκαν μια έκθεση φωτογραφίας, αφιερωμένη στη φωτογράφο Βούλα Παπαϊωάννου, στο Μουσείο Μπενάκη και με αφορμή μια καρτ-ποσταλ που αγόρασαν, αρχίζουν τη συζήτηση για τα χρόνια που ακολούθησαν τον Εμφύλιο Πόλεμο. Έχουν καλέσει την επιμελήτρια της έκθεσης, την Δάφνη, για να τους βοηθήσει στην έρευνά τους.

Ανάλυση εικόνας: Όπως κάνουν και οι ήρωες του βιβλίου, ανάλογα μπορείτε και εσείς να σχολιάσετε τη φωτογραφία της Βούλας Παπαϊωάννου με τίτλο *Τα και-*

νούρια παπούτσια, ξεκινώντας από τη περιγραφή της εικόνας και καταλήγοντας, μέσα από ερωτήσεις, σε μια συζήτηση για τον συμβολισμό της.

Η αφήγηση αρχίζει με αναφορές στις δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, οι οποίες επικρατούσαν στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στην επαρχία, μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο. Αυτές οδήγησαν πολλούς Έλληνες προς τα μεγάλα αστικά κέντρα ή προς το εξωτερικό, για να βρουν δουλειά.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Το κείμενο περιγράφει την κατάσταση στην οποία βρισκόταν η ύπαιθρος, μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Ανάλυση εικόνων: Οι φωτογραφίες ανθρώπων που φωτογραφίζονται έξω από τα σπίτια τους στον Πειραιά και μιας γυναίκας με τα παιδιά της, που περιμένει έτοιμη να μεταναστεύσει, εικονογραφούν τις δυσκολίες της εποχής.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μπορείτε να παρακινήσετε τους/τις μαθητές/-τριες σας, να πάρουν συνεντεύξεις από τους παππούδες και της γιαγιάδες τους και να διερευνήσουν τους λόγους που τους οδήγησαν στη Μετανάστευση.

Η πολιτική αστάθεια οδήγησε τελικά στο πραξικόπημα των Συνταγματαρχών και στην επιβολή της Χούντας στις 21 Απριλίου 1967.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Το κείμενο είναι απόσπασμα από το λογοτεχνικό βιβλίο *Τα γενέθλια* της Ζωρζ Σαρή. Μέσα από τις αναμνήσεις ενός παιδιού περιγράφεται η βραδιά της επιβολής της Χούντας και η σύλληψη ενός πολιτικού.

Η Δικτατορία κράτησε επτά χρόνια. Ο λαός αντιστάθηκε, παρά τις συλλήψεις, τις εξορίες, τους βασανισμούς. Από τα σημαντικά γεγονότα της περιόδου ήταν η εξέγερση του Πολυτεχνείου, όπως έμεινε στην ιστορία. Η εισβολή των τανκς στον πανεπιστημιακό χώρο και ο θάνατος φοιτητών και μαθητών προκάλεσε τη διεθνή κατακραυγή, για το καθεστώς της Χούντας. Ενώ οι κακοί χειρισμοί στο θέμα της Κύπρου συνέβαλαν στην εισβολή των Τούρκων στο βόρειο τμήμα του νησιού, οδήγησαν τελικά στην πτώση της Χούντας. Η εποχή που ακολούθησε έμεινε γνωστή ως Μεταπολίτευση. Η βασιλεία καταργήθηκε με δημοψήφισμα και ιδρύθηκαν δύο νέα κόμματα που μεσουρανούν μέχρι σήμερα στο πολιτικό στερέωμα, η Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ.

Ανάλυση εικόνας: Οι φοιτητές και οι μαθητές/-τριες σκαρφαλωμένοι στη στέγη του Πολυτεχνείου διεκδικούν τη δημοκρατία.

Δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε στο διαδίκτυο το *Δρόμο* του Μάνου Λοΐζου, να ακούσετε το σκοπό του τραγουδιού και να το τραγουδήσετε ή να αναλύσετε τους στίχους τους.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε και άλλα τραγούδια που ακούγονταν στο Πολυτεχνείο. Αν θέλετε μπορείτε να βρείτε τις μαγνητοφωνημένες ραδιοφωνικές εκπομπές, που έκαναν οι φοιτητές κατά τη διάρκεια της κατάληψης του Πολυτεχνείου.

Στη συνέχεια γίνεται λόγος για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινό-

τητας και τις προσπάθειες που έκανε η Ελλάδα για να ενταχθεί τελικά ως ισότιμο μέλος της Κοινότητας, στις 1 Ιανουαρίου 1981. Το 1991, η Ε.Ο.Κ. μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση και η Συνθήκη του Μάαστριχτ πρότεινε, εκτός από την οικονομική, την νομισματική και την πολιτική ένωση των χωρών που ανήκαν σε αυτήν.

Δραστηριότητα Χάρτη: Τα μέλη που ανήκουν σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι: Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Δανία, Ιρλανδία, Αγγλία, Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Αυστρία, Φιλανδία, Σουηδία, Κύπρος, Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λεττονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία.

Τη δεκαετία του 1990, άλλαξε ο χάρτης των Βαλκανίων. Η διάλυση της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και οι πολεμικές συγκρούσεις που ακολούθησαν οδήγησαν στη δημιουργία νέων κρατών, όπως φαίνεται και στους χάρτες της περιοχής της Γιουγκοσλαβίας το 1945 και σήμερα. Τα νέα κράτη που ιδρύθηκαν ήταν η Σλοβενία, η Κροατία, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, η Σερβία και το Μαυροβούνιο. Η Ελλάδα προσπάθησε να προτείνει ειρηνευτικές λύσεις, στη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων. Αλλά όταν τα Σκόπια αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν το όνομα Μακεδονία για το νέο τους κράτος, η Ελλάδα έφερε αντιρρήσεις και πρότεινε την ονομασία Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Ανάλυση εικόνας: Η χρήση του ονόματος Μακεδονία, από τα Σκόπια για την ονομασία του κράτους τους, είχε ως συνέπεια να επανέλθει στο προσκήνιο το Μακεδονικό ζήτημα και να γίνουν μεγάλες διαδηλώσεις σε όλη την Ελλάδα. Η συγκεκριμένη φωτογραφία είναι από μια τέτοια διαδήλωση στη Θεσσαλονίκη.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ξέσπασε και ο Πόλεμος του Κουβέιτ, μετά από την εισβολή του Ιράκ στην περιοχή. Η Ελλάδα πήρε το μέρος της Αμερικής, της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας, που μαζί με τον Ο.Η.Ε. κήρυξαν πόλεμο κατά του Ιράκ.

Πρόσθετη δραστηριότητα: Μπορείτε να αναζητήσετε τα αρχεία εφημερίδων στη βιβλιοθήκη της πόλης σας ή στο διαδίκτυο και να συγκεντρώσετε περισσότερες λεπτομέρειες για τον πόλεμο του Κουβέιτ.

Την ίδια εποχή στον χώρο της παιδείας επικρατούσε μεγάλος αναβρασμός, που οδήγησε σε καταλήψεις των σχολείων από μαθητές/-τριες και καθηγητές/-τριες για πολύ μεγάλο χρονικό, ο θάνατος ενός καθηγητή στην Πάτρα, του Νίκου Τεμπονέρα, ανάγκασε την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσotάκη να υποχωρήσει. Ωστόσο και οι νέες αλλαγές, που πρότεινε το υπουργείο Παιδείας, δεν έγιναν δεκτές και οι αντιδράσεις συνεχίστηκαν.

Ανάλυση εικόνας: Απεικονίζεται στιγμιότυπο από τη διαδήλωση μαθητών/-τριων, φοιτητών και εκπαιδευτικών κατά των αλλαγών που πρότεινε το Υπουργείο Παιδείας. Διαβάσετε τα συνθήματα που διακρίνονται.

Σχολιασμός γραπτής πηγής: Στο κείμενο αναφέρονται μερικές από τις αλλαγές που πρότεινε το Υπουργείο Παιδείας, όπως η επαναφορά της ποδιάς. Ωστόσο

δίνονται και ορισμένες ερμηνείες, για την ένταση που είχε το φαινόμενο των καταλήψεων. Ήταν η έκφραση των βαθύτερων κοινωνικών διεργασιών και της αμφισβήτησης των νέων, για όλες τις μορφές εξουσίας. Μια παρόμοια τάση υπήρχε και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, που επηρέασε και την Ελληνική κοινωνία.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να βρουν στοιχεία και για άλλα γεγονότα που συνέβησαν στον κόσμο κατά τις δεκαετίες του 1960, 1970 και 1980 που έγιναν γνωστά και στην Ελλάδα και άγγιξαν την κοινή γνώμη. Λέξεις κλειδιά: Ο άνθρωπος στο φεγγάρι, Δολοφονία Κένεντυ, Πόλεμος στο Βιετνάμ, Παιδιά των λουλουδιών, Μάιος του 1968, πτώση του τοίχους του Βερολίνου, διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ.
- Να συζητήσουν για τα ΥΠΕΡ και τα ΚΑΤΑ της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. ή στη νομισματική ζώνη του ευρώ, για τα ΣΥΝ και ΠΛΗΝ ενός ενιαίου Συντάγματος για τις χώρες της Ε.Ε.
- Να δουν και να σχολιάσουν τις ακόλουθες ταινίες: *SOS Πεντάγωνο καλεί Μόσχα*, του Στάνλεϋ Κιούμπρικ, *Αποκάλυψη τώρα* του Φράνσις Φόρττ Κόπολα, το *Z* του Κώστα Γαβρά, τα *Πετρινα Χρόνια* του Παντελή Βούλγαρη, τη *Λούφα και Παραλλαγή* του Νίκου Περράκη.

ΣΥΝΟΡΑ Η ΤΕΧΝΗ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΕΙ

A. Σκοπός

Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει σ' αυτήν την ενότητα να ενημερωθούν για την ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων στην Ελλάδα, από το 19^ο αιώνα και μετά και να γνωρίσουν σημαντικούς Έλληνες καλλιτέχνες, που διέπρεψαν σ' όλους τους τομείς και η ακτινοβολία τους ξεπέρασε τα σύνορα της χώρας.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες:

- Να μάθουν για τους τομείς της τέχνης που αναπτύχθηκαν στη σύγχρονη Ελλάδα.
- Να δουν τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα και τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες.
- Να γνωρίσουν τους σημαντικούς ζωγράφους, που δραστηριοποιήθηκαν στην Ελλάδα και το εξωτερικό και την τεχνοτροπία που ακολούθησαν.
- Να διαβάσουν σημαντικούς Έλληνες λογοτέχνες, ποιητές και πεζογράφους, που διαβάστηκαν εκτός ελληνικών συνόρων και διακρίθηκαν.
- Να μάθουν για την εξέλιξη της ελληνικής μουσικής, τα είδη της και τους εκπροσώπους της, ερμηνευτές και δημιουργούς, που διέπρεψαν και στο εξωτερικό.
- Να γνωρίσουν δημιουργούς του σύγχρονου ελληνικού κινηματογράφου, που διακρίθηκαν στο εξωτερικό
- Να πληροφορηθούν για σημαντικές διακρίσεις, που πέτυχε η Ελλάδα στο χώρο του αθλητισμού

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφόρμιση: Οι μαθητές/-τριες κατά την έρευνά τους, στην ενότητα αυτή, αναζητούν πληροφορίες για την ανάπτυξη και την πορεία που ακολούθησε η τέχνη στην Ελλάδα, από το 19ο αιώνα και μετά. Καταφεύγουν σ' ένα εικαστικό εργαστήριο, όπου εκεί ο υπεύθυνος, που είναι ιστορικός τέχνης, τους δίνει το κατάλληλο υλικό.

Η ενότητα μπορεί να χωριστεί σε υποενότητες, ανάλογα με το είδος της τέχνης που διαπραγματεύεται κάθε φορά.

Είναι αυτονόητο ότι βασικό ρόλο στην ενότητα αυτή παίζουν οι φωτογραφίες. Η αρχή γίνεται από την αρχιτεκτονική, μέσα από ένα λεύκωμα φωτογραφιών, όπου παρουσιάζονται διάφορα δείγματά της και αναφέρονται τα χαρακτηριστικά της. Τονίζεται ιδιαίτερα ότι όλοι οι αρχιτέκτονες ήταν ξένοι.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες μπορούν να καταφύγουν στις φωτογραφίες, για να ανακαλύψουν αυτά τα χαρακτηριστικά (κίονες, μετώπες, αετώματα, μάρ-

μαρο, τοξωτές πόρτες και παράθυρα κ.λπ.). Στη συνέχεια πρέπει να φανταστούν το εσωτερικό των κτηρίων (χώροι τεράστιοι, σαλόνια, βιβλιοθήκες, βοηθητικοί χώροι, βαριά έπιπλα).

Η επόμενη υποενότητα ασχολείται με την ζωγραφική μέσα από πίνακες, που οι ήρωες βρίσκουν σε οδηγούς εκθέσεων ή σε βιβλία ιστορίας της τέχνης.

Αναφέρονται τα ονόματα γνωστών Ελλήνων ζωγράφων, που διέπρεψαν στο εξωτερικό. Οι πίνακες εδώ έχουν πρωταρχική σημασία για τη διδασκαλία.

Στον πρώτο πίνακα του Λύτρα «Η Αντιγόνη εμπρός στο νεκρό Πολυνείκη», μπορεί να γίνει πρώτα η αφήγηση του μύθου: Ο Κρέοντας, βασιλιάς της Θήβας απαγόρευσε την ταφή του Πολυνείκη, που σκοτώθηκε πολεμώντας εναντίον της πατρίδας του, για να πάρει το θρόνο από τον αδερφό του Ετεοκλή. Η Αντιγόνη όμως, αδερφή του Πολυνείκη, παραβαίνει τη διαταγή του βασιλιά και υπακούοντας στους άγραφους νόμους των θεών, που θεωρούν μεγάλη ασέβεια να μείνει άταφος ο νεκρός, πηγαίνει να θάψει τον αδερφό της.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες, για να δείξουν το ρεαλισμό του πίνακα θα πρέπει να παρουσιάσουν τα συναισθήματα, που φαίνεται να διακατέχουν την Αντιγόνη (λύπη, οργή, αγανάκτηση, αγάπη, φόβος). Επίσης στον πίνακα με ρεαλισμό αποδίδονται και τα πρόσωπα της Αντιγόνης αλλά και του νεκρού Πολυνείκη.

Ανάλυση εικόνας: Στον πίνακα τώρα του Γύζη τα «Αρραβωνιάσματα των παιδιών», θα πρέπει κυρίως να προσεχθούν η ατμόσφαιρα στην οποία μεταφέρει με τους γήινους χρωματισμούς και την έκφραση των προσώπων. Αν και το γεγονός είναι ευχάριστο, η χαρά των προσώπων είναι συγκρατημένη. Αξιοπρόσεχτο είναι επίσης το νεαρό της ηλικίας των παιδιών, το οποίο παραπέμπει σε παλαιότερες εποχές, όπου η ένωση δύο νέων ήταν αποτέλεσμα συμφωνίας των οικογενειών τους. Άλλωστε και στον πίνακα τα παιδιά δεν φαίνεται να έχουν ενεργό συμμετοχή αλλά περισσότερο παθητική στάση.

Ανάλυση πηγής: Στο ανέκδοτο γράμμα του Γύζη προς το Λύτρα, που παρατίθεται παρακάτω, θα πρέπει οι μαθητές/-τριες να καταλάβουν την πικρία που εκφράζει ο καλλιτέχνης (ενώ η τέχνη του εκτιμάται και αποθεώνεται από τους άλλους καλλιτέχνες, οι κριτικοί δεν συμερίζονται τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό αυτή την άποψη). Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί, ποια στάση τηρεί ο ίδιος ο καλλιτέχνης απέναντι σ' όλ' αυτά (μετριοπάθεια, γιατί γνωρίζει ότι η ενασχόληση με την τέχνη δεν ολοκληρώνεται ποτέ, άρα κι ένας καλλιτέχνης δεν μπορεί ποτέ να θεωρείται φτασμένος, ολοκληρωμένος, όσο ψηλά κι αν έχει φτάσει).

Ανάλυση εικόνας: Παρακάτω οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να παρατηρήσουν τον πίνακα «Τοπίο» του Παρθένη. Θα πρέπει να μιλήσουν για τα χρώματα και να παρατηρήσουν ότι η φύση δεν αποδίδεται εντελώς ρεαλιστικά, αποτέλεσμα μιας πιο μοντέρνας τεχνοτροπίας, που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης.

Από δω και πέρα περνάμε σε μια καινούργια περίοδο για τη ζωγραφική, που ξεκινά μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους

Γερμανούς. Οι καλλιτέχνες ασχολούνται με την καθημερινή ζωή και τα κοινωνικά προβλήματα. Η τέχνη τους, όμως, είναι περισσότερο αφηρημένη.

Ανάλυση εικόνας: Οι πίνακες του Γαίτη και του Σπυρόπουλου, που ζητείται από τους/τις μαθητές/-τριες να περιγραφούν, είναι ένα παράδειγμα αυτής της καινούργιας τεχνοτροπίας. Ο πρώτος είναι μια άποψη των Φηρών της Σαντορίνης, όπου ο ζωγράφος προσπαθεί να αναπαραστήσει την συγκεκριμένη αρχιτεκτονική του νησιού με πιο αφηρημένο τρόπο. Ο δεύτερος είναι μια άποψη της Μυκόνου, ακόμη, πιο αφηρημένη. Μπορούν να καθοδηγηθούν οι μαθητές/-τριες λέγοντάς τους το θέμα του κάθε πίνακα. Μετά θα πρέπει οι ίδιοι να προσπαθήσουν να βρουν τα στοιχεία του στους πίνακες. Μπορούν όμως ν' αφεθούν οι μαθητές/-τριες, ελεύθεροι, να λειτουργήσουν και με τη φαντασία τους.

Κατά τη δεκαετία του 1960 η αφηρημένη τέχνη πλέον κυριαρχεί. Εδώ ενδιαφέρει, οι μαθητές/-τριες να καταλάβουν, όχι μόνο, ότι η πραγματικότητα δεν παρουσιάζεται, όπως είναι, αλλά όπως τη φαντάζεται ο καλλιτέχνης αλλά και ότι οι πίνακες συνθέτονται χρησιμοποιώντας διάφορα υλικά, πολλές φορές ασύμβατα μεταξύ τους.

Ανάλυση εικόνας: Στους πίνακες του Κεσσανλή και του Κανιάρη, που ακολουθούν, πρέπει οι μαθητές/-τριες να ανακαλύψουν τα διαφορετικά υλικά (πλαστικό, μέταλλο). Στο γλυπτό του Τάκι αξίζει να επισημανθεί η διαφορετική αντίληψη για τη γλυπτική.

Στην περίοδο της Δικτατορίας πολλοί Έλληνες καλλιτέχνες έφυγαν για το εξωτερικό, ενώ στη δεκαετία του '80 παίρνουν πλέον μέρος συστηματικά σε διεθνείς εκθέσεις και κερδίζουν πολλές διακρίσεις.

Σημείωση: Σ' αυτή την υποενότητα για τη ζωγραφική υπάρχουν πίνακες που δεν συζητούνται. Καλό θα ήταν να μην περάσουν εντελώς απαρατήρητοι αλλά να παρουσιαστούν στους/-στις μαθητές/-τριες ως αντιπροσωπευτικά δείγματα της εποχής που φτιάχτηκαν. Μπορούν εδώ οι μαθητές/-τριες να περιγράψουν, όσο γίνεται, αυτό που βλέπουν ή που φαντάζονται και ίσως, αν υπάρξει ενδιαφέρον, να αναζητηθούν πληροφορίες για τον καλλιτέχνη ή να παρουσιαστούν κι άλλα του έργα.

Δραστηριότητα: Μια ιδιαίτερη αναφορά γίνεται παρακάτω στο γλύπτη Γιαννούλη Χαλεπά. Αφού δοθούν οι πληροφορίες, μπορεί να αναφερθεί το πολύ γνωστό του έργο «Η Κοιμωμένη», που βρίσκεται και σήμερα στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών και τα παιδιά μόνα τους στη συνέχεια να φέρουν φωτογραφίες και από το συγκεκριμένο έργο αλλά και από τα άλλα δύο που αναφέρονται «Το παραμύθι της Πεντάμορφης» και «Ο Σάτυρος που παίζει με τον Έρωτα».

Η επόμενη υποενότητα αναφέρεται στη λογοτεχνία και οι ήρωες της ιστορίας μας βρίσκουν τις διάφορες πληροφορίες μέσα από το διαδίκτυο.

Ξεκινούν από τον Καβάφη. Μετά από ένα σύντομο βιογραφικό και μια αναφορά σε συγκεκριμένα έργα του, παρουσιάζεται ολόκληρο ένα ποίημά του.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Το ποίημα του Καβάφη πρέπει να διαβαστεί και να κατανοηθεί το θέμα του: Αναφέρεται στην εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία, στην οποία δεν συμμετείχαν οι Σπαρτιάτες, φερόμενοι εγωιστικά. Η σημασία της εκστρατείας ήταν πολύ μεγάλη, για τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, ως τα βόρεια της ανατολής. Το επίτευγμα ήταν πολύ σημαντικό, για να ασχοληθεί κανείς με την υπεροπτική στάση των Σπαρτιατών.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Στη συνέχεια δίνονται κάποιες πληροφορίες από τη ζωή και το έργο του Νίκου Καζαντζάκη. Από τους/τις μαθητές/-τριες ζητείται να προσπαθήσουν να ερμηνεύσουν τη φράση *Δεν ελπίζω τίποτα. Δεν φοβούμαι τίποτα. Είμαι ελεύθερος*. Εδώ ο Καζαντζάκης φαίνεται να μην εξαρτάται και να μην δεσμεύεται από κανένα συναίσθημα, θετικό ή αρνητικό. Δεν προσδοκά τίποτα, ώστε η στάση του να καθορίζεται από επιθυμίες και ελπίδες, αλλά κυρίως δεν φοβάται τίποτα, ώστε να είναι αναγκασμένος να κάνει συμβιβασμούς. Η φράση μέσα στο απόλυτο νόημά της θέλει να πει, ότι ο άνθρωπος πρέπει να απαλλαγεί από κάθε είδους εξαρτήσεις, που δημιουργεί το μυαλό και η ψυχή, για να νιώσει ελεύθερος. Το ζήτημα είναι αν κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί. Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να εκφράσουν την άποψή τους. Επίσης οι μαθητές/-τριες καλό θα ήταν να καταφέρουν να διαβάσουν το έργο του Καζαντζάκη «Καπετάν Μιχάλης» και να παρουσιάσουν στην τάξη το περιεχόμενό του.

Δραστηριότητα: Ο Σεφέρης είναι ο επόμενος ποιητής που παρουσιάζεται. Εδώ θα πρέπει να μάθουν οι μαθητές/-τριες ότι ήταν ο πρώτος Έλληνας λογοτέχνης που βραβεύτηκε με το Νόμπελ, να προσπαθήσουν να διαβάσουν το χειρόγραφο του ποιητή και να αναζητήσουν μελοποιημένα ποιήματά του από το CD που προτείνεται.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Η αναφορά στον Ελύτη θα πρέπει να γίνει και πάλι σε σχέση με το βραβείο Νόμπελ που πήρε, για να φανεί έτσι, μέσα από τους δυο νομπελίστες ποιητές, η ακτινοβολία της ελληνικής ποίησης στο εξωτερικό. Στη συνέχεια θα πρέπει να διαβαστεί το απόσπασμα από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη. Αν και είναι λίγο δύσκολο στην κατανόηση, εξαιτίας των υπερρεαλιστικών στοιχείων που περιέχει, είναι εύκολο να επισημανθεί η σημασία που έχει η διατήρηση της γλώσσας, για τη δημιουργία της εθνικής συνείδησης.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Η παρουσίαση του Ρίτσου θα πρέπει να ξεκινήσει από την ανάγνωση του ποιήματος για την *Ειρήνη*, που παρατίθεται. Το θέμα είναι απλό και κατανοητό. Ο τρόπος που το διαπραγματεύεται μπορεί να γίνει αντιληπτός από τους/τις μαθητές/τριες, αν απαντήσουν στην ερώτηση «τι είναι η Ειρήνη για τον ποιητή». Η απάντηση δίνεται στην αρχή μέσα από μια εικόνα από την καθημερινή ζωή αλλά και από τα συναισθήματα των ανθρώπων στη συνέχεια. Έπειτα μπορεί να γίνει μια σύγκριση με το προηγούμενο ποίημα του Ελύτη και να διαπιστωθεί, πόσο πιο κατανοητό είναι το δεύτερο του Ρίτσου. Τέλος μπορούν να αναφερθούν οι πληροφορίες που δίνονται για τον ποιητή και να ακουστούν από το

CD, που προτείνεται, τα μελοποιημένα ποιήματά του.

Η υποενοότητα τελειώνει με την παρουσίαση του Αντώνη Σαμαράκη, που δραστηριοποιήθηκε όχι μόνο στο χώρο της λογοτεχνίας αλλά και της κοινωνικής προσφοράς. Αφού δοθούν οι πληροφορίες γι' αυτόν, το ενδιαφέρον θα πρέπει να επικεντρωθεί στην προσφορά, του στο θεσμό της Βουλής των Εφήβων. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που υλοποιείται κάθε χρόνο στην Ελλάδα από μαθητές/-τριες των Λυκείων ολόκληρης της χώρας, σε συνεργασία με τη Βουλή. Οι μαθητές/-τριες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, επιλέγονται μέσα από μια εργασία που κάνουν, με την οποία διαπραγματεύονται ένα κοινωνικό πρόβλημα. Στη συνέχεια πηγαίνουν στη Βουλή, όπου, σαν να ήταν βουλευτές, παρουσιάζουν την εργασία τους και συζητούν το πρόβλημα. Το πρόγραμμα επιδιώκει να δημιουργήσει ένα ενδιαφέρον στους μαθητές/-τριες, για την ενασχόλησή τους με τα κοινά και να τους καταστήσει ενεργούς πολίτες.

Η επόμενη υποενοότητα παρουσιάζει την ελληνική μουσική στην εξέλιξή της. Ξεκινά με τα Μικρασιάτικα και τα ρεμπέτικα, περνάει στα λαϊκά, συνεχίζει με το ελαφρό τραγούδι και φτάνει μέχρι το έντεχνο λαϊκό. Παράλληλα παρουσιάζει και σημαντικούς εκπροσώπους των διαφόρων ειδών, που διακρίθηκαν στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Δραστηριότητα: Για να υπάρξει μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την πλευρά των παιδιών, θα μπορούσε να τους ανατεθεί να βρουν CD με τα τραγούδια αυτά. Επίσης στο μάθημα της μουσικής, θα μπορούσαν οι μαθητές/-τριες να μάθουν να τραγουδούν κάποια απ' αυτά τα τραγούδια, ίσως και με τη συνοδεία μουσικού οργάνου.

Στη συνέχεια δίνονται λίγες πληροφορίες για ένα άλλο τομέα της τέχνης, που είναι ο κινηματογράφος. Αναφέρονται τα ονόματα δύο σημαντικών σκηνοθετών – του Αγγελόπουλου και του Βούλγαρη – που είναι πολύ γνωστοί και στο εξωτερικό και έχουν αποσπάσει πολλές διακρίσεις.

Δραστηριότητα: Αναφορικά με το θέμα του κινηματογράφου, μπορούν να προγραμματιστούν στο σχολείο προβολές DVD των συγκεκριμένων ταινιών που προτείνονται.

Το τελευταίο μέρος της ενότητας αναφέρεται στις διακρίσεις, που πέτυχε η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, στον τομέα του αθλητισμού. Το κορυφαίο γεγονός που παρουσιάζεται είναι η διοργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων του 2004. Το φωτογραφικό υλικό που δίνεται είναι αρκετό, ώστε να μπορέσουν οι μαθητές/-τριες να πάρουν μια ιδέα. Αν κάποιος μαθητής/-τριας είχαν προσωπική εμπειρία, ταξίδεψαν στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο, θα είναι σημαντικό να την καταθέσουν. Θα μπορούσε να γίνει μια αναφορά και στους παραολυμπιακούς αγώνες, όπου συμμετείχαν άτομα με ειδικές ανάγκες.

Οι άλλες δύο διακρίσεις που αναφέρονται μέσα από φωτογραφικό υλικό είναι η κατάκτηση από την Ελλάδα του Ευρωπαϊκού κυπέλλου ποδοσφαίρου το 2004 και η ανάδειξή της ως Πρωταθλήτριας Ευρώπης, στο Μπάσκετ, το 2005. Θα μπορού-

σαν να ρωτηθούν οι μαθητές/-τριες, αν είχαν παρακολουθήσει τους αγώνες.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να αναφέρουν ονόματα Ελλήνων καλλιτεχνών, που είναι γνωστοί στη χώρα που ζουν οι μαθητές/-τριες.
- Να επισκεφθούν μουσεία, αίθουσες τέχνης, πινακοθήκες, στη χώρα που ζουν. Να αναζητήσουν ελληνικά εκθέματα εκεί. Να ρωτήσουν, αν κατά καιρούς έρχονται καλλιτέχνες από την Ελλάδα, που εκθέτουν τα έργα τους εκεί.
- Να επισκεφθούν εικονικά ή πραγματικά, στην Αθήνα, το μουσείο της Ακρόπολης, το μουσείο σύγχρονης τέχνης, την Εθνική πινακοθήκη και άλλες αίθουσες τέχνης και μουσεία. Στη συνέχεια να μεταφέρουν τις εντυπώσεις τους στους φίλους τους.

ΚΥΠΡΟΣ: ΧΡΥΣΟΠΡΑΣΙΝΟ ΦΥΛΛΟ ΡΙΓΜΕΝΟ ΣΤΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

A. Σκοπός

Ο σκοπός της ενότητας αυτής είναι να πάρουν οι μαθητές/-τριες κάποιες πληροφορίες για τη νεότερη ιστορία της Κύπρου. Να μάθουν τους αγώνες του Κυπριακού λαού και τις προσπάθειες, που ακόμη καταβάλλει, για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος.

B. Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές/-τριες :

- Να γνωρίσουν τη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου.
- Να καταλάβουν πώς η Κύπρος εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης έγινε χώρος σύγκρουσης των συμφερόντων πολλών χωρών.
- Να πληροφορηθούν για τα γεγονότα από την περίοδο της αγγλοκρατίας στην Κύπρο.
- Να πάρουν πληροφορίες για τον τρόπο διακυβέρνησης των Άγγλων.
- Να δουν τους τρόπους αντίστασης του Κυπριακού λαού, στην πολιτική των Άγγλων.
- Να κατανοήσουν τις προσπάθειες του Κυπριακού λαού, για την ένωσή του με την Ελλάδα.
- Να καταλάβουν πώς η Αγγλία χρησιμοποιεί την Τουρκία, για να αποτρέψει τον ένοπλο αγώνα των Κυπρίων εναντίον της.
- Να γνωρίσουν τον Μακάριο και τη συμβολή της πολιτικής του, στην ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και στην ανεξαρτησία της Κύπρου.
- Να καταλάβουν, τι είναι η πράσινη γραμμή και τι συνέπειες είχε.
- Να κατανοήσουν τον ρόλο της Αμερικάνικης πολιτικής στις εξελίξεις.
- Να συνειδητοποιήσουν πώς η Δικτατορία στην Ελλάδα οδήγησε στο πραξικόπημα για την ανατροπή του Μακάριου και έδωσε το πρόσχημα στην Τουρκία να εισβάλει στην Κύπρο.
- Να δουν ποιες ήταν οι συνέπειες αυτής της εισβολής για τον Κυπριακό λαό.
- Να πληροφορηθούν για την πορεία των διαπραγματεύσεων μέχρι σήμερα, για να βρεθεί μια λύση για το Κυπριακό.

Γ. Οργάνωση της διδασκαλίας και προτάσεις για τη διδακτική προσέγγιση

Η αφήγηση: Οι ήρωες της ιστορίας μας κατά την έρευνά τους, στην ενότητα αυτή, αναζητούν πληροφορίες για τη νεότερη ιστορία της Κύπρου, μέσα από ένα βιβλίο, που ανακαλύπτουν στη βιβλιοθήκη του παππού. Η ενότητα ξεκινά με την υπενθύμιση της υπόσχεσης, που οι ήρωες είχαν δώσει, πριν φύγουν, σ' ένα Κύπριο φίλο τους, ότι θα βρουν πληροφορίες και για την ιστορία της δικιάς του πατρίδας.

Ο παππούς ενός από τους ήρωες είναι πρόθυμος να βοηθήσει και τους προτείνει ένα βιβλίο από τη βιβλιοθήκη του, το οποίο αναδεικνύεται πολύτιμη πηγή πληροφοριών.

Η ιστορία ξεκινά από την εποχή που η Κύπρος περνά από την τουρκική κυριαρχία στην αγγλική, οπότε αρχίζει και μια σημαντική περίοδος της ιστορίας της, η περίοδος της αγγλοκρατίας. Οι ήρωες εκφράζουν την απορία αν ο κυπριακός λαός ήταν ευχαριστημένος απ' αυτή τη διαδοχή. Η απορία δεν λύνεται κι έτσι μεταφέρεται στους/στις μαθητές/-τριες, για να τους προβληματίσει. Αυτό που θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν είναι ότι πολλές φορές οι τύχες των λαών καθορίζονται ερήμην τους, στα πλαίσια εξυπηρέτησης των συμφερόντων των ισχυρών, που ορίζουν αυτές τις τύχες. Αυτό που στην πραγματικότητα επιθυμούσε ο κυπριακός λαός ήταν η ένωση με την Ελλάδα. Έλπιζαν ότι με τους Βαλκανικούς πολέμους θα ικανοποιηθούν.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να θυμηθούν τι έγινε στους Βαλκανικούς Πολέμους για να δικαιολογήσουν αυτές τις ελπίδες. Στα πλαίσια της ανακατανομής των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του καθορισμού των νέων συνόρων, η Κύπρος θα μπορούσε να παραχωρηθεί στην Ελλάδα. Πράγμα που δεν έγινε και οι ελπίδες διαφεύστηκαν.

Στη συνέχεια οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τη διαφωνία Βενιζέλου – Βασιλιά, σχετικά με τη συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικά επικράτησε η άποψη του βασιλιά για ουδετερότητα και το αίτημα των Κυπρίων ναυάγησε ξανά. Έτσι οι μαθητές/-τριες καταλαβαίνουν ότι η θέληση του λαού δεν μετράει, μπροστά στα συμφέροντα της εξουσίας.

Στο σημείο αυτό, μετά από το πρώτο εισαγωγικό κομμάτι, ξεκινά η επόμενη φάση της ιστορίας του Κυπριακού λαού, που περιλαμβάνει τον αντιβρετανικό αγώνα του αρχικά σε πολιτικό επίπεδο.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να μελετήσουν το χάρτη της Μεσογείου που ακολουθεί, όπου φαίνεται καθαρά η σημαντική θέση της Κύπρου στη Μεσόγειο. Αποτελεί γέφυρα για την Ανατολή κι έτσι εξηγείται το ενδιαφέρον της Αγγλίας και της Τουρκίας. Και η Ελλάδα βέβαια ενδιαφερόταν αλλά είχε εθνολογική βάση εκεί.

Εδώ είναι σημαντικό να τονιστεί η ίδρυση των δύο πολιτικών κομμάτων στην Κύπρο, κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που ενίσχυαν τον αντιβρετανικό αγώνα μια και ότι οι Άγγλοι εξακολουθούσαν να μην δέχονται το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα.

Αυτή η αδιαλλαξία οδήγησε στη δεύτερη φάση του αντιβρετανικού αγώνα, που είναι ένοπλη αντίσταση. Η εκλογή του Μακάριου, η ίδρυση της ΕΟΚΑ και η έναρξη της ένοπλης δράσης της ήταν τα σημαντικά γεγονότα, που πρέπει οπωσδήποτε να αναφερθούν. Επίσης οι δυο φωτογραφίες του Γρίβα και του Αυξεντίου, αρχηγού και υπαρχηγού της οργάνωσης αντίστοιχα, δεν πρέπει να περάσουν απαρατήρητες, μια και πρόκειται για πρόσωπα που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην πορεία των γεγονότων.

Ο ένοπλος αγώνας θορύβησε την Αγγλία. Αναζητώντας λύση, έβαλε και την Τουρκία ξανά στο παιχνίδι των διεκδικήσεων – θυμίζουμε ότι η κυριαρχία της Κύπρου είχε περάσει εξολοκλήρου στην Αγγλία με τη Συνθήκη της Λωζάνης – για να τη χρησιμοποιήσει, ώστε να εξισοροτήσει την πίεση από την πλευρά των ελληνοκυπρίων.

Ενώ η ένοπλη αντίσταση της ΕΟΚΑ συνεχιζόταν εναντίον στρατιωτικών στόχων, η Αγγλία έγινε πιο σκληρή. Το ΑΚΕΛ κηρύχτηκε παράνομο, κομμουνιστές συνελήφθησαν, ο Μακάριος επίσης, η Κύπρος βρισκόταν σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης. Απαγχονίστηκαν οι Καραολής, Δημητρίου και Ευαγόρας Παλληκαρίδης.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Η περίπτωση του Παλληκαρίδη μπορεί να συζητηθεί ξεχωριστά, επειδή πρόκειται για μαθητή κι έτσι από τη μια φαίνεται η σκληρότητα των Άγγλων, από την άλλη οι μαθητές/-τριες μπορούν να μπουκν ευκολότερα στη θέση του. Η ποιητική του ιδιότητά δείχνει την ευαισθησία του και το ποίημα, που παρατίθεται, παρουσιάζει την βασική ιδέα για την οποία αγωνίστηκε (ελευθερία). Αφού διαβαστεί το ποίημα – είναι απολύτως κατανοητό – οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να ρωτηθούν, για ποιον λόγο αγωνίστηκε ο ποιητής και ποια συναισθήματα προκαλεί το ποίημα (υπερηφάνεια, θαυμασμό, αγωνιστικότητα κ.λ.π.). οι δύο φωτογραφίες που ακολουθούν, καθώς και η σελίδα του ημερολογίου της φυλακής δείχνουν, με παραστατικό τρόπο και μέσα από την εμπειρία τη σκληρότητα των Άγγλων.

Ανάλυση γραπτής πηγής: Το ημερολόγιο θα πρέπει να διαβαστεί και οι μαθητές/-τριες να μιλήσουν για τα συναισθήματα του συγγραφέα (λύπη, συγκίνηση, αλληλεγγύη, σύμπνοια, χαρά, αγανάκτηση, ελπίδα, αισιοδοξία).

Ανάλυση εικόνας: Η συμπάρασταση στον αγώνα των Κυπρίων, από τους φοιτητές της Αθήνας, παρουσιάζεται στην φωτογραφία (φοιτητική διαδήλωση στα προπύλαια του πανεπιστημίου). Αν η Ένωση ήταν δύσκολη, τουλάχιστον θα μπορούσαν να επιδιώξουν την αυτοδιάθεση.

Όσο περνούσε ο καιρός η κατάσταση επιδειωνόταν, καθώς οι Κύπριοι, εκτός από τη σκληρότητα των Άγγλων, είχαν να αντιμετωπίσουν και τις επιθέσεις των Τούρκων. Το σχέδιο Μακμίλλαν – Φουτ, που πρότεινε Άγγλο κυβερνήτη και εκπροσώπους της Ελλάδας και της Τουρκίας στη διοίκηση, δηλ. στην πραγματικότητα συνεταιρισμό στη διακυβέρνηση της Κύπρου, δεν έγινε δεκτό από το Μακάριο και την Ελλάδα.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να σκεφτούν γιατί ο Μακάριος δεν συμφώνησε. Ο λόγος ήταν ότι μια τέτοια λύση υπονόμει την ανεξαρτησία της Κύπρου και απέκλειε την Ένωση. Εξυπηρετούνταν τα συμφέροντα της Αγγλίας, ενισχύονταν η θέση της Τουρκίας και ήταν δύσκολη η συμβίωση μεταξύ Ελλήνων και Κυπρίων, κάτω απ' αυτές τις συνθήκες.

Σταθμός στην ιστορία της Κύπρου αποτελεί ο Αύγουστος του 1960, όπου η Αγγλία παρέδωσε τη διακυβέρνηση του νησιού στην Κυπριακή Δημοκρατία, με

εγγυήτριες δυνάμεις, για την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα, την Ελλάδα, την Τουρκία και την Αγγλία. Τη διακυβέρνηση ανέλαβε ο Μακάριος, ο οποίος είχε ήδη κερδίσει τις εκλογές.

Δραστηριότητα: Για να απαντήσουν στην ερώτηση που ακολουθεί (τι ήταν εκείνο που ανησυχούσε το Μακάριο;) οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να σκεφτούν, αν θα ήταν εύκολο να διατηρηθούν οι ισορροπίες στην Κύπρο μεταξύ των τριών δυνάμεων, ώστε να είναι βιώσιμη η Κυπριακή Δημοκρατία. Κάτι τέτοιο βέβαια φαινόταν εξαιρετικά δύσκολο – όπως και αποδείχτηκε – γιατί τα συμφέροντα ήταν διαφορετικά και κανείς δεν ήταν απόλυτα ικανοποιημένος. Οι Τούρκοι θα επεδίωκαν στο μέλλον να αποκτήσουν την κυριαρχία σε ένα μέρος του νησιού, ενώ οι Κύπριοι θα ήθελαν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους. Η στάση των Άγγλων δεν ήταν προβλέψιμη. Άρα η βιωσιμότητα της ανεξαρτησίας της Κύπρου γινόταν αμφίβολη.

Έτσι τρία χρόνια αργότερα άρχισαν οι συγκρούσεις μεταξύ ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Αποτέλεσμα ήταν να χαραχτεί η «Πράσινη Γραμμή» στη Λευκωσία, για να διαχωριστούν οι αντιμαχόμενες πλευρές. Με την Πράσινη Γραμμή λοιπόν χωρίζονταν οι περιοχές όπου κατοικούσαν Ελληνοκύπριοι, από εκείνες όπου ζούσαν οι Τουρκοκύπριοι. Οι δυο λαοί δεν επικοινωνούσαν μεταξύ τους κι έτσι αποφεύγονταν, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, οι συγκρούσεις.

Δραστηριότητα: Οι συνέπειες αυτού του διαχωρισμού, της διχοτόμησης (Πράσινη Γραμμή) είναι εύκολο να κατανοηθούν από τους/τις μαθητές/-τριες. Αυτή η κατάσταση πολύ γρήγορα θα μπορούσε να μονιμοποιηθεί και να οδηγήσει στη διχοτόμηση του νησιού. Αυτό φάνηκε αργότερα και στο σχέδιο λύσης, που πρότεινε η Τουρκία σε διάσκεψη στο Λονδίνο το 1964. Στις προθέσεις της Τουρκίας ήταν πάντα η εισβολή και η κατάκτηση ενός μέρους του νησιού.

Η Αμερική προσπαθούσε να βρει μια λύση. Οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να αντιληφθούν το λόγο της ανάμειξης της Αμερικής. Τα συμφέροντά της στις περιοχές των πετρελαιοπηγών την έκαναν να δείχνει ενδιαφέρον για την Κύπρο, που βρισκόταν κοντά σ' αυτές. Το ίδιο βέβαια ίσχυε και για την Αγγλία.

Η στάση του Μακαρίου θα πρέπει να αναλυθεί για να γίνει κατανοητή από τους/τις μαθητές/-τριες. Μετά την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα, η κατάσταση ήταν τέτοια, ώστε δεν ενέπνεε καμιά εμπιστοσύνη στο Μακάριο. Η Δικτατορία ήταν υποκινούμενη από την Αμερική και, με δεδομένο ότι αυτή προσπαθούσε να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της, δεν μπορούσε να είναι σίγουρος ότι δεν θα χρησιμοποιούσε την ελληνική κυβέρνηση γι' αυτό το σκοπό. Έτσι σ' αυτή τη φάση ο Μακάριος δεν επεδίωκε την ένωση με την Ελλάδα αλλά την πολιτική ανεξαρτησία της Κύπρου. Αυτό από τη μια μεριά δημιούργησε δυσανεξία στην ενωτική παράταξη της Κύπρου και από την άλλη το εκμεταλλεύτηκε η Αμερική, για να ανατρέψει το Μακάριο και να ικανοποιήσει τα συμφέροντά της. Αν και θα μπορούσαμε να πούμε ότι η θέση αυτή του Μακαρίου – πολιτική ανεξαρτησία και ειρηνική συμβίωση μετά από αμοιβαίες υποχωρήσεις των δύο εθνότητων στο νησί – ήταν η μόνη που θα μπορούσε να λύσει το πρόβλημα της Κύπρου, στην παρούσα κατά-

σταση είχε ανοίξει πολλά μέτωπα εναντίον του Μακάριου. Η ενωτική παράταξη της Κύπρου, η χουντική κυβέρνηση της Ελλάδας, η Τουρκία, η Αμερική και το ΝΑΤΟ, ο καθένας για τους δικούς του λόγους ήταν όλοι εναντίον του. Η συνεργασία μεταξύ τους, με πρόσχημα την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, απέβλεπε στην ανατροπή του Μακάριου για να υλοποιήσουν τα σχέδιά τους και να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους.

Η ΕΟΚΑ ήταν η οργάνωση που ξεκίνησε τον ένοπλο αγώνα κατά της αγγλοκρατίας στην Κύπρο. Η ΕΟΚΑ Β΄ αποτελούσε μετεξέλιξη της, όπου στη συγκεκριμένη φάση συνεργάστηκε με τη Δικτατορία στην Ελλάδα για να πετύχει την Ένωση. Κάτι τέτοιο όμως δεν θα μπορούσε να γίνει, χωρίς την απομάκρυνση του Μακάριου από την εξουσία.

Δραστηριότητα: Στη φωτογραφία η στάση του Παπαδόπουλου (δικτάτορα της Ελλάδας) όπου υποδέχεται το Μακάριο, υποκλίνεται και του φιλά το χέρι, δεν είναι ειλικρινής, αφού κατά βάθος επιδιώκει την ανατροπή του. Η υποκριτική του αυτή στάση σκοπό έχει να αποκρύψει τις προθέσεις του, αφού σε καμιά περίπτωση δεν ήθελε να φανεί ότι υπάρχει συνεργασία με την ΕΟΚΑ Β΄.

Ανάλυση εικόνας: Η ΕΟΚΑ Β΄ κατάφερε να πείσει και τους φοιτητές της Κύπρου ότι το συμφέρον της χώρας τους είναι η ένωση με την Ελλάδα. Η συμπαραστάση των μαθητών/-τριων είχε πολύ μεγάλη σημασία για την ΕΟΚΑ Β΄, γιατί ως μορφωμένοι υποτίθεται ότι μπορούσαν να διακρίνουν, τι θα ωφελούσε την πατρίδα τους. Η ανιδιοτέλειά τους και η πίστη σε ιδανικά, απέκλειε το ενδεχόμενο να εξυπηρετούν ξένα συμφέροντα – αυτό πρόσφερε κάλυψη στο Γρίβα, αρχηγό της ΕΟΚΑ Β΄ – και τέλος με την αγωνιστικότητά τους μπορούσαν να παρασύρουν και τον υπόλοιπο λαό προς αυτή την κατεύθυνση (παρατήρηση της σχετικής φωτογραφίας). Ο Γεώργιος Γρίβας, λοιπόν, εκμεταλλεύτηκε την αφέλεια των μαθητών/-τριων, που απορρέει από το νεαρό της ηλικίας τους και τους παρέσυρε προς την υλοποίηση των σχεδίων του.

Ο δικτάτορας Δημήτρης Ιωαννίδης, που παραμέρισε τον Παπαδόπουλο και κυβερνούσε την Ελλάδα από το παρασκήνιο, εξακολουθούσε να υποστηρίζει την ΕΟΚΑ Β΄ και έτσι, μετά το θάνατο του Γρίβα, συνέχιζε τη δράση της. Ο Μακάριος, εκτός από τον κυπριακό λαό, δεν είχε εξωτερική υποστήριξη. Το πραξικόπημα εναντίον του αποφασίστηκε στην Αθήνα για τις 2 Ιουλίου 1974.

Δραστηριότητα: Για να δείτε τις περιοχές που κατέχουν σήμερα οι Τούρκοι στην Κύπρο, πρέπει να ανατρέξετε σε χάρτη. Αν δεν διαθέτετε στο σχολείο, πηγαίνετε στο τέλος της ενότητας στη σελ. 169 και παρατηρείστε τη διχοτόμηση του νησιού. Μπορείτε επίσης, αν θέλετε, να συμπληρώσετε το χάρτη με τα ονόματα των περιοχών που κατέχουν σήμερα οι Τούρκοι.

Ανάλυση εικόνας: Το πραξικόπημα τελικά έγινε 15 Ιουλίου. Ο Μακάριος κατάφερε να διαφύγει στην Πάφο. Με τη βοήθεια της φωτογραφίας, όπου φαίνονται παρατεταγμένα τα τανκς, μπορούν να περιγραφούν οι συνθήκες που επικράτη-

σαν μετά το πραξικόπημα. Ο φόβος απλώθηκε παντού, οι δρόμοι ερήμωσαν, ο κόσμος δεν αντιστάθηκε, γιατί μέσα από τα ραδιόφωνα, που τα έλεγχε η χούντα, διέδιδαν ψέματα, ότι ο Μακάριος είχε δολοφονηθεί. Επομένως, οποιαδήποτε αντίδραση θεωρήθηκε μάταιη. Άλλωστε τα τανκς, που κυκλοφορούσαν στους δρόμους, ήταν έτοιμα να καταπνίξουν οποιαδήποτε αντίσταση.

Η δημοκρατία είχε καταλυθεί. Ο Μακάριος από το Λονδίνο, όπου βρισκόταν, κατάγγειλε τη χούντα γι' αυτό. Έτσι η Τουρκία βρήκε αφορμή για να πραγματοποιήσει της εισβολή. Την Παρασκευή 19 Ιουλίου 1975, ξεκίνησε η απόβαση του τουρκικού πολεμικού στόλου στο νησί και στις 20 Ιουλίου άρχισαν οι επιχειρήσεις της εισβολής, από τα δυτικά της Κερύνειας, και μάλιστα, χωρίς να συναντήσουν μεγάλη αντίσταση(μπορείτε και πάλι να ανατρέξετε στο χάρτη για να σημειώσετε την περιοχή). Η Τουρκία είπε ότι εισέβαλε στην Κύπρο, γιατί με το πραξικόπημα διαταράχτηκε η συνταγματική τάξη και κινδύνευαν οι Τουρκοκύπριοι (οι μαθητές/-τριες πρέπει να θυμηθούν ότι η Ελλάδα, η Τουρκία και η Αγγλία ήταν οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις, που θα εξασφάλιζαν την συνταγματική τάξη και τώρα η Ελλάδα παραβίαζε τη συμφωνία).

Ανάλυση εικόνας: Για τις πραγματικές προθέσεις όμως της εισβολής, καλό θα ήταν να σχολιαστεί η αφίσα και μάλιστα η αντίφαση της εικόνας με τη λεζάντα της «Η...ειρηνική επιχείρηση». Η ειρωνεία είναι προφανής, γιατί, αν παρατηρήσουμε το ύφος του στρατιώτη που εικονίζεται στην αφίσα, κάθε άλλο παρά ειρηνικό είναι. Αντίθετα οι διαθέσεις του είναι πολύ μοχθηρές. Επομένως οι Τούρκοι δεν ήρθαν με ειρηνική διάθεση για να αποκαταστήσουν την τάξη αλλά βρήκαν την ευκαιρία να εισβάλουν ως κατακτητές.

Όταν ζητήθηκε από τον Ο.Η.Ε. να γίνει κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο, τα τουρκικά στρατεύματα κατείχαν το 25% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε όλη τη διάρκεια της ανακωχής και μέχρι τη δεύτερη εισβολή, η Τουρκία επέκτεινε συνεχώς την περιοχή που έλεγχε και ενέτεινε τις προσπάθειές της, για κατάληψη όλο και μεγαλύτερου μέρους της Κύπρου. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί στους/στις μαθητές-τριες ότι οι Τούρκοι επέκτειναν συνεχώς την κυριαρχία τους, γιατί η άμυνα των Ελληνοκυπρίων ήταν προβληματική. Εκτός από το ότι σε μερικές περιπτώσεις δεν αντιστέκονταν, γιατί φοβούνταν μην διακοπεί η ανακωχή, άλλες πάλι φορές η μετακίνηση των στρατιωτών αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα, άλλοτε πάλι επικρατούσε σύγχυση. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της Αμμοχώστου (φωτογραφία), όπου καταλήφθηκε χωρίς αντίσταση και της ρίψης του μεταγωγικού αεροπλάνου, που μετέφερε ενισχύσεις από την Ελλάδα. Παρόλα αυτά έγιναν πολλές προσπάθειες ενίσχυσης της άμυνας της Κύπρου αλλά όχι πάντα με επιτυχία.

Ανάλυση εικόνας: Η φωτογραφία με τα τουρκικά πλοία που μεταφέρουν πολεμοφόδια μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να φανεί ότι οι Τούρκοι ήταν πολύ καλύτερα προετοιμασμένοι για την επίθεση, σαν να το σχεδίαζαν από καιρό, απ' ότι οι Κύπριοι για την άμυνά τους, σαν να μην το περίμεναν.

Οι συνομιλίες στη Γενεύη που έγιναν σε δυο γύρους και που συμμετείχαν σ' αυτές οι Εγγυήτριες δυνάμεις και αντιπρόσωποι των δύο κοινοτήτων (Τουρκοκύπριων και Ελληνοκύπριων) δεν οδήγησαν σε καμιά λύση. Έτσι οι Τούρκοι επιχειρήσαν και δεύτερη εισβολή, στις 14 Αυγούστου 1974. Όμως μετά από πιέσεις της διεθνούς κοινότητας έγινε νέα συμφωνία κατάπαυσης του πυρός. Οι Τούρκοι είχαν καταλάβει το 36% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ήταν οι πιο αναπτυγμένες οικονομικά περιοχές του νησιού.

Ανάλυση εικόνων: Στον χάρτη μπορούμε να δούμε τη γραμμή διχοτόμησης και σε ποιο μέρος του νησιού (βόρειο) βρίσκονταν οι κατακτημένες περιοχές.

Επίσης η φωτογραφία με τον «Γερόλακο» μετά τους βομβαρδισμούς μπορεί να αξιοποιηθεί για να καταλάβουν οι μαθητές/-τριες σε ποια κατάσταση άφηναν οι Τούρκοι τις περιοχές που κατακτούσαν.

Ακόμη και η αφίσα θα πρέπει να αναλυθεί για να φανεί πώς είδαν οι Τούρκοι την κατάκτηση στην Κύπρο. Τα στοιχεία της αφίσας είναι: ο Μπουλέντ Ετσεβίτ πρωθυπουργός της χώρας, που επί των ημερών του έγιναν αυτές οι επιχειρήσεις. Άρα θεωρείται ο πρωτεργάτης αυτού του επιτεύγματος (κατορθώματος). Η Τουρκική σημαία με το μισοφέγγαρο και το αστέρι, το σύμβολο του Τουρκικού κράτους, που επεκτάθηκε και στο βόρειο τμήμα της Κύπρου. Ο Τούρκος στρατιώτης, που παρουσιάζεται με ιδιαίτερη μαχητικότητα και ορμή. Στο δικό του αγώνα οφείλεται αυτή η κατάκτηση. Τέλος υπάρχει και η πράσινη γραμμή, η οποία φρουρείται από Τούρκους στρατιώτες και δείχνει τη μονιμότητα αυτής της νέας τάξης των πραγμάτων, που διαμορφώθηκε στην Κύπρο. Με άλλα λόγια η αφίσα δείχνει τους συντελεστές της επιτυχίας, από την πλευρά των Τούρκων αλλά και την υπερηφάνεια τους γι' αυτό που είχαν καταφέρει.

Πολύ σημαντικό είναι να επισημανθεί στους/στις μαθητές/-τριες ότι οι Τούρκοι δεν σεβάστηκαν την πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου. Έτσι κατέστρεψαν πολλούς αρχαιολογικούς χώρους και αντικείμενα, ενώ άλλα εξαφάνισαν από μουσεία και ιδιωτικές συλλογές.

Δραστηριότητα: Στον χάρτη επίσης μπορούν να σημειωθούν, πού βρίσκονται οι αρχαιολογικοί χώροι, που έπαθαν καταστροφές.

Εκεί όμως που πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση είναι το δράμα των ανθρώπων, που έζησαν αυτή την καταστροφή και τελικά έχασαν ένα κομμάτι της πατρίδας τους και μαζί μ' αυτό τις περιουσίες τους και τους συγγενείς τους.

Ανάλυση εικόνων: Οι φωτογραφίες που ακολουθούν είναι πολύ παραστατικές, ως προς το μέγεθος της καταστροφής αλλά και για τα συναισθήματα των ανθρώπων, που έζησαν αυτή τη καταστροφή. Τα ερείπια μιλούν από μόνα τους αλλά και τα συναισθήματα του κοριτσιού είναι εύκολο να αναγνωριστούν: πόνος, απελπισία, αγανάκτηση, απόγνωση, οργή είναι μερικά απ' αυτά.

Ανάλυση εικόνων: Οι δύο επόμενες φωτογραφίες, που πρέπει να συζητηθούν αφορούν στο δράμα των προσφύγων. Οι άνθρωποι με κάθε μέσο εγκατέλειπαν τον τόπο τους, που είχε καταστραφεί και δεν τους ανήκε πλέον, για να σώσουν

έστω τη ζωή τους, χωρίς να μπορούν να πάρουν κάτι μαζί τους. Η προσωρινή τους εγκατάσταση σε αντίσκηνα, μέχρι να αποκατασταθούν, ήταν επίσης προβληματική. Γυναίκες, γέροι και παιδιά έπρεπε να καταβάλουν υπεράνθρωπες προσπάθειες, να αντιμετωπίσουν δυσκολίες και βασικές ελλείψεις, για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, ζώντας διαρκώς στην ανασφάλεια.

Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί το θέμα των αγνοουμένων. Είναι ένα πρόβλημα που εξακολουθεί να υπάρχει ακόμη, καθώς πολλοί άνθρωποι εξαφανίστηκαν και κανείς μέχρι τώρα δεν έχει μάθει, τι απέγιναν, αν ζουν και πού ή αν πέθαναν. Οι συγγενείς τους κάθε τόσο ανακινούν το θέμα, προσπαθούν να το διερευνήσουν, οι αρμόδιοι τους υπόσχονται αλλά τελικά το πρόβλημα δεν λύνεται.

Ανάλυση εικόνας: Η φωτογραφία με τις γυναίκες που κρατούν τις φωτογραφίες των αγνοουμένων στα χέρια είναι μια μορφή διαμαρτυρίας αλλά συγχρόνως και μια έκκληση για βοήθεια, στο δράμα που ζουν τόσα χρόνια. Η θλίψη, ο πόνος αλλά και η αποφασιστικότητα είναι ζωγραφισμένα στα πρόσωπά τους. Προσπαθούν έτσι να θυμίσουν στους αρμόδιους τις ευθύνες τους αλλά και την υποχρέωσή τους να κάνουν κάτι γι' αυτό.

Ανάλυση εικόνων: Οι φωτογραφίες με τα σχέδια των παιδιών παρακάτω θα πρέπει να περιγραφούν γιατί δείχνουν, πώς τα μικρά παιδιά κατάλαβαν την αλλαγή στη ζωή τους, που επέφερε ο πόλεμος. Τα διαφορετικά θέματα αλλά και τα διαφορετικά χρώματα δείχνουν την αλλαγή στις συνήθειες της καθημερινής ζωής αλλά και στα συναισθήματα των παιδιών.

Ένας κύκλος συνομιλιών ξεκίνησε από το 1975, ανάμεσα στις ενδιαφερόμενες πλευρές και με τη συμμετοχή άλλων ισχυρών χωρών, για να βρεθεί λύση για το Κυπριακό. Ένα σημείο που θα πρέπει να διευκρινιστεί είναι η ίδρυση του ψευδοκράτους από την πλευρά της Τουρκίας. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, και ενώ η Τουρκία παρέμενε αμετακίνητη στις θέσεις της για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, που σήμαιναν κατοχύρωση της κυριαρχίας της στις κατακτημένες περιοχές της Κύπρου, ανακηρύσσεται η ίδρυση του ψευδοκράτους, στις 15 Νοεμβρίου 1983. Η Τουρκία δηλαδή ονομάζει από μόνη της τουρκικό κράτος τις περιοχές που έχει κατακτήσει στην Κύπρο, παραβιάζοντας πραξικοπηματικά διεθνείς συμβάσεις. Αν και το κράτος αυτό δεν αναγνωρίστηκε επίσημα από τις άλλες χώρες, εξακολουθεί, με την ανοχή τους, να υπάρχει μέχρι και σήμερα.

Σημαντικοί σταθμοί σ' όλες αυτές τις διαπραγματεύσεις, που πρέπει να αναφερθούν παρατηρώντας παράλληλα και τις εικόνες για καλύτερη εμπέδωση, είναι το σχέδιο Γκάλι 1992, που προέβλεπε επιστροφή του 6% των εδαφών, που είχε κατακτήσει η Τουρκία στην Κύπρο, πράγμα που, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν έγινε.

Η Κύπρος είχε ήδη ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την ένταξή της στην Ε.Ε. και η Τουρκία κατάφερε, μετά από πιέσεις, να αποσυνδέσει την πορεία των διαπραγματεύσεων, για τη δική της ένταξη στην Ε.Ε. από την επίλυση του Κυπριακού.

Το 2002, κατατέθηκε το πρώτο σχέδιο Ανάν που ήταν το πρώτο ολοκληρωμένο

σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού. Το σχέδιο αναθεωρήθηκε δυο φορές, υποβλήθηκε τελικά σε δημοψήφισμα το 2004 και έγινε δεκτό μόνο από τους Τουρκοκύπριους, ενώ απορρίφθηκε από τους Ελληνοκύπριους.

Δραστηριότητα: Εδώ μπορεί να ζητηθεί από τα παιδιά να κάνουν μια πρόβλεψη, για το αν πιστεύουν ότι το Κυπριακό πρόκειται να λυθεί σύντομα στο μέλλον ή αν μπορούν να υποθέσουν, γιατί αυτή η υπόθεση τραβάει σε τόσο μακρος. Οποιαδήποτε απάντηση μπορεί να γίνει δεκτή και στη συνέχεια να συζητηθεί, αρκεί να είναι στοιχειωδώς τεκμηριωμένη.

Το τελευταίο κομμάτι της ενότητας αναφέρεται ξεχωριστά στο θέμα της εκπαίδευσης στην Κύπρο. Κάτι τέτοιο κρίθηκε σκόπιμο, γιατί η εκπαίδευση στην Κύπρο έπαιξε καθοριστικό ρόλο, τόσο στην πορεία της προς την ανεξαρτησία, όσο και στην συνολική της εξέλιξη και ανάπτυξη ως κράτους.

Σημαντικό είναι εδώ να τονιστεί στους/στις μαθητές/-τριες ότι Κύπριοι αρνήθηκαν να δεχτούν τον αγγλικό έλεγχο στην εκπαίδευσή τους, γιατί αυτό θα σήμαινε ακόμη μεγαλύτερη και ίσως και μονιμότερη εξάρτηση από την αγγλική πολιτική. Οι Κύπριοι θα ήταν υποχρεωμένοι στους Άγγλους κι αυτοί με τη σειρά τους θα επέβαλαν με έμμεσο τρόπο τις θέσεις τους, διαπαιδαγωγώντας σύμφωνα με τα συμφέροντά τους/τις μαθητές/-τριες και ασκώντας τις ανάλογες πιέσεις στους διδάσκοντες. Η άρνηση αυτού του ελέγχου ήταν μια μορφή αντίστασης από την πλευρά των Κυπρίων κι αυτή η ηρωική τους στάση πρέπει να εξαρθεί ιδιαίτερα στους/στις μαθητές/-τριες.

Ιδιαίτερη ήταν η συμβολή του Παγκύπριου Γυμνασίου σ' αυτόν τον αγώνα. Η είσοδός του στην φωτογραφία δηλώνει επιρροές από κτίσματα που αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και προσδίδει στο κτήριο μια μεγαλοπρέπεια.

Σημαντικό γεγονός στην εκπαίδευση της Κύπρου είναι η ίδρυση Πανεπιστημίου το 1989, που είναι προσανατολισμένο σε ευρωπαϊκά και αμερικάνικα πρότυπα. Γενικά η εκπαίδευση της Κύπρου ανεξαρτητοποιείται από αυτήν της Ελλάδας, την οποία ήταν υποχρεωμένη να ακολουθεί λόγω έλλειψης Πανεπιστημίου, το 2004, οπότε η Κύπρος μπαίνει στην Ε.Ε. και είναι έτοιμη να αξιοποιήσει όλες τις προοπτικές που της ανοίγονται.

Δ. Προτεινόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/-τριες μπορούν:

- Να διαβάσουν κυπριακή ποίηση και συγκεκριμένα ποιήματα ενός προσφιλούς και ιδιαίτερα σημαντικού Κύπριου ποιητή, του Κώστα Μόντη.
- Να ακούσουν μελοποιημένα ποιήματα για την Κύπρο από ένα CD, που ο Γιώργος Νταλάρας κυκλοφόρησε σχετικά πρόσφατα στην Ελλάδα και στην Κύπρο.